ПРИВАТНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ СУЧАСНИХ ЗНАНЬ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КРАВЧУК ВІТАЛІЙ ЛЕОНТІЙОВИЧ

УДК 342.9:351:323.266(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ВПЛИВ ЧУТОК НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ БЛАГОУСТРІЙ ДЕРЖАВИ

12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право.

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ **В. Л. Кравчук**

Ідентичний за змістом з іншими примірниками, що були подані до ради
Вчений секретар
В. Слома

Науковий керівник:
Банах Сергій Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Тернопіль – 2026

АНОТАЦІЯ

Кравчук В. Л. Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави. **–** Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань», Київ, 2026; Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, 2026.

Наукове дослідження присвячене комплексному аналізу чуток та їх впливу на адміністративний благоустрій держави.

У роботі з’ясовано, що інформація посідає провідне місце у забезпеченні адміністративного благоустрою держави, адже саме вона слугує основою для діяльності органів публічної влади та реалізації принципів відкритості й прозорості управлінських процесів. Надійні та своєчасні дані виступають необхідною передумовою прийняття результативних адміністративних рішень, спрямованих на підтримання правопорядку, гарантування прав і свобод громадян, а також зміцнення інституційного потенціалу держави. Разом із тим, спотворена чи недостовірна інформація може призводити до дестабілізації адміністративних механізмів, формування суспільної недовіри та ускладнення належного функціонування правової системи.

Обґрунтовано, що правове регулювання інформаційного простору слід розглядати як складний і динамічний механізм адміністративно-правового забезпечення, що охоплює широкий спектр суспільно значущих відносин. Серед ключових напрямів такого регулювання виокремлено: гарантування свободи вираження поглядів, забезпечення реалізації права на доступ до публічної інформації, захист персональних даних, а також впровадження ефективних заходів протидії кіберзлочинності та поширенню недостовірних відомостей.

На основі аналізу відповідних нормативно-правових актів встановлено, що попри загальну відповідність інформаційного законодавства України міжнародним і європейським стандартам, на рівні практичного застосування воно стикається з низкою проблем, які обмежують результативність правового регулювання.

Аргументовано, що чутки виступають невід'ємним елементом інформаційного простору та однією з найдавніших форм комунікації, що існувала задовго до виникнення письма. Вони відігравали і продовжують відігравати суттєву роль у трансляції знань, формуванні суспільної свідомості, впливі на колективну поведінку, політичні процеси, адміністративне управління та соціально-економічну динаміку. Як інструмент неофіційної комунікації, чутки здатні як консолідувати, так і дестабілізувати соціальні системи, формуючи уявлення громадськості про події, явища та дії владних інституцій.

Основні причини виникнення чуток у суспільстві мають пряму проекцію на механізми публічного управління. Чутки виступають не лише реакцією на прогалини в комунікації або соціальну напругу, а й активним чинником впливу на адміністративне середовище, здатним: спотворювати цілі та результати управлінських рішень; створювати передумови для соціального спротиву; ускладнювати реалізацію політики; підривати авторитет державних інституцій.

Досліджено, що чутки класифікують за різними критеріями, що сприяє глибшому розумінню їхньої ролі в суспільстві. Разом із цим чутки мають різнопланове функціональне значення для суспільства.

Чутки як форма неофіційної інформації виконують як конструктивні, так і деструктивні функції в суспільстві. З одного боку, вони сприяють адаптації громадян до нових або кризових обставин, знижують рівень психологічної напруги та формують уявлення про соціальну цілісність навколишнього середовища. З іншого боку, поширення недостовірних або маніпулятивних чуток може мати серйозні негативні наслідки, зокрема

провокувати паніку, загострювати соціальні конфлікти, стимулювати міжгрупову ворожнечу або підривати репутацію окремих осіб і спільнот. У правовому вимірі такі прояви можуть порушувати адміністративні норми, ускладнювати виконання державними органами управлінських функцій і підривати ефективність адміністративного благоустрою.

З позицій системного та структурно-функціонального підходів визначено, що результативність протидії чуткам та дезінформації залежить від ефективного функціонування всієї системи та злагодженої діяльності її основних суб'єктів. Динамічний характер дезінформаційних практик обумовлює необхідність постійного удосконалення механізмів протидії, їхньої адаптивності до нових викликів і загроз. У цьому контексті особливого значення набуває комплексний підхід, що включає систематичний аналіз інформаційного середовища, оновлення стратегій інформаційної безпеки та міжсуб'єктну координацію. Взаємодія державних органів, місцевого самоврядування, медіа, громадських організацій та приватного сектору формує основу стійкості інформаційного простору. При цьому державні структури забезпечують нормативно-правову базу та контрольні функції, журналістика – об'єктивне та збалансоване висвітлення подій, а громадські ініціативи та освітні програми сприяють розвитку медіаграмотності та критичного мислення суспільства, що є одним із найефективніших інструментів протидії дезінформації.

Встановлено, що юридична відповідальність за поширення чуток та неправдивої інформації охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист прав людини, суспільних інтересів та державної безпеки. До неї належать цивільно-правові засоби, що відновлюють порушені немайнові права та захищають ділову репутацію; адміністративні механізми, покликані оперативно реагувати на факти поширення недостовірних відомостей та запобігати їх негативному впливу; кримінально-правові санкції, які застосовуються у випадках найбільш суспільно небезпечних проявів дезінформації. Важливим елементом є також дисциплінарна

відповідальність, що стосується працівників у межах трудових відносин і передбачає застосування дисциплінарних стягнень за поширення неправдивих відомостей, які завдають шкоди роботодавцю, колективу чи підривають професійну етику. У своїй сукупності всі ці форми відповідальності забезпечують баланс між свободою слова та захистом від інформаційних загроз, створюючи правові умови для підтримання достовірності та безпеки інформаційного простору.

Аналіз проблемних аспектів підвищення ефективності протидії дезінформації та чуткам у сфері адміністративного благоустрою держави засвідчив наявність структурних прогалин як у нормативно-правовому регулюванні, так і в інституційному забезпеченні. Відповідно усунення зазначених недоліків потребує впровадження комплексу взаємопов'язаних заходів, що передбачають гармонійне поєднання правових, організаційних, технологічних та просвітницьких механізмів. Ефективна протидія дезінформаційним впливам можлива лише за умови застосування системного багаторівневого підходу, спрямованого на підвищення інформаційної стійкості держави. Ключовим чинником у цьому контексті виступає консолідація зусиль органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації та освітніх установ, що є необхідною передумовою формування довіри до публічної влади й забезпечення стабільного адміністративного благоустрою держави.

Досліджено, що зарубіжні країни застосовують різні підходи до боротьби з інформаційними загрозами: одні роблять акцент на криміналізації поширення неправдивої інформації, інші – на інституційній координації діяльності органів влади, а деякі сконцентровані на розвитку суспільної медіаграмотності та формуванні культури критичного мислення.

З'ясовано, що порівняльний аналіз зарубіжного досвіду має важливе значення для науки адміністративного права, оскільки дозволяє виявити як універсальні закономірності формування стійкості держави до інформаційних загроз, так і специфічні елементи, що зумовлені

особливостями правової системи, політичного режиму чи культурних традицій тієї чи іншої країни. Водночас систематизація та критичне осмислення зазначеного досвіду створює підґрунтя для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення національної моделі адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України.

Ключові слова: інформація, дезінформація, чутки, адміністративний благоустрій, адміністративно-правове забезпечення, нормативно-правові акти, правопорушення, юридична відповідальність, інформаційні загрози, ефективність протидії дезінформації, зарубіжний досвід.

ANNOTATION

Kravchuk V. L. The impact of rumors on the administrative improvement of the state. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of candidate of legal sciences, specialty 12.00.07 – administrative law and process; financial law; information law – Private Higher Educational Institution «University of Modern Knowledge», Kyiv, 2026; West Ukrainian National University, Ternopil, 2026.

The scientific study is devoted to a comprehensive analysis of rumors and their impact on the administrative improvement of the state.

The study found that information plays a leading role in ensuring the administrative well-being of the state, as it serves as the basis for the activities of public authorities and the implementation of the principles of openness and transparency in management processes. Reliable and timely data are a necessary prerequisite for effective administrative decisions aimed at maintaining law and order, guaranteeing the rights and freedoms of citizens, and strengthening the institutional capacity of the state. At the same time, distorted or unreliable information can lead to the destabilization of administrative mechanisms, the formation of public distrust, and the complication of the proper functioning of the legal system.

It has been substantiated that legal regulation of the information space should be viewed as a complex and dynamic mechanism of administrative and legal support covering a wide range of socially significant relations. Among the key areas of such regulation are: guaranteeing freedom of expression, ensuring the right to access public information, protecting personal data, and implementing effective measures to combat cybercrime and the dissemination of false information.

Based on an analysis of relevant regulatory and legal acts, it has been established that despite the general compliance of Ukraine's information legislation with international and European standards, at the level of practical application it faces a number of problems that limit the effectiveness of legal regulation.

It is argued that rumors are an integral part of the information space and one of the oldest forms of communication, existing long before the advent of writing. They have played and continue to play a significant role in the transmission of knowledge, the formation of public consciousness, and the influence on collective behavior, political processes, administrative management, and socio-economic dynamics. As a tool of informal communication, rumors can both consolidate and destabilize social systems, shaping public perceptions of events, phenomena, and the actions of government institutions.

The main causes of rumors in society have a direct impact on public administration mechanisms. Rumors are not only a reaction to gaps in communication or social tension, but also an active factor influencing the administrative environment, capable of: distorting the goals and results of management decisions; creating preconditions for social resistance; complicating the implementation of policies; undermining the authority of state institutions.

It has been found that rumors are classified according to various criteria, which contributes to a deeper understanding of their role in society. At the same time, rumors have a multifaceted functional significance for society.

Rumors, as a form of unofficial information, perform both constructive and destructive functions in society. On the one hand, they help citizens adapt to new or crisis situations, reduce psychological stress, and shape perceptions of the social integrity of the environment. On the other hand, the spread of unreliable or manipulative rumors can have serious negative consequences, including provoking panic, exacerbating social conflicts, stimulating intergroup hostility, or undermining the reputation of individuals and communities. In legal terms, such manifestations may violate administrative norms, complicate the performance of administrative functions by state bodies, and undermine the effectiveness of administrative improvements.

From the perspective of systemic and structural-functional approaches, it has been determined that the effectiveness of countering rumors and disinformation depends on the effective functioning of the entire system and the coordinated activities of its main actors. The dynamic nature of disinformation practices necessitates the continuous improvement of countermeasures and their adaptability to new challenges and threats. In this context, a comprehensive approach that includes systematic analysis of the information environment, updating of information security strategies, and inter-agency coordination is of particular importance. Interaction between state bodies, local self-government, the media, public organizations, and the private sector forms the basis for the stability of the information space. At the same time, state structures provide the regulatory framework and control functions, journalism provides objective and balanced coverage of events, and public initiatives and educational programs promote the development of media literacy and critical thinking in society, which is one of the most effective tools for countering disinformation.

It has been established that legal liability for spreading rumors and false information covers a range of measures aimed at protecting human rights, public interests, and national security. These include civil law remedies that restore violated non-property rights and protect business reputation; administrative mechanisms designed to respond promptly to the dissemination of false

information and prevent its negative impact; and criminal law sanctions applied in cases of the most socially dangerous manifestations of disinformation. Another important element is disciplinary responsibility, which applies to employees within the framework of labor relations and provides for disciplinary penalties for the dissemination of false information that harms the employer, the team, or undermines professional ethics. Together, all these forms of responsibility ensure a balance between freedom of speech and protection from information threats, creating the legal conditions for maintaining the reliability and security of the information space.

An analysis of problematic aspects of improving the effectiveness of countering disinformation and rumors in the field of administrative improvement of the state has revealed structural gaps in both regulatory and institutional support. Accordingly, eliminating these shortcomings requires the implementation of a set of interrelated measures that provide for a harmonious combination of legal, organizational, technological, and educational mechanisms. Effective counteraction to disinformation influences is only possible with the application of a systematic, multi-level approach aimed at increasing the state's information resilience. A key factor in this context is the consolidation of efforts by state authorities, civil society institutions, the media, and educational institutions, which is a necessary prerequisite for building trust in public authorities and ensuring stable administrative improvement of the state.

Research shows that foreign countries use different approaches to combat information threats: some focus on criminalizing the dissemination of false information, others on institutional coordination of government agencies, and some concentrate on developing public media literacy and fostering a culture of critical thinking.

It has been established that a comparative analysis of foreign experience is important for administrative law science, as it allows identifying both universal patterns of forming state resilience to information threats and specific elements determined by the peculiarities of the legal system, political regime, or cultural

traditions of a particular country. At the same time, the systematization and critical reflection on this experience creates a basis for developing recommendations for improving the national model of administrative and legal support for information security in Ukraine.

Key words: information, disinformation, rumors, administrative improvement, administrative and legal support, regulatory and legal acts, offenses, legal liability, information threats, effectiveness of countering disinformation, foreign experience.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кравчук В. Л. Інформаційна безпека в контексті протидії чуткам. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 260-264.

2. Кравчук В. Л. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення. *Право.ua*. 2024. № 4. С. 270-274.

3. Kravchuk V. L.Theroleofartificialintelligenceincounteringdisinformation: administrativeandlegalaspects. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 15. С. 9-13.

4. Кравчук В. Л. Система і правовий статус суб’єктів адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Наше право*. 2025. № 1. С. 198-202.

5. Кравчук В. Л.Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 142-144.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кравчук В. Л. Зарубіжний досвід протидії поширенню фейкової інформації. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії*

та міжнародний досвід: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 477-478.

7. Кравчук В. Л. Поняття, різновиди і функції чуток, їх вплив на суспільство та державу. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 345-347.

8. Кравчук В. Л. Історичний феномен появи чуток. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 234-236.

9. Кравчук В. Л. Соціальні та правові наслідки поширення фейкової інформації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація*: матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 17 січня 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С.165-167.

10. Кравчук В. Л. Аналіз наукових джерел щодо трактування феномену чуток. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки*: матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Мукачево, 24 січня 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 181-183.

11. Кравчук В. Л. Значення інформаційного забезпечення у формуванні системи адміністративного благоустрою держави. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 травня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 37-39.

ЗМІСТ

ВСТУП……...13
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ЧУТОК…….22
1.1.Роль інформації у формуванні адміністративного благоустрою держави……..……..22
1.2. Правове регулювання інформаційного простору……44
1.3. Основні джерела та причини виникнення чуток……73
1.4. Поняття, різновиди та функції чуток……94
Висновки до Розділу 1……...117
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ……..119
2.1. Зміст та структура механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам……119
2.2. Юридична відповідальність за поширення дезінформації……...141
Висновки до Розділу 2……...164
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ ЧУТОК НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ БЛАГОУСТРІЙ ДЕРЖАВИ……...166
3.1. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення…… ……166
3.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правової стійкості до інформаційних загроз……..185
Висновки до Розділу 3……...204
ВИСНОВКИ……207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...216
ДОДАТКИ……...235

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі інформація є не менш цінним ресурсом, ніж матеріальні чи фінансові ресурси. Вона здатна впливати на суспільні настрої, формувати ставлення громадян до влади, інституцій та рішень органів державного управління. У цьому контексті особливої уваги заслуговує феномен чуток – неофіційної, часто неперевіреної інформації, що стрімко поширюється у суспільстві і здатна викликати значні наслідки в адміністративній, соціальній та політичній сферах.

Проблематика чуток як соціального та комунікативного явища досліджується у таких науках, як соціологія, психологія, політологія, інформаційна безпека та навіть економіка. Проте в адміністративно-правовій площині це питання залишається недостатньо розробленим. Зокрема, мало досліджено, яким чином поширення чуток може впливати на ефективність управлінських рішень, реалізацію державної політики, довіру до органів влади та функціонування системи публічного управління загалом.

Чутки можуть як сприяти формуванню суспільного консенсусу, так і провокувати соціальну напругу, дестабілізувати державні інститути, породжувати масову паніку, підривати легітимність влади. У цьому аспекті вони виступають інструментом як стихійного, так і цілеспрямованого впливу на адміністративний устрій держави. Особливо загрозливими стають чутки в умовах політичної нестабільності, воєнного стану, реформування системи державного управління, пандемій чи інших кризових ситуацій, коли суспільство найбільш вразливе до маніпулятивного впливу.

Актуальність обраної теми зумовлена й новими реаліями цифрової доби: соціальні мережі, месенджери, блоги й інші інструменти електронної комунікації значно пришвидшили обіг інформації. Це сприяло розширенню каналів поширення чуток, збільшенню їх впливу та ускладненню процесу верифікації достовірної інформації. У такому інформаційному середовищі особливо важливо вивчати механізми формування, поширення та впливу

чуток, а також їх роль у підриві або, навпаки, зміцненні адміністративного устрою держави.

Окрему загрозу становить використання чуток як інструменту інформаційно-психологічних операцій – як з боку недобросовісних політичних учасників, так і зовнішніх суб'єктів, зацікавлених у дестабілізації державного управління. Через чутки може дискредитуватися діяльність органів влади, саботуватися важливі адміністративні реформи, знижуватися громадська довіра, що зрештою призводить до послаблення інституційної спроможності держави.

Отже, комплексне дослідження феномену чуток у контексті впливу на адміністративний благоустрій держави дозволяє не лише заповнити прогалину в науковому знанні, але й виробити практичні рекомендації для органів державної влади щодо протидії деструктивному інформаційному впливу, зміцнення довіри громадян та підвищення ефективності державного управління.

Окрім цього, актуальність теми підтверджується й необхідністю розробки сучасних підходів до інформаційної політики держави, яка повинна бути спрямована не лише на донесення офіційної інформації, але й на запобігання поширенню маніпуляцій, фейків та чуток, що можуть негативно впливати на соціальну стабільність та адміністративну ефективність.

Для формування теоретичних основ дослідження впливу чуток на адміністративний благоустрій держави в роботі було використано наукові праці таких дослідників, як: С. В. Адамчук, М. І. Бабкіна, Н. О. Васюк, Л. А. Гаєвська, О. М. Гумін, О. А. Дєгтяр, Л. І. Демчина, О. Д. Довгань, О. С. Дяковський, К. В. Животова, І. І. Залєвська, О. О. Карпенко, Г. П. Клімова, О. І. Косілова, І. Б. Котерлін, А. О. Крупнова, І. П. Кушнір, А. Ю. Лаутар, В. В. Лук'янова, О. Г. Мазур, Л. О. Мамчур, І. П. Мігус, Л. В. Новікова, О. А. Осмольська, Ю. С. Павлова, А. В. Пазюк, Н. В. Пахота, Є. В. Пряхін, І. В. Рейтерович, Л. І. Рудник, О. М. Солодка, Л. Є. Смола,

В. В. Стебловський, В. В. Таран, О. В. Тріщук, Г. І. Удренас, Л. О. Чернишова, О. А. Юркова та інших.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано у межах загальнодержавних стратегічних документів, які визначають пріоритети розвитку інформаційної політики, забезпечення національної безпеки, реформування публічного управління та удосконалення адміністративно-правових механізмів реагування на інформаційні загрози. Зокрема, дослідження проводилося в контексті реалізації положень Стратегії інформаційної безпеки, затвердженої Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021, Стратегії воєнної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021, Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 р. № 1351-р).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертації є дослідження впливу чуток на адміністративний благоустрій держави.

Для досягнення зазначеної мети в дисертації необхідно вирішити такі наукові *завдання*:

– розкрити значення інформації у формуванні адміністративного благоустрою держави;

– проаналізувати правове регулювання інформаційного простору в Україні, зокрема з урахуванням особливостей інформаційної безпеки в умовах сучасних загроз;

– визначити основні джерела, чинники та передумови виникнення й поширення чуток у публічному управлінні та суспільстві загалом;

– сформулювати поняття чуток у правовій площині, окреслити їх різновиди та означити функції, які вони виконують у суспільстві;

– охарактеризувати зміст та структуру адміністративно-правового механізму протидії дезінформації у контексті забезпечення стабільності державного управління;

– дослідити особливості юридичної відповідальності за поширення дезінформації, у тому числі чуток, що завдають шкоди публічному порядку, авторитету органів влади, національній безпеці;

– виявити проблемні аспекти функціонування системи протидії дезінформації та запропонувати шляхи підвищення її ефективності;

– проаналізувати зарубіжний досвід правового реагування на інформаційні загрози та оцінити можливості його адаптації до українських реалій.

Об'єктом дослідження є суспільно-правові відносини, що формуються під впливом недостовірної або неперевіреної інформації (чуток).

Предметом дослідження є вплив чуток на адміністративний благоустрій держави.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи стали загальнонаукові та спеціально-правові методи наукового пізнання, що дозволили комплексно дослідити вплив чуток на адміністративний благоустрій держави. Використання історико-правового методу дало змогу проаналізувати роль інформації в історичному контексті становлення системи державного управління та адміністративного благоустрою (*підрозділ 1.1.*). Формально-юридичний метод застосовано для дослідження нормативно-правових актів, що регулюють інформаційний простір держави, включаючи визначення меж правової відповідальності за поширення дезінформації (*підрозділи 1.2., 2.2.*). Метод аналізу та синтезу дозволив глибше дослідити джерела, причини виникнення та механізми поширення чуток, а також виявити їх вплив на державу й соціум (*підрозділ 1.3.*). Догматичний метод використано при дослідженні доктринальних підходів до визначення поняття чуток, їх класифікації, а також вивченні функцій, які вони виконують у суспільстві та правовій системі (*підрозділ 1.4.*). Системний та структурно-

функціональний методи були використані при вивченні механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам та при визначенні взаємодії суб'єктів у сфері інформаційної безпеки (*підрозділ 2.1.*). Теоретико-прогностичний метод і метод абстрагування використано для формування перспективних напрямів підвищення ефективності протидії дезінформації на державному рівні (*підрозділ 3.1.*). Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу міжнародного досвіду правового регулювання інформаційного простору, зокрема методів протидії поширенню чуток і фейків у публічному управлінні (*підрозділ 3.2.*). Метод моделювання було застосовано для розроблення й обґрунтування пропозицій щодо удосконалення адміністративно-правового реагування на чутки та дезінформацію в умовах гібридних загроз.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є одним із перших комплексних досліджень в українській юридичній науці, присвячених аналізу впливу чуток на адміністративний благоустрій держави. Наукова новизна одержаних результатів виявляється у низці положень і висновків, які виносяться на захист:

вперше:

– сформульовано авторське визначення поняття «адміністративний благоустрій», як комплекс системно організованих управлінських заходів, що здійснюються органами публічної адміністрації, з метою формування доступних, необхідних та дієвих правових відносин між особою, громадою, суспільством з однієї сторони та владним суб'єктом з іншої;

– обґрунтовано, що зміст і структура механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам охоплює поєднання нормативно-правових засад, організаційно-інституційних елементів та практичних заходів реалізації;

– запропоновано оптимальний підхід до удосконалення інституційного механізму протидії дезінформації, що полягає у посиленні статусу та розширенні функціональних можливостей Центру протидії дезінформації при

РНБО, закріпивши його як головний координаційний орган у сфері боротьби з дезінформацією та інформаційними загрозами з одночасним визначенням чіткого розподілу повноважень між іншими органами державної влади. Такий крок сприятиме не лише підвищенню ефективності протидії деструктивним інформаційним впливам, а й забезпечить стабільність адміністративного благоустрою держави;

удосконалено:

– наукову позицію щодо формування мети, відповідно до якої органи публічної адміністрації застосовують інформацію для: прийняття управлінських рішень; контролю за виконанням рішень та дотриманням законності; підвищення прозорості діяльності та інформування громадськості; надання адміністративних послуг;

– бачення про особливе значення у сфері адміністративно-правового регулювання інформаційного простору, що полягає у запровадженні чітких юридичних обмежень щодо поширення неправдивої інформації, зокрема чуток, які можуть використовуватися як інструмент впливу на громадську думку, дестабілізацію управлінських процесів та підриву авторитету державної влади;

– аргументи на користь висновку, що джерела та причини виникнення чуток мають комплексний і взаємопов’язаний характер, оскільки зумовлені поєднанням інформаційних, психологічних, соціальних та політичних чинників;

– уявлення про перспективи адаптації зарубіжного досвіду до українських реалій у сфері протидії дезінформації, при цьому акцентовано на важливості врахування національної правової специфіки та рівня інституційної спроможності органів влади;

набули подальшого розвитку:

– визначення поняття «інформація у сфері публічного управління» як сукупність відомостей, необхідних для забезпечення ефективного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування,

прийняття управлінських рішень, організації та контролю діяльності у різних сферах суспільного життя. Вона є важливим ресурсом, який забезпечує взаємодію між органами публічної адміністрації та суспільством, сприяє підвищенню ефективності державного управління та розвитку демократії;

– висновок про те, що правове регулювання інформаційного простору становить собою комплексний і динамічний процес, який охоплює широкий спектр суспільно значущих аспектів, зокрема забезпечення свободи вираження поглядів, гарантування права на доступ до публічної інформації, охорону персональних даних, а також протидію кіберзлочинності й поширенню недостовірної інформації;

– позиція, що у правовій площині чутки слід розглядати як неофіційні повідомлення непідтвердженої або частково підтвердженої достовірності, що поширюються в неформальному спілкуванні та впливають на громадську думку й соціальні настрої. У сфері державного управління вони набувають правового значення, оскільки можуть порушувати публічний порядок, впливати на довіру до органів влади та створювати юридичні ризики для реалізації адміністративних рішень;

– розуміння специфіки юридичної відповідальності за поширення дезінформації, що полягає в її багаторівневому характері, який поєднує превентивні, захисні та каральні функції, створюючи ефективний правовий механізм протидії інформаційним загрозам та підтримання стабільності публічного та державного порядку.

Практичне значення одержаних результатів визначається тим, що викладені у ньому висновки та рекомендації можуть бути використані в:

– науково-дослідній діяльності – для подальших наукових досліджень у сфері адміністративного права та інформаційного права щодо впливу інформаційних явищ (зокрема чуток) на діяльність органів публічної адміністрації та формування суспільної безпеки;

– нормотворчій діяльності – при розробленні та вдосконаленні нормативно-правових актів, спрямованих на протидію поширенню

недостовірної інформації, що може негативно впливати на стан адміністративного благоустрою та публічний порядок у державі;

– правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності дій органів публічної адміністрації у сфері інформаційного реагування, управління кризовими комунікаціями, забезпечення громадського порядку та недопущення деструктивного впливу чуток на управлінські процеси;

– освітньому процесі закладів вищої освіти – для розробки навчальних програм, навчально-методичних комплексів, монографій, навчальних посібників та підручників із дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні питання адміністративного права та процесу», «Інформаційне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація у повному обсязі, з усіма науковими дослідженнями, узагальненнями та результатами, є самостійним напрацюванням здобувача.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях: VII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.); VII Міжнародній науковій студентській конференції «Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді» (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.); III Міжнародній науковій конференції «Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація» (м. Львів, 17 січня 2025 р.); IV Міжнародній науковій конференції «Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки» (м. Мукачево, 24 січня 2025 р.); VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (м. Тернопіль, 2-3 травня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображені в 11 наукових публікаціях, з-поміж яких 4 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 1 стаття – у виданні іноземної держави та 6 тез доповідей на міжнародних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які об’єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 240 сторінок, з яких 203 сторінки основного тексту. У роботі наведено 4 додатки. Список використаних джерел складається зі 179 найменувань.

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА ЧУТОК

1.1. Роль інформації у формуванні адміністративного благоустрою держави

У сучасному інформаційному суспільстві саме інформація набуває провідного значення у функціонуванні державного механізму. Вона формує основу для ухвалення обґрунтованих управлінських рішень, виступає гарантією відкритості діяльності органів публічної влади та чинником зміцнення довіри громадян до державних інституцій.

Адміністративний благоустрій у цьому аспекті розглядається як упорядкування діяльності органів влади, забезпечення громадського порядку, розвиток інфраструктури та підвищення добробуту населення. Значення інформації при цьому виходить за межі її технічного розуміння як передачі даних: вона перетворюється на стратегічний ресурс, що визначає якість управління, поглиблює комунікацію між державою та суспільством і забезпечує стабільність у періоди кризових викликів.

Для всебічного розуміння ролі інформації у процесах формування адміністративного благоустрою держави важливо зупинитися на детальному аналізі змісту понять «інформація» та «адміністративний благоустрій держави», адже саме через уточнення їх змістовного наповнення можна окреслити механізми, за допомогою яких інформація (зокрема – чутки) впливає на адміністративні рішення, ефективність управління та суспільне сприйняття державної політики.

Варто зазначити, що аналіз наукових джерел з окресленої проблематики свідчить про відсутність офіційного тлумачення терміна «адміністративний благоустрій», а також про обмежену кількість спеціалізованих наукових розвідок, присвячених його змістовному аналізу. У зв’язку з цим виникає необхідність самостійного теоретичного осмислення та формулювання

даного поняття. З огляду на його складену структуру, доцільним є попередній розгляд кожного з його компонентів окремо.

У Великому тлумачному словнику сучасної мови «благоустрій – добре впорядкування, забезпечення всім потрібним; упорядкованість» [1].З нашої точки зору, це така організація держави, яка дозволяє максимально ефективно забезпечувати виконання своїх функцій та завдань.

На думку Г. П. Клімової, «держава є організацією суспільства, але організацією особливою, яка характеризується тим, що вона: всеохоплююча організація – об’єднує в єдине ціле всіх членів суспільства, відображає та забезпечує загальносуспільні інтереси і потреби; територіальна організація – об’єднує членів суспільства (громадян) за територіальним принципом, а територія є матеріальною базою держави; єдина організація, що об’єднує все суспільство як ціле, тоді як усі інші соціальні організації (політичні партії, професійні та молодіжні спілки, асоціації підприємств тощо) охоплюють лише окремі верстви населення; офіційна організація – репрезентує суспільство, виступає від його імені і визнана такою іншими державами; універсальна організація, оскільки об’єднує членів суспільства для вирішення питань, що стосуються різних сфер їх життя; верховна організація є вищим за значенням та силою об’єднанням суспільства, усі інші соціальні організації у сфері загальносуспільних інтересів підпорядковані їй; централізована організація – внутрішня структура держави здійснюється за ієрархією, тобто підпорядкованістю нижчих організаційних структур (районів, місцевих органів державної влади і управління, державних підприємств і установ) вищим і насамкінець – загальнодержавним (парламенту, президенту, міністерствам)» [2, с. 165].

Незважаючи на те, що країна є інституційним механізмом узгодження інтересів усіх соціальних груп, повна їх відповідність у різних сферах життєдіяльності неможлива. Загальносуспільні інтереси співіснують зі спеціальними та особистими, які реалізуються, гарантуються й охороняються як через діяльність окремих громадських інституцій, так і самою особою. В

умовах правової держави її завдання полягає не у втручанні в зазначену сферу, а у створенні належних умов свободи, безпеки та захисту цих інтересів від посягань інших суб'єктів соціуму.

Рівень автономії окремих суспільних суб'єктів і особистостей, а також присутність у державі певних сфер буття, де вони здатні діяти самостійно, є вагомим показником розвитку та зрілості як держави, так і суспільства.

Специфіка інституту державної влади полягає у тому, що він виступає законною інституцією відображення та реалізації суспільного інтересу, забезпечуючи належне функціонування соціальної системи. За умов соціальної диференціації держава постає засобом консолідації суспільних інтересів як через механізми прямого народовладдя (референдуми), так і шляхом опосередкованого представництва, здійснюваного вищими органами державної влади. «При цьому загальний інтерес набуває спеціальної форми виразу у вигляді законів» [2, с. 165-166].

Через правові акти держава не лише надає загальному інтересу легітимного характеру та закріплює його у формалізованому вигляді, але й створює відповідні механізми для його реалізації. Подальша деталізація змісту загального інтересу в контексті окремих сфер суспільного життя, специфічних обставин чи регіональних особливостей здійснюється через функціонування спеціалізованого державного апарату управління. Цей апарат формується із державних службовців – осіб, які на професійній основі займаються розробленням управлінських рішень, спрямованих на узгодження загальносуспільних інтересів з регіональними, галузевими та індивідуальними інтересами. Такий підхід обумовлює потребу в інституційному оформленні відповідних управлінських структур – міністерств, комітетів, відомств, органів місцевого самоврядування тощо. Водночас держава виконує функцію гаранта пріоритетності загального інтересу над окремими приватними чи груповими інтересами.

Поняття «адміністративний» як самостійний термін в офіційних нормативно-правових документах не зустрічається. У словниках

«адміністративний» – 1) стосується адміністрації; 2) властивий адміністраторові; організаторський [3] або урядовий [4].

Крім того, термін «адміністративний» характеризує системну організацію та функціонування владних (передусім – державних) інституцій. Це поняття охоплює створення, формування, структурну побудову, удосконалення, практичну реалізацію, регламентацію й контроль діяльності таких інституцій з метою забезпечення їх ефективності, дієвості та відповідності публічним інтересам.

Враховуючи системний характер поняття «адміністративний», що охоплює різні аспекти організації та функціонування державних інституцій, виникає потреба у детальному аналізі ключових термінів (адміністративний процес, адміністративна відповідальність, адміністративний нагляд, адміністративний контроль, адміністративні правовідносини), які, на нашу думку, відображають специфіку адміністративної діяльності.

Зокрема, важливо розглянути різноманітні підходи до роз’яснення поняття «адміністративний процес», яке, як зазначає О. Г. Мазур, має численні інтерпретації, зумовлені різницею у наукових поглядах та методологіях дослідження управлінських явищ. «Енциклопедичне тлумачення поняття адміністративного процесу зводиться до широкого та вузького значень. Так, у широкому розумінні це – регламентований законом порядок діяльності органів виконавчої влади стосовно реалізації покладених на них функцій, у вузькому – регламентований законом порядок діяльності органів (служб, осіб) адміністративної юрисдикції та судових установ стосовно розгляду справ про адміністративні правопорушення» [5, с. 29].

У вузькому значенні адміністративний процес розглядається як синонім адміністративного провадження, що становить самостійний різновид юридичного процесу поруч із кримінальним і цивільним. У широкому ж значенні адміністративний процес трактується як упорядкована сукупність правових процедур і стадій діяльності публічної адміністрації, що включає: визначення завдань управлінської діяльності; підготовку проекту

адміністративного рішення; його прийняття компетентним органом; доведення прийнятого акта до відома адресатів і забезпечення його виконання; а також здійснення контролю за реалізацією відповідних рішень.

Іншими словами термін «адміністративний» слід розуміти як нормативно закріплений державою порядок реалізації органами виконавчої влади своїх повноважень стосовно суб'єктів правовідносин у межах сфер, де цим органам делеговано владні повноваження з метою ефективного виконання покладених на них функцій.

У цьому контексті поняття «адміністративний» набуває конкретного змістового наповнення залежно від сфери застосування, зокрема в межах правового інституту адміністративної відповідальності. Саме тому доцільним є подальший розгляд одного з ключових проявів адміністративної діяльності держави – інституту адміністративної відповідальності, як складової механізму правового впливу на суспільні відносини.

Адміністративна відповідальність – це «вид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до фізичних та юридичних осіб, котрі вчинили адміністративні правопорушення, особливих адміністративних санкцій – заходів адміністративної відповідальності, які тягнуть для них обмеження морального, матеріального та організаційного характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і в порядку, передбачених нормами адміністративного права» [6, с. 51].

Визначення терміна «адміністративний» створює основу для глибшого розуміння конкретних інститутів адміністративного права, зокрема тих, що стосуються реалізації владних повноважень органами виконавчої влади. У цьому контексті варто звернути увагу на розмежування таких понять, як адміністративний нагляд і адміністративний контроль, що, зокрема, розглядає В. В. Краснов. Він підкреслює унікальні характеристики адміністративного нагляду, що відрізняють його від контролю, і водночас виділяє нагляд як

специфічну форму державного контролю з урахуванням його функціонального призначення та правової природи. У цьому контексті доцільно назвати низку принципових аспектів, визначених науковцем, а саме:

1. «Контроль включає в себе перевірку стану справ як з точки зору законності, так і доцільності. Адміністративний нагляд здійснюється тільки для перевірки законності.

2. При здійсненні контролю відповідні органи можуть втручатися в оперативно-господарську і виробничу діяльність підконтрольного об’єкта, використовуючи при цьому заходи дисциплінарного примусу. Органи адміністративного нагляду такими повноваженнями не володіють. Вони мають право здійснювати спостереження, перевірку дотримання певних норм, виявляти і припиняти правопорушення, а також притягувати винних до адміністративної відповідальності.

3. Контроль, як правило, стосується конкретних органів, підприємств, установ, організацій та їх посадових осіб. На противагу цьому, адміністративний нагляд здійснюється стосовно: а) невизначеного кола фізичних і юридичних осіб за дотриманням ними певних правил; б) визначеного кола осіб (громадян, посадових осіб, юридичних осіб) за дотриманням ними конкретних правил (придбання, використання вогнепальної зброї тощо); в) персоніфікований адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі.

4. Адміністративний нагляд, як правило, пов’язаний із застосуванням заходів адміністративного попередження, адміністративного припинення і накладення адміністративних стягнень. Тобто органи адміністративного нагляду наділені адміністративно-юрисдикційними повноваженнями. На відміну від них контрольні органи такими повноваженнями не володіють (як правило, мають право застосовувати заходи дисциплінарного стягнення)» [7, с. 336-337].

Отже, можна констатувати, що у сфері адміністративно-правових відносин контроль слід чітко відмежовувати від нагляду як самостійного

різновиду державної діяльності, незважаючи на наявність у цих категорій певних спільних ознак. Адміністративний нагляд характеризується передусім такими ознаками:

– «суб'єкт адміністративного нагляду є суб'єктом виконавчої влади;

– основною метою є забезпечення безпеки громадян, суспільства, держави;

– спеціалізований характер, тобто спрямований на дотримання спеціальних правил (санітарних, ветеринарних, пожежних, митних та ін.);

– проводиться систематично за конкретним об'єктом;

– здійснюється, як правило, суб'єктами державної виконавчої влади, наділеними надвідомчими повноваженнями;

– пов'язаний із застосуванням адміністративного примусу» [7, с. 337].

Адміністративно-правові відносини, як правило, формуються у сфері публічного управління внаслідок реалізації органами виконавчої влади владно-розпорядчих повноважень, спрямованих на захист публічних інтересів та забезпечення дотримання законодавства. «Ця особливість адміністративних правовідносин прямо випливає зі змісту предмета адміністративно-правового регулювання. Вони можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін, згода або бажання другої сторони не є обов'язковою умовою виникнення зазначених правовідносин, можуть виникати всупереч бажанню другої сторони» [8, с. 108].

Як вважає З. Р. Кісіль, «адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються в сфері державного управління. Оскільки адміністративно-правові відносини є різновидом правових відносин взагалі, то вони мають усі ознаки, притаманні будь-яким правовим відносинам. Водночас, вони мають ряд особливостей, обумовлених, насамперед, специфікою виконавчої і розпорядчої діяльності» [9].

До таких характеристик належать:

«а) обов’язки і права сторін в адміністративно-правових відносинах завжди пов’язані з практичним вчиненням певних дій саме у сфері державного управління;

б) умовою виникнення адміністративно-правових відносин є участь у них обов’язкової сторони, наділеної юридично-владними повноваженнями (обов’язкового суб’єкта). У цих правовідносинах відображаються і реалізуються інтереси держави;

в) адміністративно-правові відносини можуть виникати за ініціативою будь-якої зі сторін (органу виконавчої влади, громадянина). Ці відносини можуть виникати всупереч волі або бажанню іншої сторони. Для органів виконавчої влади держави право вступати в такого роду відносини одночасно є їх обов’язком;

г) можливі спори між сторонами адміністративно-правових відносин вирішуються, зазвичай, в адміністративному порядку, тобто шляхом безпосереднього юридично-владного розпорядження уповноваженого органу виконавчої влади або посадової особи. В окремих випадках передбачений судовий порядок вирішення адміністративно-правових спорів;

д) порушення однією зі сторін адміністративно-правового відношення вимог адміністративно-правової норми тягне за собою юридичну відповідальність, насамперед, перед державою. Адміністративне правовідношення виникає на основі адміністративно-правової норми, безпосередньо з конкретного юридичного факту. Елементами (складовими частинами) адміністративно-правових відносин є: суб’єкти, об’єкти та юридичні факти» [9].

Узагальнюючи проведене наукове дослідження О. В. Максименко зазначила, що «адміністративні правовідносини у теорії адміністративного права України більшість науковців розглядає як суспільні відносини, які врегульовані нормами адміністративного права та виникають між суб’єктами у сфері виконавчої влади» [8, с. 110].

Відповідно до законодавства України учасниками адміністративно-правових відносин виступають державні органи та їхні структурні підрозділи, посадові особи державної влади, власники або їх уповноважені представники, об’єднання громадян і органи місцевого самоврядування, а також громадяни, іноземці та особи без громадянства, які беруть участь у забезпеченні публічних інтересів і належному функціонуванні системи публічного управління.

Отож, через аналіз відповідних понять та функціональних ознак можна сформулювати авторське визначення поняття «адміністративний благоустрій», як комплекс системно організованих управлінських заходів, що здійснюються органами публічної адміністрації, з метою формування доступних, необхідних та дієвих правових відносин між особою, громадою, суспільством з однієї сторони та владним суб’єктом з іншої.

У даному визначенні органи публічної адміністрації – це суб’єкти, уповноважені здійснювати виконавчі, розпорядчі та контрольні функції в системі публічного управління, що спрямовані на забезпечення суспільних інтересів, дотримання законності та реалізацію державної політики. Вони діють на основі закону та мають повноваження видавати обов’язкові для виконання акти, а також вчиняти адміністративно-правові дії.

Отже, визначення «адміністративного благоустрою» нерозривно пов’язане з діяльністю органів публічної адміністрації, які виступають ключовими суб’єктами реалізації управлінських заходів у цій сфері. У сучасних умовах ефективність такої діяльності значною мірою залежить від якості управління інформацією, адже саме вона є основним ресурсом функціонування публічного управління.

Вважається, що інформація – це відомості або уявлення про світ, що виникають у результаті пізнавальної діяльності людини. Вона завжди має конкретний предмет, адресата та джерело, а процес її передачі передбачає наявність відправника, повідомлення та одержувача. «Інформація не може

бути передана, прийнята або збережена в чистому вигляді. Інформація існує у формі повідомлень» [10, с. 43-44].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про інформацію» [11]«інформація – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [11].

В Енциклопедичному словнику з державного управління «інформація (лат. informatio – відомості, повідомлення, оприлюднення) – це продукт взаємодії даних і методів, розглянутий у контексті цієї взаємодії. Це реакція реципієнта на повідомлення у формі відео, аудіо, друкованого тексту, тактильного дотику тощо. Інформація (І.) це первинне поняття, точного визначення якого не існує. Нові відомості, які прийняті, зрозумілі й оцінені її користувачем як корисні, нові знання, які отримує користувач (суб'єкт) у результаті сприйняття і переробки певних відомостей, входять у поняття І. У матеріальному світі людини І. матеріалізується через свій носій і завдяки йому існує. У XX ст. це слово стало базовим терміном у безлічі наукових галузей, отримавши особливі для них визначення і тлумачення. Згідно з Новітнім філософським словником інформація (І.) (роз'яснення, виклад, обізнаність) – одне з найбільш загальних понять науки, що позначає деякі відомості, сукупність яких-небудь даних, знань тощо. Загалом інформація – активізатор життя» [12, с. 301].

Оскільки досліджуване нами питання адміністративного благоустрою держави розглядається як інструмент формування дієвих правових відносин, слушною є думка В. В. Бєлєвцевої, що «інформація є сукупністю певних відносин, які за своєю суттю є однорідними, але згідно з певними особливостями поділяються на відкриті та закриті» [13, с. 9].

З урахуванням цього підходу до визначення інформації як системи взаємопов'язаних відносин, доцільним є виділення конкретних адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері, що забезпечують реалізацію державних і публічних інтересів.

Аналіз змісту поняття інформації дозволяє виділити основні адміністративно-правові відносини в інформаційній сфері, які регулюють створення, обіг, захист і використання інформації, а також встановлюють права та обов'язки суб'єктів у процесі реалізації державних і публічних інтересів:

– «відносини, що мають адміністративно-правовий характер, які формуються між учасниками інформаційного права. Характерною особливістю цих суб'єктів є те, що вони можуть одночасно виступати суб'єктами інших галузей права. Такі відносини дістають своє правове регулювання з норм як адміністративного права, так й інших галузей права;

– відносини, які виникають між суб'єктами інформаційної сфери у зв'язку із створенням, володінням, поширення, користуванням, зберіганням, доступом, охороною, знищенням інформації регулюються в основному адміністративними нормами інформаційно-управлінського характеру;

– відносини, що виникають між спеціальними суб'єктами інформаційної сфери (інформаційні служби, інформаційні агентства, ЗМІ тощо) та регулюються переважно нормами інформаційного права за участю норм інших галузей права;

– відносини, що виникають у процесі діяльності органів законодавчої, виконавчої, судової влади та місцевого самоврядування з приводу інформації щодо реалізації та захисту інформаційних прав і свобод юридичних та фізичних осіб, надання послуг інформаційно-управлінського характеру, задоволення інформаційних потреб суспільства. Зазначені відносини зазнають комплексного нормативно-правового регулювання, що зумовлено як специфікою суб'єктів інформаційних відносин, так і особливою значимістю поставленого перед ними завдання – реалізація та захист конституційного права на інформацію та похідних від нього свобод та інтересів» [13, с. 9].

Надалі доцільно зосередити увагу на аналізі інформаційних правовідносин як ключового елементу адміністративно-правового статусу інформації. Важливо відзначити, що інформаційні правовідносини є однією з

форм адміністративно-правових відносин, оскільки їхній зміст визначається нормами адміністративного права. З цієї причини у науковій літературі підкреслюється, що загальні характеристики інформаційних правовідносин відповідають базовим ознакам, властивим адміністративно-правовим відносинам загалом. До таких ознак, зокрема, належать:

– «інформаційні правовідносини є особливим різновидом управлінських суспільних відносин;

– інформаційні правовідносини є наслідком дії насамперед адміністративного права;

– інформаційні правовідносини (з огляду на швидку інформаційну глобалізацію та міжнародний розвиток інформаційного суспільства) виникли значно раніше, ніж дістали свою предметну правову регламентацію. Слід зазначити, що започаткування правової регламентації інформаційних правовідносин базувалось на відповідних адміністративно-правових нормах;

– інформаційні правовідносини є свідомим виявленням владних повноважень суб’єктів адміністративного права;

– інформаційні правовідносини виявляють себе як односторонні, двосторонні та багатосторонні зв’язки за безпосередньою або опосередкованою участю суб’єктів адміністративного права;

– інформаційні правовідносини зумовлені можливістю застосування державного примусу, у тому числі й адміністративного» [13, с. 9].

З огляду на правову природу інформаційних правовідносин як складової адміністративно-правових, їх значення набуває особливої актуальності в контексті функціонування сучасного публічного управління.

Сучасна система публічного управління неможлива без ефективного використання інформації. Вона є ключовим ресурсом, що забезпечує належне функціонування органів влади, сприяє підвищенню прозорості, відповідальності та результативності їхньої роботи. Зважаючи на важливість інформації в управлінських процесах, її якість та доступність безпосередньо впливають на ефективність діяльності органів публічної адміністрації.

Досліджуючи функціональність органів публічної адміністрації, Ю. С. Кіцул та Р. О. Лиса у своїй роботі згадують функцію публічного управління, функцію надання адміністративних послуг та правоохоронну функцію (притягнення до адміністративної відповідальності та адміністративного судочинства). Ексклюзивною функцією є і функція контролю та функція мобілізації (ресурсозабезпечення). Уніфікованими функціями публічної адміністрації традиційно вважаються нормотворча, правозастосовна та функція системного контролю. Разом із цим, не менш значущою є інформаційна функція. Інформація потрібна для двох головних цілей: визначити, чи був порушений закон і прийняти політичне рішення, що є доцільним і ґрунтується на фактичному свідченні [14, с. 34].

З нашої точки зору, органи публічної адміністрації здійснюють цілеспрямоване використання інформації для: формування та прийняття управлінських рішень; контролю за їх виконанням і забезпечення законності; підвищення прозорості роботи та інформування громадськості; ефективного надання адміністративних послуг.

Для реалізації зазначеної мети органи публічної адміністрації повинні забезпечуватися належними інформаційними ресурсами.

З цього приводу у своїй дисертаційній роботі Г. О. Блінова запропонувала під інформаційним забезпеченням органів публічної адміністрації визначити «забезпечений комплексом нормативно-правових, організаційно управлінських, науково-технічних заходів неперервний процес створення, використання, дослідження, зберігання, захисту, передавання, обробки, знищення інформації визначеного виду, якості, обсягу, структури, форми, за допомогою інформаційних систем, мереж, ресурсів та технологій, спрямований на задоволення інформаційних потреб і реалізацію інформаційних інтересів органів публічної адміністрації» [15, с. 58]. У своєму дослідженні науковиця систематизувала основні складові інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації, визначивши його мету як задоволення інформаційних потреб та реалізацію

інформаційних прав, а ресурс – як інформацію та її характеристики, зокрема вид, обсяг, якість, форму, строки та носії використання. у цьому реченні заміни слова: інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації. Водночас важливо підкреслити, що ефективність такого забезпечення значною мірою залежить від рівня цифровізації управлінських процесів, впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та здатності державних органів забезпечити належний захист інформації від неправомірного доступу. Крім того, інформаційне забезпечення слід розглядати не лише як технічний чи організаційний інструмент, а й як ключовий чинник формування довіри громадян до органів влади, адже саме прозорість, доступність і достовірність інформації визначають рівень легітимності публічної адміністрації та ефективність реалізації її функцій у сучасному демократичному суспільстві.

З метою ефективного функціонування системи інформаційного забезпечення слід враховувати різноманітність процедур прийняття управлінських рішень, а також характер та компетенції посадових осіб на кожному рівні. У цьому контексті її діяльність спрямовується на:

«1) розробку методичного, програмного та інформаційного забезпечення завдань моніторингу стану об’єкту державної влади та управління;

2) створення підсистеми інформаційного забезпечення діяльності органів державної влади та управління;

3) підтримку контролю виконання рішень і ефективності виконавчих механізмів органів державної влади та державного управління;

4) розробку типових структур та методів інформаційного забезпечення органів регіонального управління;

5) підтримку аналізу зовнішніх та внутрішніх проблемних ситуацій та прогнозування їх розвитку;

6) дослідження та розробку методів та засобів інформаційної підтримки вироблення рішень у кризових та надзвичайних ситуаціях;

7) формування процесів підготовки змістовної частини управлінських рішень і їх документального оформлення;

8) допомогу в аналізі обґрунтованості та юридичної правомірності прийняття рішень;

9) сприяння узгоджувальним процедурам та процесам колективного прийняття рішення;

10) підтримку реалізації функцій управління діяльністю власне органу управління» [16, с. 228].

Інформація, яку використовують органи публічної адміністрації, поділяється на такі основні види:

1. Нормативно-правова інформація – закони, постанови, інструкції.

2. Статистична інформація — дані про демографічний стан, економічний розвиток, екологію тощо.

3. Управлінська інформація – дані, необхідні для виконання управлінських функцій.

4. Соціальна інформація – відомості про потреби та настрої населення.

5. Конфіденційна та службова інформація – інформація, що має обмежений доступ у зв’язку із захистом державних або службових інтересів.

Отже, можна зробити висновок, що інформація у сфері публічного управління – це сукупність відомостей, необхідних для забезпечення ефективного функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, прийняття управлінських рішень, організації та контролю діяльності у різних сферах суспільного життя. Вона є важливим ресурсом, який забезпечує взаємодію між органами публічної адміністрації та суспільством.

Для забезпечення ефективного використання інформації в реалізації функцій органами публічної адміністрації активно впроваджуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які на думку Л. О. Чернишової та Л. В. Новікової, «охоплюють сукупність інформаційних та комунікаційних технічних засобів і методів збирання, оброблення й передавання даних для

отримання інформації нової якості про стан об’єкта, процес, явище для створення (перетворення) нової інформації з метою її аналізу або поліпшеного сприйняття людиною та прийняття на її основі рішення про виконання певних дій» [17, с. 15].

Інформація відіграє ключову роль у процесі формування адміністративного благоустрою держави, що доцільно аналізувати в контексті моделі функціонування публічного управління в межах національної системи сучасних інформаційно-комунікаційних взаємодій. Зокрема, І. С. Доскалов та Н. С. Ручинська окреслюють цю модель як систему, що включає такі структурні елементи:

1. «Сукупність інформаційних каналів як засобів передачі інформаційних повідомлень, їх накопичення та узагальнення для вирішення комплексних питань соціально-економічного характеру, формування самих каналів просування повідомлень з подальшою модернізацією комунікаційного процесу як всередині структур державного управління, так і при їх взаємодії з приватними організаціями та громадянами.

2. Розробка та реалізація заходів структурами адміністрування в залежності від змін у соціально-економічних процесах, тобто використання інформаційних засобів для фіксації інформації з подальшим використанням при розробці управлінських рішень.

3. Комплексний аналіз та узагальнення інформації різного характеру з метою створення спеціалізованих інформаційних масивів, кожен з яких присвячений певному колу питань публічного управління на державному, регіональному або місцевому рівні (дані масиви можуть бути пов’язані з вивченням громадської думки щодо окремих існуючих економічних проблем).

4. Розробка та прийняття управлінських рішень на основі аналізу зібраної інформації.

5. Забезпечення узгодженої та взаємозалежної діяльності всіх повноважних структурних елементів органів управління при розробці

управлінських рішень. У цьому аспекті необхідно обов'язково використовувати сукупність правових норм, які регулюють порядок діяльності органів публічного адміністрування з питань збирання та опрацювання необхідних інформаційних ресурсів» [18, с. 113].

У контексті стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційного простору сучасного суспільства важливість іміджу як чинника забезпечення стабільного та результативного функціонування як організацій, так і окремих осіб постійно зростає. Імідж сприймається не лише як образ для певної аудиторії, а й як значущий інформаційний ресурс, що формує суспільне сприйняття і перебуває у відкритому доступі для всього суспільства, виконуючи функцію комунікації та впливу в інформаційній сфері. «Як правило, імідж розуміють як особливе індивідуальне обличчя організації, але імідж – це цілісне утворення, одночасно обернене як у зовнішній світ (чим зазвичай і обмежуються, кажучи про імідж), так і всередину організації. Усе вищезазначене повною мірою відноситься й до органу публічної влади. Імідж органу публічної влади ми пропонуємо визначати як узагальнене уявлення, розуміння і оцінку громадянами та різними групами громадськості, сформованими на основі інформації, яка зберігається в їх пам'яті про різні аспекти діяльності владної інституції» [19, с. 92].

Серед основних завдань іміджевого становища органу публічної адміністрації, яке є формою загального іміджу колективу, слід виділити наступні: «а) функцію заощадливості (економії) мислення соціальних суб'єктів, яка проявляється в тому, що за допомогою вже сформованого іміджу визначається характер подальшого сприйняття об'єкта з боку осіб, які засвоїли цей імідж, через зведення зазначеного процесу сприйняття до процедур ідентифікації, впізнавання об'єкта і корекції (у випадку наявності дисонуючої інформації) відповідного образу; б) функцію соціальної оцінки, яка сприяє формуванню стійкого відношення до даного суб'єкта; в) функцію керівництва до дії, або регулятивну функцію, яка служить підставою для суб'єктивного вибору адекватної моделі пов'язаного з об'єктом поведінки.

Знання цих технологічних функцій іміджу зумовлює широкі можливості по його практичному застосуванні в процесі державного управління. На переконання Е. В. Мамонтової саме такий структурно-функціональний підхід, покладений в основу іміджевої стратегії органу виконавчої влади, стане запорукою її ефективної та успішної реалізації» [19, с. 93].

Сучасні конфлікти та протистояння дедалі частіше переміщуються в інформаційний вимір, де вирішальну роль відіграє не кількість фізичних засобів ураження чи чисельність армії, а здатність держави ефективно протидіяти інформаційним загрозам, здійснювати превентивні заходи, впливати на сприйняття подій. «Сьогодні, якщо держава не комунікує та не поширює власну точку зору, а також не формує власні наративи, то новини/інформацію в своїй інтерпретації, розповість хтось за неї. А інформаційна грамотність, медіа освіченість та критичне мислення є актуальними питаннями національної безпеки держави» [20, с. 242].

Слід зауважити, що роль інформації у забезпеченні адміністративного благоустрою може бути оцінена також через призму її ключових функцій у діяльності органів публічної адміністрації. Зокрема:

1. Аналітична функція – забезпечення аналізу поточної ситуації та прогнозування можливих змін.

Як приклад, на думку Л. І. Демчини, «в органах місцевого самоврядування (далі – ОМС) аналітична інформація представлена у формі інформаційно-аналітичних документів. Аналітична інформація в органах місцевого самоврядування утворюють у процесі здійснення: аналізу та прогнозу розвитку суспільно-політичних процесів у регіоні, підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів та поданні відповідних пропозицій головам ОМС; аналізу діяльності політичних партій та громадських організацій, підготовці пропозицій щодо залучення зазначених організацій до вирішення соціально-економічних питань регіону; розробки оперативних інформаційно-пропагандистських матеріалів щодо суспільно-політичної ситуації в регіоні; здійсненні підготовки щоденної експрес-інформації для

керівництва ОМС; аналізу, узагальнення та прогнозу розвитку ситуації в інформаційному просторі області; забезпеченні постійного моніторингу громадсько-політичних настроїв населення та оцінці суспільно-політичної ситуації в регіоні; аналізу розстановки основних політичних сил у регіоні та динаміку їх впливу на соціально-політичний процес» [21, с. 35].

Також варто зазначити, що аналітичну інформацію в органах місцевого самоврядування формують у процесі реалізації ще таких видів діяльності: «забезпечення розробки аналітичних матеріалів щодо суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в регіоні; щоденного оперативного інформування Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів України, керівництва обласної державної адміністрації про стан та тенденції суспільно-політичних процесів та основні події соціально-економічного життя в регіоні; підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів з питань суспільно-політичної ситуації для доповідей голові обласної державної адміністрації, а також матеріали з брифінгів, прес-конференцій, засідань за круглим столом, що проводяться в ОМС; моніторингу висвітлення засобами масової інформації діяльності ОМС, організації оперативного реагування на критичні публікації, виступи, повідомлення тощо; надання організаційно-методичної, експертно-аналітичної та іншої допомоги структурним підрозділам обласної державної адміністрації, райдержадміністраціям у вирішенні питань, що стосуються інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю; змістового наповнення веб-сайту облдержадміністрації в мережі Інтернет та подання інформаційно-аналітичних матеріалів у засоби масової інформації» [21, с. 35].

2. Комунікативна функція, що полягає у забезпеченні взаємодії між органами влади, громадянами та іншими суб’єктами.

О. А. Дєгтяр відзначає, що «інформаційно-комунікативна діяльність у державному управлінні – це, по-перше, система обміну інформацією між органами державної влади та населенням, організаціями різних форм власності за допомогою спеціальної системи символів, кодів, засобів та

організаційних форм; а по-друге, соціальна взаємодія, що має низку специфічних властивостей і ознак, спрямована на регулювання поведінки людей, роботи інститутів державної влади заради досягнення певної мети» [22].

3. Контрольна функція – моніторинг виконання прийнятих рішень і досягнення встановлених цілей.

Функція контролю спрямована на безперервне забезпечення управлінської системи актуальною інформацією щодо ступеня виконання поставлених завдань. Контрольний процес розпочинається з отримання даних про фактичний стан об’єкта управління й завершується ухваленням рішень, спрямованих на внесення коректив задля досягнення запланованих результатів. «Контроль ґрунтується на принципі зворотних зв’язків, які існують при будь-якій взаємодії суб’єкта і об’єкта в системі управління. Кожна загальна функція управління перебуває у взаємозв’язку з іншими» [23].

4. Організаційна функція – координація діяльності різних структур органів публічної адміністрації.

Організаційна функція управління передбачає конструювання управлінської структури та стратегічне забезпечення її функціонування необхідними ресурсами – людськими, матеріальними й фінансовими. «Організувати – це означає розділити на частини та делегувати виконання спільної управлінської задачі шляхом розподілення відповідальності та повноважень, а також, встановлення взаємозв’язку між різними видами робіт» [24].

5. Регулятивна функція – забезпечення належного функціонування системи публічного управління через впровадження нормативних документів та регламентів.

На думку Т. М. Кравцової, у сфері управління регулювання є конкретним самостійним видом роботи. «Функція регулювання в державному управлінні полягає у встановленні та забезпеченні загальних правил

поведінки (діяльності) об’єкту управління, а також їх коректуванні у залежності від умов, що змінюються. За допомогою функції регулювання створюються умови для нормальної діяльності та функціонування об’єкта державного управління, підтримується його розвиток у певних межах шляхом встановлення економічних, правових та інших нормативів. Така специфічність призначення регулювання і дає змогу виокремити його серед інших функцій управління» [25, с. 83-84].

Оскільки державна влада виступає цілісним феноменом, що характеризується здатністю держави ухвалювати обов’язкові до виконання рішення та забезпечувати їх реалізацію, регуляторна функція державного впливу на господарську діяльність здійснюється через взаємодію всієї системи представницьких і виконавчих органів влади. Цей процес ґрунтується на конституційному принципі розподілу повноважень між законодавчою та виконавчою гілками влади, закріпленому в статті 6 Конституції України. Відповідно до статей 85 та 92 Конституції України, Верховна Рада України визначає основи внутрішньої та зовнішньої економічної політики та затверджує загальнодержавні програми економічного розвитку. Крім того, лише законами України, прийнятими Верховною Радою, встановлюються засади використання природних ресурсів, правовий режим власності, правові принципи та гарантії підприємницької діяльності, правила конкуренції, норми антимонопольного регулювання, організація та функціонування органів виконавчої влади, система оподаткування та зборів, а також основи створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного й інвестиційного ринків [25, с. 86].

Розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій сприяє більш ефективному використанню інформації у державному управлінні. Наприклад:

– цифрові платформи дозволяють органам влади автоматизувати адміністративні процеси, такі як реєстрація бізнесу, отримання дозволів чи оформлення документів;

– соціальні мережі стають каналом швидкої комунікації з громадянами, що дозволяє оперативно інформувати про важливі події;

– портали відкритих даних сприяють прозорості, надаючи доступ до інформації про державні закупівлі, бюджети та інші аспекти роботи органів влади тощо.

Окрім позитивних аспектів, інформація може мати і негативний вплив на адміністративний благоустрій держави. Основними загрозами є: 1) дезінформація – недостовірна інформація, поширювана через соціальні мережі та інші канали, може викликати паніку, підривати довіру до влади та провокувати соціальну напругу; 2) фейкові новини. Використання фейкових новин у політичних цілях може маніпулювати громадською думкою та впливати на виборчі процеси; 3) інформаційні атаки. Кібератаки на державні інформаційні системи створюють загрозу для їх стабільної роботи, що може дестабілізувати управлінські процеси.

Відповідно з метою підвищення ефективності інформаційної політики в Україні необхідно забезпечити:

1. Своєчасну комунікацію. Державні органи повинні оперативно реагувати на виклики в інформаційному полі, спростовуючи дезінформацію та поширюючи достовірні дані.

2. Розвиток інформаційної грамотності населення. Підвищення рівня медіаграмотності громадян допоможе зменшити вплив дезінформації та фейкових новин.

3. Законодавче регулювання. Необхідно вдосконалювати закони, спрямовані на боротьбу з поширенням дезінформації та кіберзагрозами.

4. Інвестиції в інформаційні технології. Впровадження сучасних цифрових платформ дозволить забезпечити прозорість і підвищити ефективність адміністративних послуг.

Отже, інформація виступає стратегічним ресурсом у процесі формування адміністративного благоустрою держави. Її ефективне використання забезпечує підвищення результативності державного

управління, зміцнення суспільної довіри до органів влади та поліпшення рівня життя громадян. Водночас сучасні загрози, такі як дезінформація та кібератаки, потребують активного втручання держави для гарантування інформаційної безпеки та забезпечення стабільного функціонування публічного управління.

1.2. Правове регулювання інформаційного простору

У сучасному суспільстві інформація виступає стратегічним ресурсом, що визначає розвиток та функціонування всіх сфер соціального життя, зокрема економіки, політики, безпеки та культури. З розвитком інформаційних технологій та глобальної мережі Інтернет актуальність правового регулювання інформаційного простору зростає. Виклики кібербезпеки, фейкові новини, маніпуляція суспільною думкою та питання захисту персональних даних потребують ефективного правового врегулювання.

До того ж, важливою складовою стає не лише технічний та правовий аспект регулювання інформаційного простору, а й забезпечення ефективної комунікації між державою та громадянами. Інформація, як ресурс управління, перетворюється на інструмент зміцнення демократичних процесів, що проявляється у відкритості, прозорості та підзвітності публічної влади. Це, у свою чергу, формує нову парадигму взаємовідносин між владними інституціями та суспільством.

Процеси демократизації численних сфер суспільного життя сприяли виникненню нового типу взаємовідносин між владою та громадянами, що ґрунтується на беззаперечній відповідальності інституцій влади перед населенням. «Започаткування та існування діалогу – свідчення розвитку країни на засадах взаємної поваги та сервісності державної публічної діяльності, що вимагає обізнаності людей про напрямки, способи та методи

діяльності органів публічної адміністрації. Тому інформаційна відкритість є однією із ключових вимог до сучасної влади, яка обумовлена поступальним розвитком України як сучасної, демократичної та правової держави, в якій найбільшою цінністю визнається людина. Інформаційні процеси, що відбуваються в діяльності органів влади, знаходять своє регулювання в нормах права, які регламентують процедури обумовлені циркуляцією інформації, а також правове положення суб'єктів роботи з нею» [26, с. 58]

Саме тому питання правового регулювання інформаційного простору як важливого елемента забезпечення інформаційних процесів у державі є актуальним.

«Існує значна кількість наукових підходів до визначення інформаційного простору. Вони полягають у розумінні інформаційного простору як сукупності інформації, що циркулює в процесі соціальних комунікацій» [27, с. 13].

Відповідну думку у своєму соціологічному дослідженні висловили В. В Бурега та О. В. Розова, які узагальнили поняття «інформаційний простір» як «частина соціальної реальності, презентованої у вигляді соціального простору, що як сукупна інформація циркулює на певній території поширення, яка утворюється, обмежується і структурується залежно від статусності суб'єктів інформаційної діяльності й насиченості інформаційними ресурсами. При цьому вони вказали на те, що змістовими складовими інформаційного простору виступають інформація, інформаційні відносини та взаємодії, інформаційна культура, інформаційна діяльність і інформаційна інфраструктура, а також інформаційне право й інформаційне законодавство» [27, с. 13]. Сутність інформаційного простору виявляться у тому, що він є складовою соціального простору, виділеною з урахуванням специфіки виробництва, поширення, зберігання та використання інформації. Інакше кажучи, інформаційний простір забезпечує розповсюдження інформації в межах соціального простору з метою підтримання динаміки соціальних процесів. Завдяки транскордонному характеру інформаційних

процесів він інтегрує різні сфери людської діяльності, виступає провідником знань, інструментом комунікації та співпраці, а також сприяє формуванню соціально сприйманих стереотипів мислення й моделей поведінки [27, с. 13].

Враховуючи те, що інформаційний простір є невід'ємною складовою соціальної реальності та чинником, що інтегрує всі сфери суспільного життя через розповсюдження знань, норм і моделей поведінки, особливої ваги набуває його значення у вимірі державного управління та безпеки. У цьому контексті інформаційний простір постає не лише як соціальне, але й як стратегічне явище, тісно пов'язане з поняттям інформаційного суверенітету держави. Його ефективне функціонування визначає здатність держави контролювати інформаційні потоки, забезпечувати захист національних інтересів та формувати стійкі соціальні і політичні процеси. Разом з тим, належне управління інформаційним простором сприяє підвищенню прозорості державних інституцій, зміцненню довіри громадян та забезпеченню стабільності публічного управління.

Разом з тим, «констатуючи фундаментальний характер суверенітету, недоцільно стверджувати виключно про верховенство державної влади тільки на своїй території, ігноруючи суверенітет в інформаційному просторі. Водночас, на відміну від традиційного розуміння суверенітету як верховенства державної влади на своїй території, в інформаційному просторі таке верховенство може суперечити конституційним правам і свободам, зокрема на свободу слова, друку, пошуку та розповсюдження інформації та навіть гальмувати суспільний розвиток. Тож інформаційний суверенітет перш за все має ґрунтуватися на принципі верховенства права» [28, с. 45].

Такої думки дотримується О. М. Солодка, яка з погляду інформаційного суверенітету України, його забезпечення та гарантування, під інформаційним простором пропонує розуміти «середовище здійснення суб'єктами інформаційної сфери діяльності, пов'язаної зі створенням, збиранням, одержанням, зберіганням, використанням, поширенням, охороною та

захистом інформації, на яку поширюється юрисдикція України, а також функціонуванням національної інформаційної інфраструктури» [28, с. 45].

Цікавим є визначення О. А. Осмольської, яка зазначає, що «інформаційний простір України – це поле, в якому інформація створюється різними категоріями продуцієнтів (як внутрішніми, так і іноземними),передається через канали комунікацій реципієнтам та інтерпретується ними(цілеспрямовано під впливом власників таких каналів або підсвідомо), що не обмежене державними кордонами України. Таке поле формується в середині країни на всіх рівнях: від локального до національного рівня» [29, с. 279-280].

До того ж, науковиця вважає, що «інформаційний простір України складається з таких інформаційних полів, які накладаються один на одне, як:1) інформаційне поле територіальних громад та локальних територій, 2) інфополе регіонів та великих міст, 3) офіційний дискурс державної влади та її центральних інститутів;4) поле впливу геополітичних суб’єктів та зовнішніх факторів» [29, с. 279-280]. Ця багаторівнева структура інформаційного простору зумовлює складність управління ним та потребує скоординованих дій державних органів для забезпечення інформаційної безпеки та стабільності суспільства.

О. Б. Северінова у своїй праці визначає, що інформаційно-правовий простір – «це сукупність інформаційних ресурсів, які існують на території держави та діють на підставі нормативних актів, спрямованих на забезпечення взаємин між фізичними та/або юридичними особами та/або державою з метою задоволення їхніх інформаційних потреб за врахування збереження балансу інтересів і забезпечення національного інформаційного суверенітету» [30, с. 79]. Такий підхід дозволяє розглядати інформаційно-правовий простір як комплексну систему взаємодії правових норм, інституцій та інформаційних ресурсів, що забезпечує гармонізацію інтересів суспільства та держави. Крім того, він підкреслює необхідність врахування національних

особливостей у регулюванні інформаційних потоків та протидії загрозам інформаційній безпеці.

Як фрагмент інформаційно-правового простору авторка виокремлює «інтернет-правовий простір, який повинен містити загальнотеоретичні питання права й Інтернету; відносини права віртуального простору й Інтернету (інтернет-відносини); відповідальність за інтернет-правом; правосвідомість, правову культуру та правове виховання суб'єктів інтернет-відносин» [30, с. 79], що дає змогу системно аналізувати правові механізми регулювання онлайн-комунікацій, визначати критерії відповідальності за порушення правил віртуального середовища, а також сприяє формуванню цілісного підходу до розвитку правової культури користувачів і підвищення рівня їхньої правової обізнаності в цифровому середовищі.

Досліджуючи інформаційний простір, О. М. Косогов виділяє такі його функції:

«1. Інтегруюча. У рамках цієї функції інформаційний простір поєднує просторово-комунікативне й соціокультурне середовища, різні види людської діяльності й суб'єктів, що займаються ними, у тому числі як окремих людей, так і держави, народи, міжнародні коаліції та транснаціональні корпорації.

2. Комунікативна. Інформаційний простір створює особливе середовище трансграничної, інтерактивної й мобільної комунікації різних суб'єктів діяльності, у рамках якої вони здійснюють інформаційний обмін.

3. Актуалізуюча. Саме в інформаційному просторі здійснюється актуалізація інтересів різних суб'єктів діяльності шляхом реалізації ними інформаційної політики.

4. Геополітична. Інформаційний простір формує власні ресурси та змінює значимість традиційних ресурсів, створюючи нове середовище геополітичних відносин і конкуренції.

5. Соціальна. Інформаційний простір трансформує склад суспільства, змінює характер і зміст соціально-політичних (суспільних) відносин у всіх сферах політиці, культурі, науці, релігії та інше» [31, с. 54].

На нашу думку, до ключових складових інформаційного простору належать:

1. Інформаційні ресурси (дані, знання, контент). Інформаційні ресурси становлять не лише стратегічну, але й критично важливу тактичну складову державного управління, зокрема у функціонуванні органів публічної влади. Їх належний облік і аналіз є необхідною умовою ефективного прийняття управлінських рішень на всіх рівнях адміністративної ієрархії. Особливої ваги це набуває в умовах зростаючої ролі інформаційних впливів, серед яких чутки можуть виступати як інструмент маніпуляції або дестабілізації.

«Інформаційні ресурси – це документи і масиви документів в інформаційних системах: бібліотеках, архівах, фондах, банках даних, депозитаріях, музейних сховищах та ін. Існують інформаційні ресурси спільного користування – сукупність інформаційних ресурсів державних органів науково-технічної інформації, наукових, науково-технічних бібліотек, а також комерційних центрів, фірм, організацій, які займаються науково-технічною діяльністю і з власниками яких укладено договори про їх спільне використання. Інша сфера – інформаційні ресурси науково-технічної інформації – систематизоване зібрання науково-технічної літератури і документації: книги, брошури, періодичні видання, патентна документація, нормативно-технічна документація, промислові каталоги, конструкторська документація, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури і документації, зафіксовані на паперових чи інших носіях» [32, с. 86].

2. Технологічна інфраструктура. Сукупність апаратних, програмних і мережевих ресурсів, що забезпечують створення, зберігання, обробку, передачу та захист інформації. Вона є основою функціонування інформаційного простору та включає різні компоненти, такі як: комп’ютерні системи (сервери, робочі станції, мобільні пристрої), програмне забезпечення (операційні системи, бази даних, прикладні програми), мережеві технології

(Інтернет, локальні та глобальні мережі, телекомунікаційні системи), кібербезпека (системи захисту інформації, антивірусні програми, шифрування даних).

Технологічна інфраструктура відіграє ключову роль у функціонуванні державних установ, бізнесу та медіа, забезпечуючи доступність, швидкість і безпеку обробки інформації.

3. Суб'єкти інформаційних відносин. Коло суб'єктів інформаційних відносин визначено статтею 4 Закону України «Про інформацію», зокрема йдеться про «фізичних осіб, юридичних осіб, об'єднання громадян та суб'єктів владних повноважень» [11].

Вищезазначені суб'єкти можуть як створювати, так і поширювати, зберігати, опрацьовувати чи отримувати інформацію, включаючи достовірну, спотворену або недостовірну (чутки, домисли, фейки тощо). У межах інформаційного суспільства вони виступають як активними учасниками формування інформаційної політики, так і потенційними джерелами або передавачами неофіційної інформації, що може впливати на суспільну думку, підривати довіру до органів публічної влади чи стимулювати адміністративну дестабілізацію. Особливо небезпечним є розповсюдження чуток у кризових ситуаціях, коли інформаційне середовище стає вразливим до маніпуляцій, а дії суб'єктів інформаційних відносин – важливим чинником безпеки та стабільності системи державного управління.

4. Правові норми та регулювання (законодавство в інформаційній сфері). «Інформаційне законодавство – це сукупність нормативно-правових актів, окремих норм, що регулюють суспільні відносини, які виникають під час збирання, одержання, використання, поширення, зберігання інформації (інформаційні відносини). Інформаційне законодавство регулює відносини, пов'язані з реалізацією конституційного права на інформацію та інформаційною діяльністю у галузях створення, збирання, одержання, поширення, зберігання інформації, інформаційних ресурсів, інформаційної продукції; наданням інформаційних послуг; функціонуванням інформаційно-

комунікаційних систем; захистом інформації від несанкціонованого доступу, а також інші інформаційні відносини. Інформаційне законодавство – зовнішня форма вираження, джерело інформаційного права України» [33].

У контексті розвитку інформаційного суспільства та цифрових технологій, інформаційне законодавство набуває нових функціональних характеристик – воно має не лише врегульовувати доступ, поширення й захист інформації, а й адаптуватися до динамічних змін у сфері інформаційних відносин. Саме тому виникає потреба у формуванні такої правової моделі, яка б відповідала як національним, так і глобальним викликам, що постають перед державами у сфері інформаційної безпеки, зокрема в умовах гібридних загроз та інформаційних атак. «Правова основа функціонування інформаційного суспільства повинна гарантувати стабільність кіберпростору й водночас бути достатньо гнучкою, відображати зміни, викликані технічним прогресом, на нормативному рівні, не вдаючись, однак, до надмірної деталізації нормативних положень. Крім того, нормативно-правове забезпечення суспільних відносин у глобальному інформаційному суспільстві має бути стандартизованим, упроваджуючи глобальний регуляторний механізм, оскільки фрагментація нормативно-правового регулювання інформаційного суспільства на рівні національних правових систем може сприяти утворенню декількох центрів впливу та дискримінаційному становищу менш впливових політичних акторів. Проте, за оцінками фахівців, можлива певна сегментація глобального інформаційного суспільства (європейський, американський, азійський сегменти тощо), що проявлятиметься в адаптації універсальних стандартів до конкретних умов, пов’язаних із рівнем розвитку відповідного суб’єкта в межах певного регіону або наддержавного утворення» [34, с. 114].

Отже, розвиток інформаційного суспільства та цифрових технологій вимагає від законодавства більшої гнучкості та адаптивності, здатності реагувати на динамічні зміни в інформаційних відносинах і забезпечувати баланс між стабільністю кіберпростору та впровадженням інноваційних

рішень. Ефективна правова модель має враховувати як національні, так і глобальні виклики, стандартизуючи регулювання, водночас дозволяючи адаптацію до специфіки окремих регіонів чи наддержавних утворень. Це підкреслює необхідність гармонізації національного та міжнародного інформаційного законодавства для формування безпечного та стабільного інформаційного середовища.

Сучасні дослідження виділяють чотири альтернативні моделі розвитку регулювання інформаційного простору:

«1. Доктрина абсолютної свободи: відкидає ідею регулювання медіа як таку. З поширенням нових цифрових технологій, зокрема Інтернету, прихильників цього підходу побільшало серед національних суб’єктів регулювання (винятком є Австралія), що можна пояснити, в першу чергу, відсутністю необхідних знань та неготовністю взяти на себе відповідальність за розробку стандартів поведінки у новій сфері суспільних відносин. За абсолютну свободу від регулювання виступають також широкі маси безпосередніх користувачів, які отримують певні переваги від користування відкритими комунікаційними системами. Втім, як показує досвід використання медіа технологій попередніх поколінь, відкритий доступ повинен відповідним чином регулюватися з метою попередження зловживань. Відсутність регуляторного механізму призведе, зрештою, до обмеження доступу та комунікації;

2. Саморегулювання: найчастіше на його користь виступають самі IT-компанії та виробники контенту, які вбачають у ньому вирішення проблем, пов’язаних з образливим контентом та захистом прав користувачів. Однак, як свідчать ініціативи у сферах авторського права та електронної торгівлі, навіть прихильники саморегулювання погоджуються з необхідністю створення глобальної структурованої мережі, в рамках якої відбувалася б комунікативна активність, не остання роль у впорядкуванні якої відводилася б саморегулюванню;

3. Закритий клуб чи інституційна модель, побудована за принципом зверху-донизу. Цей підхід спрямований на заповнення прогалин, спричинених ухилянням національних урядів від вирішення регуляторних питань» [35, с. 58-59];

Четвертий можливий напрямок розвитку нормативного регулювання інформаційного простору ґрунтується на інституційному підході, який передбачає демократизацію глобального управління та відображається у низці ініціатив Організації об’єднаних націй (ООН) і концепції – космополітичної демократії. Забезпечення доступу представників громадянського суспільства до таких платформ, як Всесвітній саміт з інформаційного суспільства (ВСІС), відіграє ключову роль у формуванні цієї моделі [35, с. 60].

Соціальні взаємозв’язки в інформаційній сфері посідають ключове місце у функціонуванні сучасної держави та суспільства. Інформація виступає фундаментальним чинником, який визначає динаміку різноманітних трансформаційних процесів як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях. У сучасних умовах неможливо уявити ефективну діяльність державних установ, місцевих адміністрацій, неурядових організацій і приватних інституцій, а також окремих громадян без активного використання інформаційних ресурсів і технологій. Разом з тим, «стрімкі інформаційні процеси мають як позитивні, так і негативні наслідки. Мінімізація негативних наслідків потребує чіткого правового регулювання взаємовідносин даних між різними суб’єктами. Тому правове регулювання є основою будь-яких правовідносин, інформаційно-правові відносини не є винятком. Є багато питань, які потребують законодавчого врегулювання в цій галузі, що швидко розвивається» [36, с. 474].

На сьогодні нормативно-правова база України у сфері інформації загалом відповідає сучасним європейським та міжнародним стандартам. Одним із ключових міжнародно-правових актів, що встановлює фундаментальні підходи до свободи інформації, є Конвенція про захист прав

людини і основоположних свобод. Зокрема, стаття 10 цього документа закріплює право кожної особи на свободу вираження поглядів, що охоплює свободу дотримуватися власних переконань, а також право на вільне отримання й поширення інформації та ідей без втручання з боку державних органів, незалежно від державних кордонів. Водночас реалізація цього права супроводжується певними обов'язками та відповідальністю, що зумовлює можливість встановлення законодавчих обмежень. Такі обмеження є допустимими лише за умови їх відповідності вимогам демократичного суспільства та можуть бути обґрунтовані потребами захисту національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку, попередження правопорушень, збереження здоров'я або етичних норм, захисту честі та законних інтересів інших осіб, недопущення розголошення секретної інформації або забезпечення авторитетності й неупередженості правосуддя.

Конституційні засади правового регулювання інформаційного простору визначені у Конституції України, зокрема частиною першою статті 34 закріплено, «що кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань» [37], що повністю відповідає Конвенції. Це підкреслює ключову роль Конституції України у забезпеченні прав громадян на вільний доступ до інформації та захист їхніх інформаційних інтересів у сучасному інформаційному суспільстві.

Більш конкретно, статтями 32 та 34 Конституції України передбачено:

– права суб'єктів, а зокрема: ч. 2 ст. 34 «кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір» [37]; ч. 3 ст. 32 «кожний громадянин має право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею» [37].

– обмеження прав, зокрема: ч. 3 ст. 34 «здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи

злочинам, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя» [37].

– заборони порушення прав (ч. 2 ст. 32 «ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України» [37]; ч. 3 ст. 32 «не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини») [37].

– захист прав (ч. 4 ст. 32 «кожному гарантується судовий захист права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім’ї та права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування матеріальної і моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням такої недостовірної інформації» [37]).

Для ефективного застосування Конституційним судом України роз’яснено (розтлумачено) деякі положення згаданих конституційних норм, зокрема їх варто «розуміти так:

– інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов’язані з особою та членами її сім’ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов’язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною;

– збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у

випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [38].

Отже, у контексті дослідження конституційні засади правового регулювання інформаційного простору виступають фундаментом для визначення меж свободи інформації та допустимих форм її обмеження. Вони забезпечують баланс між реалізацією права на вільне висловлення думок і необхідністю захисту громадського порядку, національної безпеки та особистої недоторканності. Закріплені в Конституції України норми гарантують кожному захист від поширення неправдивої або конфіденційної інформації, що є надзвичайно важливим у межах дослідження впливу чуток як інструменту дестабілізації адміністративного управління та підриву довіри до органів влади. Саме конституційні положення формують правову основу для протидії дезінформації та забезпечення інформаційної безпеки держави.

Закон України «Про інформацію» [11] визначає головні принципи й засади інформаційних відносин та закладає основні напрями інформаційної політики.

Так ст. 2 Закону визначено, що «основними принципами інформаційних відносин є:гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя» [11]. Ці принципи формують фундамент правової системи інформаційних відносин, визначають рамки взаємодії держави, громадян та юридичних осіб і створюють правову основу для захисту інформаційного простору від неправомірного впливу та дезінформації. Водночас їх дотримання сприяє зміцненню довіри до офіційних джерел інформації та підвищенню ефективності адміністративного управління в інформаційній сфері.

Основні напрями інформаційної політики розкриті у ст. 3 Закону України «Про інформацію» [11]: «забезпечення доступу кожного до

інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору» [11]. Виходячи з цього, законодавство України визначає комплексний підхід до інформаційної політики.

До того ж, Законом також передбачено, що «кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів» [11].

Крім цього, «держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації і ніхто не може обмежувати права особи у виборі форм і джерел одержання інформації, за винятком випадків, передбачених законом» [11].

Також Законом України «Про інформацію» [11] фундаментально розкрито види інформації, діяльність журналістів, медіа, їх працівників, а також відповідальність за порушення інформаційного законодавства. Статтею 9 Закону визначено основні види інформаційної діяльності «щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації» [11].

Інформаційна діяльність розглядається як комплекс заходів, спрямованих на задоволення інформаційних потреб і запитів населення, організацій та державних інституцій. Для цього державні органи та органи місцевого і регіонального управління створюють відповідні спеціалізовані інформаційні підрозділи, інтегровані системи обробки даних, комунікаційні

мережі, електронні інформаційні ресурси, що забезпечують ефективне функціонування інформаційного простору. Порядок формування, організаційна структура, а також права та обов'язки цих структур регламентуються Кабінетом Міністрів України, іншими державними органами та органами місцевого управління.

До того ж, ефективне функціонування системи інформаційної діяльності передбачає інтеграцію технологічних, правових і організаційних компонентів, розвиток електронного урядування та забезпечення прозорості інформаційних процесів. Такий підхід сприяє підвищенню правової обізнаності громадян, зміцненню довіри до державних інституцій та формуванню стабільного і захищеного інформаційного середовища, здатного протидіяти дезінформації та іншим загрозам інформаційній безпеці.

«Основними напрямами інформаційної діяльності є: політичний, економічний, соціальний, духовний, екологічний, науково-технічний, міжнародний тощо. Держава зобов'язана постійно дбати про своєчасне створення, належне функціонування і розвиток інформаційних систем, мереж, банків і баз даних у всіх напрямах інформаційної діяльності. Держава гарантує свободу інформаційної діяльності в цих напрямах всім громадянам та юридичним особам в межах їх прав і свобод, функцій і повноважень» [39].

У контексті нашого дослідження можна узагальнити, що Закон України «Про інформацію» [11] виступає фундаментом правового регулювання інформаційних відносин, що забезпечує прозорість, достовірність і захист інформації. Його норми створюють передумови для протидії чуткам і дезінформації, які можуть негативно впливати на адміністративний благоустрій та підривати довіру до державної влади.

Важливим аспектом у формуванні цілісного та стабільного інформаційного простору, здатного протистояти поширенню чуток і дезінформації, є мовна політика держави. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [40] відіграє ключову роль у забезпеченні єдності комунікації між державою та громадянами, що є

передумовою ефективного адміністративного управління. Використання єдиної державної мови в офіційних інформаційних повідомленнях, документах, засобах масової інформації та освітньому процесі сприяє унеможливленню маніпуляцій, викривлень або спотворень змісту, які часто є основою для виникнення чуток. Уніфікація мовного середовища зміцнює довіру до джерел інформації та підвищує її сприйняття як достовірної.

Крім того, послідовна державна мовна політика сприяє формуванню єдиного інформаційного простору, у якому громадяни отримують однорідні, зрозумілі та перевірені повідомлення. Це зменшує рівень невизначеності та хаотичності в сприйнятті інформації, що часто стає сприятливим ґрунтом для виникнення чуток та дезінформації. Єдиний мовний простір забезпечує ефективну комунікацію між органами державної влади та населенням, підвищує довіру до офіційних джерел інформації та зміцнює легітимність управлінських рішень. У підсумку, стратегічне використання державної мови виступає не лише інструментом комунікації, а й важливим механізмом протидії інформаційним загрозам, формування соціальної стабільності та забезпечення ефективності адміністративного управління на всіх рівнях державної системи.

Слід відзначити, що Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [40] визначено українську мову єдиною державною мовою на території України.

Правові засади функціонування суб’єктів медіасфери в Україні, а також принципи державного управління, регулювання та нагляду (контролю) у цій галузі встановлюються Законом України «Про медіа» [41].

Цим же нормативно-правовим документом окреслено ключові напрями державної політики щодо медіа, а саме: «1) забезпечення достовірності та збалансованості подання інформації, гарантування вільного і відкритого обговорення суспільно важливих проблем, політична, економічна та ідеологічна багатоманітність, а також забезпечення свободи діяльності у сфері медіа, захист суб’єктів у сфері медіа від тиску з боку органів державної

влади, органів місцевого самоврядування; 2) створення умов для задоволення та забезпечення інформаційних і культурних прав та потреб громадян України, а також потреб закордонних українців; 3) сприяння розвитку державної мови; 4) захист користувачів інформації, особливо дітей, від шкідливого впливу інформації; 5) сприяння розвитку публічних аудіовізуальних медіа; 6) стимулювання виробництва національного продукту; 7) сприяння об'єднанню суб'єктів у сфері медіа у співрегуляторні органи, а також сприяння роботі таких органів, залучення їх до прийняття рішень державними органами; 8) захист економічної конкуренції у сфері медіа; 9) забезпечення прозорості і доступності інформації про структуру власності суб'єктів у сфері медіа та інше» [41].

Реалізація цих напрямів передбачає комплексний підхід до формування медіаекосистеми, що базується на поєднанні правових, організаційних і технологічних заходів. Забезпечується не лише дотримання стандартів достовірності та об'єктивності інформації, а й створюються умови для розвитку національного медіапростору, підвищення медіаграмотності населення, формування інформаційної компетентності громадян та посилення захисту від негативного впливу дезінформації. Крім того, держава стимулює виробництво національного контенту, сприяє розвитку публічних медіа і підтримує співрегуляторні механізми, що забезпечують баланс між економічними інтересами медіа-ринку та суспільними потребами в інформації. Такий підхід спрямований на зміцнення демократичних засад, забезпечення прозорості, відкритості та безпеки інформаційного середовища в країні.

Варто зазначити, що «забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері медіа, у тому числі з питань медіаграмотності, покладається на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері – Національну раду» [41].

Крім згаданих нормативних документів законодавство в сфері медіа регулюється також законами України «Про електронні комунікації», «Про кінематографію», «Про рекламу», «Про суспільні медіа України», «Про систему іномовлення України», «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» та інші.

Правові засади доступу громадян до інформації, що зберігається в органів влади та інших уповноважених осіб, включно з даними суспільного інтересу, визначені Законом України «Про доступ до публічної інформації» [42].

Метою прийняття зазначеного закону було не тільки закріплення процедур доступу до публічної інформації, а й створення правових умов для підвищення прозорості та відкритості владних інституцій. У результаті це дало змогу не лише створити умови для відкритого доступу громадян до інформації про діяльність державних органів, але й закласти правові механізми, що забезпечують підзвітність управлінських структур перед суспільством, сприяють утвердженню принципів демократичного врядування, формуванню належної культури прозорості та відкритості у публічному секторі, а також запобігають проявам корупції та зловживань владою.

У Законі України «Про доступ до публічної інформації» закріплено: «основні принципи забезпечення доступу до публічної інформації: 1) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; 2) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання інформації; 3) рівноправності» [42].

Крім цього, відповідним законом розкрито види публічної інформації з обмеженим доступом:

«Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб’єктів владних повноважень, та, яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов» [42]. Таке визначення

конфіденційної інформації забезпечує правові підстави для контролю за її використанням, запобігання несанкціонованому розголошенню.

Наступним видом публічної інформації з обмеженим доступом є таємна інформація.

«Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується при дотриманні сукупності таких вимог: 1) виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи кримінальним правопорушенням, для охорони здоров’я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; 2) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; 3) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні» [42].

«Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю» [42]. З огляду на викладене, таємна інформація охоплює відомості, доступ до яких обмежується для захисту національної безпеки, громадського порядку та прав інших осіб, розголошення яких може завдати істотної шкоди.

На відміну від таємної інформації, службова інформація стосується внутрівідомчих документів та матеріалів органів державної влади, які регламентують робочі процеси, підготовку рішень та здійснення контрольних і наглядових функцій. Водночас доступ до службової інформації здійснюється відповідно до законодавчо встановлених процедур і правил, що гарантують її цільове використання та захист від неправомірного розголошення.

Вищезгаданим законом закріплено, що «перелік відомостей, що становлять службову інформацію, який складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб’єктами владних

повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі» [42].

Також Закон України «Про доступ до публічної інформації» [42] встановлює правові засади доступу до цієї інформації, включаючи порядок розкриття інформації з обмеженим доступом, реалізацію права на отримання інформації за інформаційним запитом, механізми оскарження рішень та дій розпорядників інформації, перелік суб'єктів, залучених у сферу публічного доступу до інформації.

Сфера суспільних відносин, що охоплює віднесення інформації до категорії державної таємниці, порядок її засекречення та розсекречення, а також охорону відповідних матеріальних носіїв для забезпечення національної безпеки, регламентується Законом України «Про державну таємницю» [43]. Положення цього закону спрямовані на балансування потреб держави у збереженні конфіденційності стратегічної інформації з правами громадян та організацій, а також забезпечують правові підстави для захисту національної безпеки від загроз інформаційного характеру.

«Державна таємниця (далі також – секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою» [43].

Відповідно до положень цього Закону до категорії державної таємниці належить інформація, що:

«1) у сфері оборони;

2) у сфері економіки, науки і техніки;

3) у сфері зовнішніх відносин;

4) у сфері державної безпеки та охорони правопорядку» [43].

Крім цього, статтею 18 Закону України «Про державну таємницю» [43]. впроваджуються «основні організаційно-правові заходи щодо охорони

державної таємниці: єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації; дозвільний порядок провадження державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею; обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації; обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать; особливості здійснення державними органами їх функцій щодо державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею тощо» [43].

Правовий порядок суспільних відносин у сфері створення, функціонування, розвитку та використання Національної системи конфіденційного зв'язку визначається Законом України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» [44], яким закріплено:

– «Національна система конфіденційного зв'язку – сукупність спеціальних електронних комунікаційних мереж подвійного призначення, які за допомогою криптографічних та/або технічних засобів забезпечують обмін інформацією з обмеженим доступом, крім інформації, що становить державну таємницю в інтересах органів державної влади та органів місцевого самоврядування, створюють належні умови для їх взаємодії в мирний час та у разі введення надзвичайного і воєнного стану;

– Суб'єкти Національної системи конфіденційного зв'язку – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, юридичні та фізичні особи, що беруть участь у створенні, функціонуванні, розвитку та використанні цієї системи» [44].

Положення Закону України «Про Національну систему конфіденційного зв'язку» [44] мають важливе значення у контексті

дослідження впливу чуток на адміністративний благоустрій держави, оскільки врегульовують порядок створення, функціонування та розвитку спеціалізованих електронних комунікаційних мереж, які забезпечують захищений обмін інформацією з обмеженим доступом між органами влади та місцевого самоврядування. Така система спрямована на мінімізацію інформаційних ризиків, у тому числі поширення дезінформації та чуток, що можуть дестабілізувати адміністративне управління, особливо в умовах надзвичайного чи воєнного стану. Ключову роль у забезпеченні стабільного функціонування системи відіграє спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади, діяльність якого є критично важливою для підтримання інформаційної безпеки та належного рівня публічного управління.

Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» визначає правові засади «захисту інформації в інформаційних, електронних та інформаційно-комунікаційних системах» [45] і регулює відповідні суспільні відносини.

Цим Законом визначено «повноваження державних органів у сфері захисту інформації в інформаційних системах, зокрема центрального органу виконавчої влади з питань організації спеціального зв’язку та захисту інформації, який забезпечує формування та реалізацію державної політики у цій сфері, встановлює вимоги до створення комплексної системи захисту державних інформаційних ресурсів, організовує проведення державної експертизи систем захисту, контролює виконання заходів захисту, виявляє загрози несанкціонованих дій та надає відповідні рекомендації, а також розробляє та затверджує базовий профіль безпеки для інформаційних систем державного рівня відповідно до порядку, визначеного Кабінетом Міністрів України» [45].

На основі аналізу Закону України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [45] актуально зробити висновок, що норми цього закону є ключовими для розуміння механізмів протидії

поширенню чуток як деструктивного інформаційного явища, що може негативно впливати на адміністративний благоустрій держави. Положення закону безпосередньо сприяють формуванню безпечного інформаційного середовища як передумови ефективного адміністративного управління.

Правові та організаційні основи державного контролю за електронними комунікаціями та використанням радіочастотного спектра, а також повноваження, обов'язки й відповідальність суб'єктів, що здійснюють діяльність у цій сфері або користуються відповідними послугами, встановлені Законом України «Про електронні комунікації» [46].

«Метою державного управління і регулювання у сферах електронних телекомунікацій та радіочастотного спектра є створення засад для ефективного та гармонізованого користування радіочастотним спектром для забезпечення економічного, соціального, інформаційного та культурного розвитку, державної безпеки, обороноздатності, виконання міжнародних зобов'язань, а також для забезпечення і захисту інтересів держави та користувачів радіочастотного спектра» [46].

Відповідно, створення ефективної системи управління електронними комунікаціями та упорядкованого використання радіочастотного спектра є необхідною умовою для запобігання поширенню дезінформації та чуток, що можуть дестабілізувати адміністративні процеси, створювати загрози громадському порядку та знижувати рівень довіри до державних інституцій. Саме тому, положення Закону України «Про електронні комунікації» [46] мають важливе значення у контексті дослідження впливу чуток на адміністративний благоустрій держави, оскільки встановлюють істотні засади функціонування сфери електронних комунікацій і радіочастотного спектра, що є ключовими компонентами сучасного інформаційного простору.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» [47] «визначає основи державної політики в галузі науково-технічної інформації, порядок її формування і реалізації в інтересах науково-технічного, економічного і соціального прогресу країни. Метою Закону є створення в Україні правової

бази для одержання та використання науково-технічної інформації. Законом регулюються правові і економічні відносини громадян, юридичних осіб, держави, що виникають при створенні, одержанні, використанні та поширенні науково-технічної інформації, а також визначаються правові форми міжнародного співробітництва в цій галузі» [47].

Згідно закону «науково-технічна інформація – будь-які відомості та/або дані про вітчизняні та зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [47].

«Національна система науково-технічної інформації – це організаційно-правова структура, за допомогою якої формується державна інформаційна політика, а також здійснюється координація робіт по створенню, користуванню, зберіганню та поширенню національних ресурсів науково-технічної інформації з урахуванням інтересів національної безпеки» [47].

Роль держави у створенні та розвитку національної системи науково-технічної інформації є фундаментальною та багатогранною. Держава визначає правові, організаційні та фінансові основи функціонування цієї системи, забезпечуючи її координацію та ефективність. Одним із ключових завдань є організація мереж збору, обробки та зберігання всіх видів науково-технічної інформації, що забезпечує централізоване накопичення знань і доступ до них для органів влади, наукових установ та промисловості.

Держава також сприяє поширенню та підвищенню якості науково-технічних інформаційних продуктів і послуг, створюючи умови для розвитку наукових бібліотек, інформаційних центрів та спеціалізованих підрозділів. Значна увага приділяється підготовці та підвищенню кваліфікації кадрів у сфері науково-інформаційної діяльності через систему освітніх установ, що сприяє формуванню висококваліфікованих фахівців, здатних ефективно працювати з інформаційними ресурсами.

Фінансова підтримка держави, включаючи механізми валютного забезпечення, гарантує надходження актуальної науково-технічної інформації до відповідних установ, а також розвиток необхідної технічної інфраструктури. Крім того, держава забезпечує умови вільної конкуренції серед суб'єктів науково-інформаційної діяльності всіх форм власності та захищає учасників ринку від недобросовісної конкуренції і проявів монополізму.

Отже, держава виступає координатором, регулятором та гарантом функціонування національної системи науково-технічної інформації, створюючи передумови для ефективного використання наукових знань у розвитку економіки, науки та технологій. Формування продуктивної системи збору, обробки та поширення науково-технічної інформації дозволяє мінімізувати ризики маніпулювання суспільною думкою, підвищити рівень медіаграмотності громадян і забезпечити стійкість державних інституцій перед інформаційними загрозами.

Відповідно Закон України «Про науково-технічну інформацію» [47] створює правові засади для формування достовірного, перевіреного інформаційного простору, що є важливим інструментом протидії чуткам і дезінформації, які можуть дестабілізувати адміністративне управління. Розвиток національної системи науково-технічної інформації зміцнює інформаційну безпеку держави та сприяє ефективності управлінських процесів на основі науково обґрунтованих рішень.

Законом України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР затверджено концепцію «Національної програми інформатизації (далі – Програми), згідно якої інформатизація – це сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб, реалізації прав громадян і суспільства на основі створення, розвитку, використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних

технологій, створених на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки» [48].

На основі цієї концепції Програма конкретизує механізми її реалізації, визначаючи комплекс взаємопов'язаних завдань та проектів інформатизації, орієнтованих на здійснення державної політики і формування сучасної інформаційної інфраструктури України.

Програма розробляється з урахуванням стратегічних пріоритетів економічного, науково-технологічного, соціального та національно-культурного розвитку держави, спираючись на світовий досвід, наукові досягнення і сучасні тенденції у сфері інформатизації. Її мета – вирішення ключових суспільних завдань, зокрема охорони здоров'я та довкілля, модернізації освіти й науки, підтримки економічних реформ, сприяння демократичним перетворенням, забезпечення інтеграції України до глобального інформаційного простору відповідно до актуальних викликів інформаційної геополітики, а також зміцнення обороноздатності та державної безпеки.

Правові відносини, які формуються під час розробки та реалізації Національної програми інформатизації, регулюються положеннями Закону України «Про Національну програму інформатизації» [49]. Цей закон встановлює правові рамки для організації та координації заходів у сфері інформатизації, визначає компетенцію державних органів, відповідальних за реалізацію програми, а також регламентує взаємодію між державними установами, підприємствами та науковими організаціями. Водночас закон спрямований на забезпечення ефективного використання інформаційних ресурсів, створення сучасної інформаційної інфраструктури.

Законодавець окреслив «основні завдання Національної програми інформатизації, серед яких ключовим є забезпечення:

1) розробки, впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні, місцевому самоврядуванні та суспільному житті;

2) реалізації та впровадження заходів, спрямованих на розвиток електронного урядування та електронної демократії;

3) створення та розвитку системи державних інформаційних ресурсів;

4) рівного доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та підвищення рівня освіченості громадян з питань інформаційно-комунікаційних технологій;

5) удосконалення процедури надання публічних (електронних публічних) послуг;

6) організації інформаційної взаємодії державних органів та органів місцевого самоврядування за допомогою електронного документообігу;

7) створення систем інформаційної та аналітичної підтримки діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування;

8) підвищення ефективності вітчизняного виробництва шляхом використання інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій;

9) створення умов для розвитку господарської діяльності у сфері інформатизації» [49].

Отже, наявність комплексного й нормативно врегульованого підходу до розвитку інформатизації в Україні має ключове значення для забезпечення належного функціонування системи державного управління та адміністративного благоустрою. Законодавче визначення стратегічних напрямів і завдань у сфері інформатизації сприяє не лише впровадженню сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, але й формуванню умов для підвищення рівня інформаційної прозорості, відкритості та доступності державних рішень. У цьому контексті особливого значення набуває здатність держави упереджувати поширення недостовірної інформації, у тому числі чуток, що можуть мати негативний вплив на суспільну стабільність, репутацію органів публічної влади та ефективність реалізації управлінських рішень.

У цьому зв’язку важливим елементом правового забезпечення інформаційного простору, що має безпосередній вплив на формування громадської думки та адміністративну стабільність, є також Закон України «Про рекламу» [50]. Реклама, як один із основних каналів масової інформаційної комунікації, здатна як сприяти поширенню об’єктивної, перевіреної інформації, так і бути джерелом маніпуляцій, пліток або чуток, що дестабілізують суспільно-політичну ситуацію. Законодавче регулювання у цій сфері встановлює чіткі вимоги до змісту, форми та способів розповсюдження рекламної інформації, спрямовані на запобігання введенню громадян в оману, дискредитації інститутів державної влади, поширенню недостовірних даних та інших проявів інформаційної агресії. Закон України «Про рекламу» [50] виконує важливу превентивну функцію в контексті протидії поширенню чуток, які можуть мати негативний вплив на адміністративний благоустрій держави, сприяти посиленню соціальної напруги, підривати авторитет органів публічного управління та ускладнювати реалізацію заходів держави у сфері інформаційної безпеки, водночас створюючи правові механізми контролю за достовірністю рекламної інформації та запобігання її маніпулятивному використанню.

При цьому варто зазначити, що «контроль за дотриманням законодавства України про рекламу здійснюють у межах своїх повноважень: центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів,– щодо захисту прав споживачів реклами (у тому числі щодо спорудження житлового будинку), а також щодо виконання вимог частини десятої статті 8 цього Закону, крім випадків, якщо зазначена реклама є рекламою азартних ігор та організаторів азартних ігор; Антимонопольний комітет України – щодо дотримання законодавства про захист економічної конкуренції; Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення – щодо медіа всіх форм власності» [50].

Як підсумок, доцільно зазначити, що в Україні сформована розгалужена нормативно-правова база, що регламентує інформаційний простір. Водночас, незважаючи на наявність великої кількості законодавчих актів, їхня практична ефективність залишається обмеженою через стрімкий розвиток технологій, виникнення нових інформаційних загроз та недостатній рівень адаптації й імплементації міжнародних стандартів.

Ключові виклики, з якими стикається правове регулювання інформаційного простору, включають: 1) відсутність своєчасного перегляду і модернізації законодавства з огляду на стрімкий розвиток цифрових технологій, що ускладнює комплексне регулювання інформаційної безпеки та правового статусу учасників інформаційного простору; 2) недостатню ефективність існуючих механізмів протидії фейковим новинам та дезінформації, які здатні негативно впливати на політичні та соціальні процеси; 3) підвищену вразливість інформаційних систем до кіберзлочинних посягань, що потребує посилення заходів з кібербезпеки; 4) недостатню гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема в частині захисту персональних даних і протидії кіберзлочинності.

У результаті ці бар’єри безпосередньо знижують ефективність правового регулювання, ускладнюючи захист інформаційного простору та реалізацію прав суб’єктів інформаційних відносин.

Відповідно, виходячи з вищезазначеного, для оптимізації правового регулювання інформаційного простору доцільно впровадити такі заходи: 1) оновити законодавство з урахуванням розвитку цифрових технологій для комплексного регулювання інформаційної безпеки та прав учасників інформаційного простору; 2) посилити механізми протидії фейковим новинам і дезінформації; 3) зміцнити кібербезпеку через впровадження нових стандартів і розвиток спеціалізованих інституцій; 4) гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, особливо щодо захисту персональних даних і боротьби з кіберзлочинністю; 5) підвищувати цифрову грамотність та правову культуру населення і фахівців.

Реалізація цих заходів сприятиме створенню сучасного, безпечного та правового інформаційного простору, здатного адекватно реагувати на виклики цифрової епохи та забезпечувати захист прав і свобод громадян.

1.3. Основні джерела та причини виникнення чуток

Чутки виступають невід'ємним елементом інформаційного простору та однією з найдавніших форм комунікації, що існувала задовго до виникнення письма. Вони відігравали і продовжують відігравати суттєву роль у трансляції знань, формуванні суспільної свідомості, впливі на колективну поведінку, політичні процеси, адміністративне управління та соціально-економічну динаміку. Як інструмент неофіційної комунікації, чутки здатні як консолідувати, так і дестабілізувати соціальні системи, формуючи уявлення громадськості про події, явища та дії владних інституцій. Вони можуть підживлювати деструктивний інформаційний вплив, посилюючи ефект дезінформаційних повідомлень, або навіть слугувати основою для формування систематизованих дезінформаційних кампаній.

З огляду на це, чутки варто розглядати як проміжну категорію між інформаційною помилкою та навмисною дезінформацією. Їхня роль полягає у тому, що вони створюють сприятливий ґрунт для закріплення маніпулятивних наративів у масовій свідомості, підвищують рівень соціальної напруги та ускладнюють діяльність органів публічного управління.

Деякі дослідники вважають, що перші чутки мали божественне походження. Зокрема, за описом у каббалістичних джерелах, принципи Каббали «Бог передав ангелам, які, у свою чергу, передали їх Адаму, далі – Ною, а Ной посвятив у це знання сімдесят старійшин, і вони передавали його усно з покоління в покоління. На божественне походження чуток вказує й книга Стародавнього Заповіту. У діалозі між Мойсеєм та Господом останній

настійно наказує повідомити старійшин про веління вивести ізраїльтян з Єгипту. Коли Господь зауважує сумніви Мойсея, пов'язані з невпевненістю у власних переконливих здібностях, Він залучає Аарона як посередника, провідника божественних слів. Саме в дусі сучасних уявлень, де під чутками розуміють неперевірену усну інформацію, найкращим прикладом її може бути релігія, в основі якої лежить не доведення, а віра в слово, що передається з уст тих, хто говорить, у вуха тих, хто слухає» [51, с. 71].

Теорій виникнення людства є багато, а от становленню людської цивілізації сприяли різні фактори, особливу роль з яких відігравала комунікація між людьми.

Та перед тим, як сформувалась найпростіша людська цивілізація, людство пройшло довгий шлях. Розпочинався він із самотніх одинаків, у яких переважали примітивні тваринні інстинкти, важливими штовхачами до прогресу з яких були продовження роду, харчування, безпека.

У той же час, якщо проаналізувати цілі, які ставило перед собою людське суспільство, можна також зробити висновок, що головним чином це – забезпечення благополуччя людей, пов'язаних родинними узами.

Інша історія, коли ці громади об'єднувалися в більш складні організаційні форми – племена. Важливою стороною, яка забезпечувала еволюцію найпримітивніших суспільств у племена, було спілкування – обмін інформацією між членами.

З метою забезпечення стабільності родинних відносин та благополуччя майбутніх поколінь у ранніх соціальних об'єднаннях формувалися чутки про те, що шлюб між членами різних родин може негативно відзначитись на здоров'ї й житті дітей. Згодом ці чутки набули нормативного характеру, трансформуючись у правила поведінки, порушення яких каралося вигнанням із спільноти. На основі таких соціально-конструйованих уявлень формувалися звичаї, релігійні заборони та навіть законодавчі акти окремих держав, що збереглися та впливають на регулювання сімейних і соціальних відносин у сучасному суспільстві.

Метою поширення чуток було збереження традицій, переданих батьками, набутих знань, умінь і навичок, небажання ділитися природними багатствами та отриманими матеріальними продуктами, страх втратити владу чи вплив на членів громади. Більшість із цих чуток носили свідомо недостовірний характер, але були й чутки, які не вигадані. Неналежним чином подана, неправильно витлумачена та отримана в результаті сфабрикована чи вигадана інформація також ставала джерелом неправдивих чуток, що призводило до розбіжностей поглядів у суспільстві.

Вище згадувалося про вплив поширення чуток на взаємодію людей, але з появою більш складних організаційних форм, таких як племена, поширення чуток за межі поселень, общинних кордонів відіграло важливу роль у виживанні та розвитку об’єднань, а іноді навіть у створенні союзів. У результаті широко поширені чутки про смертельні хвороби від тварин, що могли передаватися людям на територіях землеробських племен, призвели до того, що племена, які займалися скотарством або спеціалізувались на полюванні, боялися заразитися такими хворобами. Це дозволило переважно мирним хліборобам уникнути нападів войовничих кочівників.

З іншого боку, в процесі захоплення нової території племена загарбників серед місцевого населення поширювали чутки про застосування нелюдських тортур до ворогів, які чинили опір, що жахало і легко могло призвести до поневолення людей та захоплення території без застосування зброї. Водночас поширення подібних чуток змушувало людей боятися, що їхні родичі та близькі зазнають жахливих тортур та смерті, і це спонукає людей чинити відчайдушний опір.

Аналогічно, через цілеспрямоване поширення неправдивих чуток про можливі напади ворогуючих спільнот племена з різними формами господарювання об’єднувалися для створення союзів, орієнтованих на забезпечення безпеки та подальший розвиток. Такі об’єднання сприяли прискоренню прогресивних змін, вдосконаленню організаційних структур і

виникненню нових, більш упорядкованих форм суспільного життя, зокрема державних утворень.

«У подальшому вдосконалення організаційних та правових інституцій об'єднань людей, роль чуток дедалі більше набирала ваги, досягнувши на певному етапі цілих технологій їх застосування та використання» [52, с. 235].

Технологія чуток протягом історії слугувала ефективним засобом впливу на соціальні процеси та державні інститути. У сучасному світі, незважаючи на розвиток високотехнологічних каналів комунікації, чутки залишаються вагомим інструментом, який здатен формувати громадську думку, впливати на політичні рішення та визначати поведінку людей. Їхнє цілеспрямоване використання дозволяє реалізовувати управлінські й стратегічні цілі, впливати на політичні суперечки, економічні процеси та навіть військові конфлікти, що підтверджує їхню роль як ключового механізму соціального, політичного та інформаційного регулювання.

Дослідженням основних джерел і причин виникнення та поширення чуток займалися такі науковці як: А. Бадер, Є. Потапчук, Н. Потапчук, О. Сікорський, О. Тімченко, В. Тогобицька, О. Юркова, М. Якобчук та інші. Їхні праці заклали підґрунтя для подальшого розуміння природи чуток, механізмів їх поширення та впливу на суспільні процеси.

На думку О. П. Сікорського та М. Ю. Якобчука, «головна причина виникнення чуток – це відсутність офіційної інформації або її недостатній і неповний характер. У таких умовах, коли людям не вистачає потрібної інформації, інформації із звичного джерела, вони схильні створювати та сприймати чутки. Нерідко виникненню чуток сприяє поширення суперечливої, недостатньо аргументованої інформації стосовно подій та фактів, особливо в умовах відсутності довіри до джерел інформації» [53, с. 195].

Як вважають психологи, «важливою причиною поширення чуток є емоційна недостатність інформації, що поширюється. Компенсація емоційної недостатності і відбивається в чутках. Нестабільна ситуація в країні, криза –

сприятливе середовище для чуток. Некомпетентність громадськості з тих чи інших актуальних питань також є важливим чинником породження чуток. Коли люди не можуть зрозуміти та пояснити проблеми, яка виникає раціонально, вони схильні до вигадок і фантазій, які в доступній формі пояснюють складні питання» [53, с. 195].З цього випливає, що ефективна протидія чуткам вимагає своєчасного, достовірного та зрозумілого інформування громадян, підвищення їх медіа- та правової грамотності, а також створення прозорих каналів комунікації, які знижують рівень невизначеності та запобігають поширенню дезінформації.

Дослідник в даній галузі О. А. Юркова визначає «такі умови виникнення чуток: важлива для значної кількості людей подія (природні і техногенні катастрофи, надзвичайні ситуації, війни і воєнні загрози тощо) і брак інформації (її може не бути взагалі, бути недостатньо або відомі громадськості факти можуть суперечити один одному)» [54, с. 124].

Отже, спостережувані закономірності виникнення чуток у різних історичних і соціальних контекстах підтверджують, що їх поява обумовлюється як важливістю подій для суспільства та інформаційним вакуумом, так і актуальністю тем, що безпосередньо впливають на повсякденне життя і викликають підвищену увагу громадськості.

Аналізуючи причини виникнення чуток під час пандемії коронавірусу COVID-19, Є. Потапчук, Н Потапчук дійшли висновків, що «значна частина чуток пов’язана з болючими для населення темами, що мають економічне та політичне підґрунтя, насамперед, із теоріями змови та нагнітання паніки, вакцинами і ліками. Для розповсюдження чуток їх автори (поширювачі), зазвичай, вдаються до таких основних форматів як: застосування високоемоційних наративів та мемів; фальшування інформації; впровадження потрібної інформації у контекст політичних замовлень; використання шахрайських веб-сайтів» [55].

Досвід пандемії продемонстрував, що серед українців побутувала практика вживання алкоголю для зняття стресу, а також ширилися чутки, ніби

цей напій можуть запобігти зараженню. «Найбільше паніка виникала у громадян, які уже на початок уведення карантину оцінювали свої фінансові можливості і розуміли, що їхні статки не дозволять тривалий час перебувати у самоізоляції: страх голоду з причини неспроможності вийти на роботу лякав людей більше, ніж коронавірус і провокував паніку» [56, с. 21].

Чутки набувають особливої ваги та правдоподібності навіть у результаті незначного підтвердження з боку засобів масової інформації. «Саме засоби масової інформації незначним повідомленням підтверджують чутки, підсилюючи стимул страху. Інформація у ЗМІ породжує інші чутки, по-новому інтерпретуючи вже відому інформацію. Так, українські громадяни переосмислювали інформацію про масові захворювання вірусною пневмонією у грудні 2019 р. у Тернопільській обл., трактуючи її у чутках коронавірусною» [56, с. 24].

Дослідники проблемних питань кризової психології О. М. Тімченко та інші у своєму навчальному посібнику «Місце кризової психології у системі психологічних знань (частина перша)», пропонують розглянути причини й умови виникнення чуток через призму їх класифікації. Вони виділяють наступні причини та умови виникнення чуток:

– «особистісні (прагнення до компенсації емоційної недостатності; прагнення індивіда затвердитися в групі, зайняти лідируюче положення; схильність людини передбачати, що повідомлення виходитиме з надійного джерела; бажання людей попередити інших про небезпеку; прагнення розповідача зменшити власну емоційну напругу; заздрість, озлоблення, вороже відношення до когось; механізми психологічного захисту особистості, зокрема, проекція, заперечення та ін.; переживання страху, боязнь, тривоги; стан когнітивного дисонансу;

– ситуативні (наявність зовнішніх умов, сприяючих виникненню в суспільстві атмосфери невизначеності та невпевненості, що підвищує тривожні чекання людей; дефіцит інформації пожиттєво важливих питаннях; відсутність інформованості людей про ухвалення важливих державних і

політичних рішень; бездіяльність в соціальній групі, нудьга й одноманітність; недоліки в управлінні організацією, несприятливий психологічний клімат» [57, с. 245].

Ті ж автори досліджували джерела виникнення чуток шляхом аналізу принципів їх генерації, зокрема:

– «інформація, поширювана у вигляді слуху, повинна відповідати підсвідомим бажанням суспільства, вона має бути значимою для передбачуваної аудиторії або об’єкту дії;

– зміст слуху має бути простим і зрозумілим. Чим він складніший та недоступніший, тим менша швидкість його поширення;

– володіння інформацією повинне сприяти підвищенню авторитету транслятора джерела слуху» [57, с. 246].

Дефіцит достовірної та чіткої інформації щодо надзвичайних подій у державі сприяє зростанню психологічної напруги в суспільстві. Унаслідок цього посилюється емоційне занепокоєння громадян, що зумовлює їхню схильність до об’єднання у неформальні комунікативні союзи з метою колективного осмислення ситуації, обміну припущеннями, пошуку раціонального пояснення подій та взаємної емоційної підтримки.

«В результаті розвитку такої ситуації спрацьовує механізм емоційної індукції, котрий сприяє формуванню та швидкому розповсюдженню чуток. Саме виникнення й поширення чуток є основним засобом розповсюдження інформації в натовпі, коли офіційні джерела, зокрема засоби масової інформації, її замовчують. Чутки перебирають на себе інформативну функцію, проте частково чи повністю спотворюють інформацію, і тим самим дезорієнтують населення» [58, с. 12].

Варто зазначити, що соціально-небезпечна ситуація є не лише порушенням звичних умов життєдіяльності на певному об’єкті чи території внаслідок аварій, катастроф, стихійних лих, епідемій, епізоотій, епіфітотій, масштабних пожеж або застосування засобів ураження, але й потужним психоемоційним чинником, що стимулює появу та поширення чуток у

суспільстві. Такі чутки становлять серйозну загрозу соціальній стабільності, оскільки дезорганізують населення, негативно впливають на його психічний стан, поведінкові реакції, професійну діяльність і спонукають до імпульсивних чи нераціональних дій.

Л. Климанська пропонує у своїй роботі джерелами виникнення, поширення і трансформації чуток вважати потреби людей, при цьому виділяє такі їх види:

– «Утилітарні потреби пов'язані з досягненням індивідами (соціальними групами) визначених цілей (оволодіння об'єктом інформації, зміцнення позицій у групі, послаблення чи виведення з боротьби конкурента, формування в людей визначених думок, настроїв, спонукання їх до конкретного вибору, поводження тощо).

– Поширення чутки може відбуватися з метою допомогти іншим людям (рідним, близьким, знайомим), попередити їх про небезпеки, що насуваються, і неприємності, дати можливість самим чи спільно підготуватися до несприятливих подій» [51, с. 78-79].

– «Потреба у престижі задовольняється у тому разі, коли володіння інформацією (раніше за інших або інформацією ексклюзивного характеру) підвищує престиж людини. В основі прагнення до престижу лежить потреба звернути на себе увагу. Іншими словами, пліткарем рухає звичайне бажання виділитися, похвастатися. Тому поширювачами чуток є навіть ті люди, що не вірять у їхній зміст. Людина, що бере участь у поширенні чуток, почуває себе причетною до чогось, якщо не таємного, то, у всякому разі, доступного далеко не усім. Чутка піднімає транслятора над аудиторією, на яку транслюється чутка. Така причетність стимулює цю людину на постійне повторне транслювання чуток. Повідомляючи іншому інформацію, що становить зміст чутки, людина піднімає себе у своїх очах. В оточення складається враження про певну прийнятність, вхожість носія ексклюзивної інформації у референтні групи, формується думка про неї як про людину обізнану. У такому разі чутка розглядається як товар. Невипадково,

переказавши навіть найбезглуздішу байку від свого імені, людина, щоб залишатися послідовною, починає винаходити аргументи на її користь, клянеться в її правдивості, вступає в суперечку з оточенням, усіма силами прагне переконати їх у вірогідності чутки. Це відбувається тому, що поширювач інформації пов'язує довіру до повідомлення з довірою до себе самого. У разі, якщо їй не вірять, вона відчуває дискомфорт.

– Емотивні потреби задовольняються за рахунок того, що чутки, як правило, породжують сильні емоції позитивної чи негативної модальності. Людина, що поширює чутки, може відчувати насолоду, задоволення від їхнього змісту, від реакцій на них людей. Причиною їхнього поширення може бути особисте озлоблення, ненависть стосовно конкретних людей (соціальних груп)» [51, с. 78-79].

Отже, як показує аналіз, джерелами виникнення, поширення та трансформації чуток є різноманітні людські потреби. Утилітарні потреби спонукають до поширення інформації для досягнення певних цілей або допомоги іншим, потреба у престижі стимулює бажання виділитися та підвищити власний соціальний статус через володіння ексклюзивною інформацією, а емоційні потреби визначаються задоволенням від сильних емоцій та реакцій оточення.

Подібною є позиція М. І. Бабкіної, яка вважає, що «основними мотивами, які визначають природу виникнення чуток, є:

–умовна компенсація емоційної недостатності, за якої інформуючи сторона повідомлення може отримувати певне задоволення від реакції співрозмовника;

– потреба здобуття авторитету (виклад інформації в колі певної групи людей відповідним способом, коли вона приносить задоволення основній частині групи, формуючи певні позитивні установки ставлення щодо особи комунікатора);

–підсвідоме прагнення зменшити психологічні напруження, які є результатом суб'єктивних страхів та побоювань з того чи іншого приводу

(ефект колективного розподілу хвилювання зменшує загальний рівень емоційного напруження конкретної особи);

–вияв суб’єктивного озлоблення (характерне для поширення агресивних чуток, шляхом завищення реальної потенційної загрози з боку певної особи, групи людей, організацій, установ)» [59, с. 154].

На думку А. Готуна, «особливе місце серед засобів передачі інформації належить чуткам. Це різновид інформації, що поширюється винятково неформальними каналами. Так інформація задовольняє якісь реальні інформаційні потреби, що не задовольняються іншими способами, це колективна спроба знайти відповідь на певне актуальне питання в умовах недоступності інформації. Дослідники феномена чуток підкреслюють, що вони виступають у формі таких суджень або прогнозів, які найбільш очікуються людьми» [60, с. 81].

Розвиток засобів масової комунікації, а згодом і трансформація суспільства в інформаційне середовище внаслідок революційних змін, забезпечили широкомасштабний доступ до різноманітних сфер знань. Сучасне суспільство отримало можливість оперативного доступу до інформації у режимі реального часу. Водночас, зміна інформаційного ландшафту сприяла зростанню значущості неформальних каналів комунікації, зокрема чуток, які набули нової функціональної ваги в умовах інформаційної насиченості. Соціальні події, що набувають актуальності, та формування відповідного інформаційного контексту все частіше слугують засобом впливу на суспільну свідомість. У таких умовах неформальна комунікація перетворюється на ефективний засіб маніпулятивного впливу, що формує сприйняття дійсності та орієнтує поведінку громадськості. Засоби масової комунікації мають здатність у стислі терміни провокувати соціальну напругу, викликати відчуття невизначеності, створювати інформаційне підґрунтя для поширення чуток, а також спрямовувати суспільну свідомість у заданому ідеологічному чи політичному руслі. Через селективну подачу інформації – замовчування одних подій та акцентування на інших – медіа не

лише відображають, а й активно конструюють соціальну реальність. Їхня роль виходить за межі передавання інформації: вони впливають на формування бачення майбутнього, виступаючи не лише інтерпретаторами політичних кодів, а й активними суб'єктами їхнього продукування, поширення.

«В умовах складних викликів, неоднозначних трансформаційних процесів, рівень уважності, обережності стосовно оперування інформацією обумовлює стан здоров'я суспільства. Проте певна політична кон'юнктура часто спричиняє інше – зростання напруги в ньому. Відтак утворюється загальний дискурс протистояння. Він активно підтримується як владними інституціями, окремими їх представниками, так і опозиційними колами. Внаслідок цього підвищується психологічна напруга в усьому суспільстві, зростає готовність учасників комунікативного процесу, зокрема й представників загального інформаційного поля, до активності. Саме за таких умов народжуються найнереальніші чутки» [61, с. 101-102].

У цьому контексті закономірним постає звернення до наукових підходів, що пояснюють механізми виникнення та поширення чуток у кризових умовах.

Дослідниця особливостей джерел зародження й поширення чуток у надзвичайних ситуацій В. Д. Тогобицька вважає, що «ще в 1947 році психологи Гарвардського університету Гордон У. Оллпорт, Лео Постман справедливо зазначали, що якщо люди впевнені, що вони в курсі останніх подій і від них нічого не приховують, то у них немає необхідності вигадувати чутки і нагнітати обстановку. Прикладом може бути наступна інформація. 2007 рік – аварія на шахті в Донецьку. У результаті підземного вибуху одночасно загинуло 100 шахтарів. Відсутність у першу добу після вибуху інформації про хід пошуково-рятувальних робіт призвела до того, що родичі постраждалих шахтарів, які очікували результатів рятувальної операції, пішли на штурм будівлі шахтоуправління для з'ясування хоч якої-небудь інформації. Цей похід родичів шахтарів призвів до призупинення проведення

робіт з пошуку вцілілих шахтарів і тіл загиблих. З великими труднощами психологам вдалося уникнути самосуду над членами державної комісії, яка організовувала пошуково-рятувальні роботи» [62, с. 396].

Аналіз практичного досвіду функціонування в умовах надзвичайної ситуації дає змогу окреслити ключові джерела генерації та поширення чуток. До них, зокрема, належать: учасники штабу з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; постраждалі особи, які через психологічний стрес або брак інформації можуть хибно інтерпретувати події; представники мас-медіа; а також так звані очевидці, які не мають достовірних знань, проте активно розповсюджують власні версії подій.

Ще одними із джерел виникнення і поширення чуток, пов’язаних із надзвичайними ситуаціями, може бути умисне їх створення (вигадка) для забезпечення проведення ефективного навчання та встановлення кваліфікаційного рівня працівників правоохоронних органів, однак в подальшому неконтрольоване їх застосування. У подібних випадках таке поширення чуток може мати широкий спектр наслідків для суспільства, створюючи при цьому складнощі для управління кризовими або надзвичайними ситуаціями.

Так, «рівень ситуативної психологічної готовності або, як її ще називають, психологічної стійкості може бути виміряний шляхом порівняння ефективності дій (операцій) у повсякденній ситуації з ефективністю дій (операцій) в психологічно складній ситуації. Повсякденні та складні ситуації повинні мати однаковий тактичний фон, однакові тактичні завдання, однакову послідовність їх виконання, однакові тимчасові нормативи, виникати при однакових кліматичних умовах, в один і той же час доби. Різниця для того, хто випробовується, повинна полягати лише в наявності в одній ситуації труднощів, здатних вплинути на психіку людини і тим самим – на кінцевий результат дії (операції) працівника. Для цього керівник або перевіряючий моделює ці труднощі і вводить їх у завдання (службову ситуацію). Способи створення психологічних труднощів можуть бути найрізноманітніші:

застосування імітаційних засобів, створення шумових ефектів, пожеж і руйнувань, поширення помилкових чуток, провокаційних заяв, паніки та інше. При цьому потрібно пам’ятати й неухильно дотримувати одного правила – будь-який спосіб створення психологічних труднощів буде хороший і виправданий, якщо він відповідає гарантованій мірі безпеки персоналу, у тому числі психологічної безпеки, і не вийде за рамки вимог нормативних документів» [63, с. 299-300].

Дослідники в галузі кризового менеджменту О. О. Карпенко, Н. В. Пахота вказують, що «основними причинами виникнення чуток є: різнобій і різноплановість інформації про подію; тривала затримка в ухваленні рішення; наявність організаційних проблем; брак потрібних ресурсів, у тому числі комунікаційних; нестача офіційної інформації та повідомлень із першоджерел; помилкова інформація, що породжує сумніви; конфлікти в команді або з партнерами; паніка» [64, с. 7-8]. Усі перелічені причини, як ми вважаємо, створюють своєрідний інформаційний вакуум, який заповнюється чутками, домислами та неперевіреними повідомленнями. Затримки у прийнятті рішень, брак офіційної інформації та недостатня прозорість комунікаційних каналів підсилюють психологічну напругу серед населення та сприяють активізації неформальних обговорень подій у колективах та соціальних групах. Наявність внутрішніх конфліктів, організаційних проблем і помилкової інформації лише посилює процес дезорієнтації учасників комунікативного поля, створюючи умови для швидкого поширення чуток, формування панічних настроїв та колективних ірраціональних реакцій на кризові явища. У результаті соціальна поведінка громадян стає більш непередбачуваною, що ускладнює управління кризовими процесами та підвищує значущість оперативного та прозорого інформаційного реагування з боку відповідних органів.

Варто зазначити, що в сучасних умовах суттєвими «є не лише обсяг інформації та інтенсивність обміну нею, а й якість цієї інформації. Поширення неправдивої чи спотвореної інформації, дезінформація, фейкові

повідомлення – це найпотужніші інструменти гібридної війни, які мають потужний вплив на формування свідомості та поведінку людини, що приводить до втрати соціальної реальності. В таких умовах відбувається швидка зміна ціннісних та ідеологічних пріоритетів, а комунікація стає формальною і вихолощеною, позбавленою людського начала» [64, с. 7-8].

На думку дослідників в системі публічного управління С. О. Телешуна та І. В. Рейтеровича, «чутки не виникають самі по собі. Як правило, існує три основні передумови їх виникнення. По-перше, це суттєвий брак достовірної інформації щодо певної проблеми. По-друге, важливою складовою виникнення чуток є інтерес значної частини суспільства до даної проблеми. По-третє, зацікавленість політичних сил, окремих політиків, владних інституцій, фінансово-промислових груп тощо у виникненні чуток. Тобто мова йде про авторів чуток. Нарешті, необхідною умовою для поширення чуток є існування ретрансляторів. Як правило, чутки поширюються через Інтернет (передусім через неможливість визначити джерело поширення чуток, а також швидкість їх поширення сайтами мережі), іноді – через друковані ЗМІ (в основному йдеться про регіональні видання)» [65, с. 27].

На думку А. Бадера та С. Вовк, «існування такого феномену, як чутки, пояснюється тим, що люди, стикнувшись із незрозумілим, однак важливим явищем, схильні шукати інформацію, що дала б їм необхідне пояснення та зняла психологічне напруження. Якщо офіційна інформація відсутня або її кількість недостатня, то це провокує появу чуток, у межах яких індивід намагається пояснити проблемну ситуацію за допомогою звичних для нього уявлень та установок. Проблеми з офіційними каналами інформації учені й називають основною причиною виникнення чуток. За таких умов суспільство схильне їх створювати та сприймати» [66, с. 112].

Крім уже названих, до причин виникнення чуток варто віднести також «суперечливу, недостатньо аргументовану інформацію, що поширюється в умовах низької довіри до джерел інформації. Психологи наголошують на тому, що важливою причиною поширення чуток є також недостатня емоційна

забарвленість інформації. Компенсується емоційна недостатність через поширення чутки» [66, с. 112].

Ситуації кризового характеру, включно з війною чи воєнними конфліктами, додатково підсилюють цю тенденцію. Низький рівень політичної свідомості та обмежена компетентність громадян у питаннях, що їх безпосередньо стосуються, створюють сприятливі умови для поширення чуток. Коли людина не здатна раціонально пояснити подію чи явище, вона звертається до спрощених і емоційно забарвлених видумок, що формують доступне пояснення складної реальності.

Варто зазначити, що чутки не лише виникають як реакція на інформаційний вакуум чи психологічну потребу в поясненні складних подій, але й поступово набувають політичного змісту, стаючи важливим засобом соціального конструювання реальності. У процесі їхнього поширення індивідуальні інтерпретації набувають колективного значення, трансформуючись у стабільні переконання, які впливають на масову свідомість. Саме в такому контексті чутки переходять із площини приватного сприйняття до публічного дискурсу, де вони можуть бути цілеспрямовано використані для досягнення політичних цілей. Відтак чутки починають виконувати не лише роль емоційного компенсатора, але й стають інструментом політичного впливу, маніпуляції та управління громадськими настроями.

Чутки, поширювані в умовах інформаційної невизначеності або соціальної напруги, здатні не лише трансформувати сприйняття політичної реальності, але й сприяти дестабілізації інституційної довіри до органів державної влади. У цьому контексті чутки виконують не лише комунікативну, але й регулятивну функцію, оскільки впливають на прийняття рішень як з боку громадян, так і політичних еліт. Чутки стають невід’ємним елементом політичної стратегії, здатним істотно змінювати адміністративний ландшафт держави через деструктивне втручання в процеси управління, формування політичної легітимності та стабільності.

Науковець О. Бойко, спираючись на аналіз наукових досліджень та практичний досвід політтехнологів, визначив ключові фактори, що сприяють виникненню чуток, а саме: «недостатня кількість інформації з питань, які зачіпають інтереси людей; брак автентичності між інформацією з офіційних джерел і каналів масової комунікації; кризова, проблемна, конфліктна, динамічна ситуація, що стимулює невизначеність; тривала затримка в ухваленні рішень, яка трапляється у зв'язку з важливістю питання; спроби відволікання уваги громадськості на обговорення другорядних питань; необхідність ретрансляції правдивої інформації через канал чутки у зв'язку з неможливістю її оприлюднення через офіційні канали; протидія якому-небудь інформаційному повідомленню або іншій чутці, тобто створення контр-чутки; бажання самоствердження, завоювання авторитету шляхом демонстрації своєї поінформованості, переваги у володінні інформацією; свідоме чи несвідоме прагнення до встановлення емоційного балансу; відчуття солідарності, яке виражається в прагненні допомогти колегам, друзям, знайомим, попередити їх і дати можливість самим або спільно підготуватися до зустрічі з неприємною подією; стереотипність мислення та інше» [67, с. 3].

З позиції комунікативного менеджменту М. І. Васильченко та В. В. Гришко у своїй праці означили основні причини виникнення чуток в організації: «недостатній обсяг офіційної інформації з конкретного питання, яке цікавить працівників організації; підвищений рівень тривожності в організації; затягується в часі прийняття рішень, що стосуються важливих питань функціонування організації; наявність конфліктних ситуацій» [68, с. 48].

Вважаємо за необхідне, на підставі аналізу різних наукових досліджень, виокремити основні джерела та причин, що сприяють виникненню і поширенню чуток, які водночас доповнені авторським баченням з урахуванням сучасних соціально-політичних умов:

1. Інформаційна невизначеність і дефіцит достовірної інформації. В умовах нестабільності, криз або швидких змін у суспільстві відсутність повноцінних і своєчасних офіційних повідомлень створює вакуум, який заповнюють чутки. Цей феномен є особливо актуальним в періоди воєнних дій та соціально-політичних трансформацій.

2. Психологічна потреба в поясненні і контролі. Люди схильні шукати логіку і сенс у подіях, особливо коли офіційна інформація є складною або недостатньо емоційно забарвленою. Чутки компенсують цей дефіцит, надаючи прості, емоційно насичені пояснення, які легко засвоюються і поширюються.

3. Низький рівень медіаграмотності та політичної свідомості. Відсутність критичного мислення та навичок аналізу інформації сприяє легковірному прийняттю і поширенню неперевірених тверджень.

4. Соціальні та комунікаційні мережі як платформи поширення. Сучасні цифрові платформи, соціальні мережі та месенджери створюють сприятливе середовище для швидкого розповсюдження чуток, де вони часто маскуються під достовірну інформацію або авторитетні джерела.

5. Маніпулятивні цілі різних суб’єктів. Чутки можуть штучно генеруватися та поширюватися як інструмент політичних, економічних або соціальних маніпуляцій для досягнення певних інтересів – підриву довіри до інституцій, дискредитації опонентів чи формування потрібного суспільного настрою.

6. Культурно-соціальні особливості і локальні контексти. Важливу роль відіграють традиції, історичний досвід та локальні соціальні структури, які можуть підтримувати схильність до поширення певних типів чуток.

Отже, джерела та причини виникнення чуток є багатогранними і взаємопов’язаними, поєднуючи інформаційні, психологічні, соціальні та політичні чинники.

Разом з тим, основні джерела і причини виникнення чуток, на нашу думку, можуть бути інтегровані у специфіку публічного управління, а саме йдеться про:

– дефіцит офіційної комунікації органів влади. В умовах кризи або нестабільності органи публічної влади часто не встигають оперативно надавати чітку, системну та зрозумілу інформацію. Це створює інформаційний вакуум, у якому зростає роль неофіційних каналів. Поширення чуток у таких випадках виконує функцію заповнення прогалин, проте підриває довіру до офіційних джерел, що безпосередньо впливає на легітимність управлінських рішень;

– низький рівень комунікативної компетенції влади. Коли управлінські рішення виглядають складними, суперечливими або не мають публічного обґрунтування, громадяни шукають альтернативні пояснення. Це породжує чутки як спробу створити зрозумілу версію управлінських дій. Відповідно нестача прозорого пояснення публічної політики підсилює поширення домислів, які можуть суперечити дійсності, але емоційно задовольняють очікування громадян;

– вразливість до дезінформації у публічному середовищі. Без належної підготовки до критичного сприйняття інформації громадяни легко потрапляють під вплив чуток. У системі публічного управління це призводить до втрати контролю над наративами, формування альтернативних інтерпретацій державної політики та розриву між офіційним дискурсом і громадським сприйняттям;

– паралельні канали впливу, не контрольовані державою. Цифрові платформи стали альтернативним публічним простором, у якому формуються думки, оцінки й очікування щодо дій органів влади. Якщо публічне управління не інтегрує ці канали у власну інформаційну політику, виникає ризик, що інформаційний порядок денний буде визначатися неофіційними суб’єктами через чутки, маніпуляції;

– використання чуток у боротьбі за політичний або адміністративний вплив. У межах публічного управління чутки можуть використовуватися свідомо, як інструмент тиску або делегітимізації опонентів, зниження авторитету керівників, підриву рішень або дестабілізації внутрішніх структур;

– локальні уявлення про владу і способи передавання інформації. У публічному управлінні важливо враховувати, що в окремих регіонах або соціальних групах традиції довіри до неформальних джерел можуть переважати над довірою до офіційної влади. У таких контекстах чутки виконують роль народної інтерпретації управлінських процесів і впливають на сприйняття державних рішень не гірше за медіа.

Враховуючи вищезазначені чинники, можна стверджувати, що поширення чуток є не лише наслідком комунікаційних прорахунків у системі публічного управління, а й потенційним інструментом цілеспрямованого впливу. Ця тенденція особливо загострюється в умовах воєнного стану, коли інформаційна безпека набуває критичного значення. У таких обставинах чутки перестають бути лише побічним продуктом нестачі інформації, так як вони перетворюються на зброю інформаційно-психологічної боротьби, що активно використовується в цифровому середовищі.

Так, аналіз інформаційного простору під час воєнного стану в Україні засвідчує активне використання чуток як одного з ключових інструментів інформаційно-психологічного впливу. Особливо це проявляється у соціальних мережах (Facebook, Instagram тощо) та месенджерах, де здійснюється цілеспрямоване поширення фейкових повідомлень, маніпулятивних наративів і псевдопатріотичних гасел. Ці елементи виступають складовими масштабних інформаційно-психологічних операцій, організованих агресором з метою дестабілізації українського суспільства, підриву довіри до державних інституцій і послаблення морально-психологічної стійкості населення. Особливу увагу слід звернути на механізми поширення таких впливів, оскільки вони часто використовують

приватні та неформальні канали комунікації, зокрема закриті чати, вайбер-спільноти та інші цифрові платформи, що дозволяє маскувати дезінформацію під особисті або автентичні свідчення. На початковому етапі формування інформаційно-психологічних операцій створюється довіра через емоційно забарвлені, нібито патріотичні меседжі, після чого аудиторія поступово залучається до сприйняття спотвореної інформації. Відповідно фальшиві тези, вплетені у знайому ідеологічну оболонку, непомітно трансформуються в інструмент деструктивного впливу на політичну свідомість і поведінкові реакції громадян.

Для прикладу, «упродовж року війни в Україні у вітчизняному медіапросторі побутує наратив про те, що буде наступ з білорусі. Інформаційні чутки про підготовку наступу з білорусі розгортаються щоразу з новою силою і більшим емоційним ефектом, до якого всі вже звикли й не сприймають такі повідомлення реально. Так звані чутки-лякалки про можливий наступ з боку північного сусіда ширяться в мережі від перших днів війни щоразу з новою датою білоруського вторгнення: білорусь нападе 16 лютого, завтра о 4 ранку буде масований удар з боку білорусі, 24 лютого буде масована атака з білорусі і подібні). Цей наратив охоплює одночасно кілька цілей: по-перше, посіяти паніку серед українського населення, зокрема жителів прикордонних територій; по-друге, дезорієнтувати українські сили оборони, перекинути їх з інших напрямків до білоруського кордону; по-третє, зробити так, аби білорусь усе ж вступила у війну на боці росії» [69, с. 155].

Медіа виступають першими каналами поширення чуток, фактично легалізуючи їх у суспільному інформаційному просторі. Подальша циркуляція чуток може відбуватися за різними сценаріями, проте саме медіа визначають темп розповсюдження, рамки інтерпретації та вплив на суспільне сприйняття подій. У сучасних умовах, коли межа між традиційними медіа та соціальними платформами стає дедалі більш розмитою, швидкість і масштаб поширення чуток значно зростають. Крім того, неперевірена інформація часто подається під виглядом експертних оцінок або анонімних джерел, що

ускладнює відокремлення достовірних даних від дезінформації. У цьому сенсі медіа виступають не лише як ретранслятори, а й як активні формувачі інформаційної реальності, у якій чутки здатні впливати на політичні процеси, породжувати суспільну тривожність та стимулювати адміністративні реакції з боку органів державної влади.

Отже, медійна присутність чуток може набувати різних форм, що підвищує їхню ефективність як інструмента впливу на масову свідомість і політичну стабільність, а саме:

«А) Поширення чуток через клікбейтну, маніпулятивну подачу інформації (зокрема заголовків) заради збільшення відвідуваності сайту(наприклад, голова м. Рівне О. Третяк 12 липня 2022 р. заявив, ніби має багато звернень, що переселенці відпочивають, поки рівняни захищають державу). Агресивна чутка поширилася у Facebook, Telegram, коментарях акаунтів з ознаками ботів.

Б) Поширення чуток як інсайдерської інформації. Такий алгоритм дозволяє при подальшому поширенні посилатися вже не на інсайди, а на відомі українські медіа чи журналістів-публікаторів. Прикладом є чутка від 22 червня 2023 р., ніби голова Миколаївської обласної військової адміністрації В. Кім може очолити Київську військову адміністрацію» [70, с. 89].

В умовах інформаційної війни особливу небезпеку становить дезінформація, яка реалізується через свідоме поширення викривлених і хибних тверджень задля досягнення стратегічної переваги. Це сприяє трансформації блогосфери у поле інформаційних протистоянь та залученню до них користувачів. Умисне поширення дезінформації у блогосфері, наприклад, поширення чуток або зведення наклепу формально має наслідком правову відповідальність, проте такі випадки не завжди є підконтрольними законодавчим нормам [71, с. 86]. Це зумовлено як складністю ідентифікації джерела дезінформації, так і високим рівнем децентралізації комунікаційних платформ, де кожен користувач потенційно може виступати виробником і

ретранслятором контенту. Особливо небезпечним є те, що дезінформаційні матеріали часто маскуються під особисті думки, емоційні свідчення або якусь внутрішню інформацію, що створює ілюзію достовірності та викликає довіру серед аудиторії. У результаті чутки, які циркулюють у блогосфері, набувають форми нібито легітимного знання й починають впливати на громадське сприйняття політичних процесів, соціальних явищ та рішень влади. Така ситуація не лише ускладнює інформаційне середовище, а й посилює ризики дестабілізації суспільства, підриву авторитету державних інституцій і розмивання меж між правдою та вигадкою.

1.4. Поняття, різновиди та функції чуток

Чутки як соціально-комунікативне явище є універсальним феноменом, притаманним усім суспільствам і культурам. Вони функціонують як форма неофіційного передавання інформації, особливо актуальна в умовах обмеженого доступу до офіційних джерел. Чутки виникають у ситуаціях, коли особи намагаються знайти пояснення подіям, що відбуваються, але не мають змоги отримати вичерпні відповіді через традиційні чи формальні канали комунікації. Найчастіше вони активізуються за умов соціальної нестабільності, інформаційного вакууму або підвищеної невизначеності, й завдяки своїй емоційній насиченості здатні швидко поширюватися серед широких верств населення. У такому контексті чутки виконують роль альтернативного джерела інформації, здатного формувати суспільні настрої, впливати на поведінку громадян і трансформувати уявлення про соціальну реальність.

Слід зазначити, що достовірність чуток є вкрай відносною: їхній зміст зазвичай піддається суб’єктивним інтерпретаціям, модифікується під впливом особистих переконань, емоційного стану та контексту. Попри це, чутки залишаються впливовим комунікаційним механізмом, який заповнює

прогалини в офіційному інформуванні, особливо в періоди суспільних потрясінь чи кризових ситуацій. Навіть коли повідомлення, що циркулюють у вигляді чуток, не мають фактичного підтвердження, вони можуть задовольняти потребу в поясненні подій, сприяючи певній когнітивній стабілізації в умовах невизначеності.

З погляду соціології та психології, чутки відображають як індивідуальні, так і колективні переживання, страхи, очікування. Вони поширюються через широкий спектр каналів – від міжособистісного спілкування до цифрових комунікацій, включаючи засоби масової інформації та соціальні мережі. Їхній зміст може охоплювати як побутові теми, так і важливі політичні, економічні чи соціальні події. Однією з визначальних ознак чуток є відсутність чітко верифікованого джерела, що, утім, не заважає їм набути статусу правди в уявленні окремих соціальних груп. В умовах інтенсивного інформаційного навантаження й швидких змін чутки стають інструментом орієнтації в соціальному середовищі.

Як форма неофіційної інформації, чутки можуть виконувати як конструктивні, так і деструктивні функції. З одного боку, вони допомагають людям адаптуватися до нових або кризових ситуацій, знижуючи рівень тривожності та формуючи уявну цілісність навколишнього світу. Наприклад, у періоди природних катастроф, політичної турбулентності або соціальної ізоляції чутки часто стають чи не єдиним джерелом інформації для окремих груп населення. Крім того, вони слугують формою соціального обговорення важливих подій, що залишаються поза межами офіційного медіапокриття.

З іншого боку, поширення неправдивих або маніпулятивних чуток може мати небезпечні наслідки: провокувати паніку, посилювати соціальні конфлікти, сприяти поширенню ворожнечі чи дискредитації окремих осіб або спільнот. Історичний досвід підтверджує, що в окремих випадках чутки ставали каталізатором масових заворушень, політичних репресій або інших форм соціальної дестабілізації. Водночас навіть у цих випадках вони

виконують функцію відображення соціальної напруги, страхів і недовіри до інституцій.

Окремої уваги заслуговує здатність чуток трансформуватися в процесі поширення, адаптуватися до нових соціокультурних умов і змінювати свою структуру залежно від аудиторії, каналу передачі та технологічного середовища. Повідомлення, що сприймаються як правдоподібні в одному соціальному або культурному контексті, можуть бути повністю дискредитовані в іншому. В умовах розвитку цифрових технологій, особливо соціальних мереж, чутки не лише поширюються з безпрецедентною швидкістю, а й активно використовуються як інструмент інформаційного впливу та маніпуляції масовою свідомістю.

Відповідно можна стверджувати, що чутки становлять невід'ємну частину сучасного інформаційного середовища. Попри свою непевність і суб'єктивність, вони відіграють суттєву роль у процесах соціальної взаємодії, особливо в умовах кризи, невизначеності та інформаційної фрагментації. Глибоке розуміння механізмів їх виникнення, поширення та впливу є необхідною умовою для формування ефективної комунікаційної політики та протидії дезінформації в сучасному суспільстві.

Враховуючи аналіз вищезазначених наукових праць, варто вказати, що феномен чуток на сьогодні досліджений здебільшого з філософської, соціологічної, політологічної, комунікативної точок зору, але ніяк не правової. Але, беручи до уваги вплив чуток на поведінку людини, окремих груп та суспільства в цілому, за наслідками якого можуть наставати юридична відповідальність, дослідження чуток і врегулювання їх поширення необхідно скерувати в правове поле.

Одні із перших дослідників феномену чуток Г. Олпортта Л. Постман визначали чутки як «специфічне чи злободенне висловлення думки, передане від людини до людини зазвичай за допомогою усного мовлення, без надання надійних стандартів достовірності» [72].

Ряд теоретиків у галузі комунікацій відзначають важливу соціальну роль чуток, розглядаючи їх як засіб регулювання та контролю змін у суспільній реальності, які сприймаються як потенційно загрозливі. У динамічному суспільстві нові події часто не вписуються у рамки існуючих концепцій і моделей, що підкреслює потребу у механізмах швидкої інтерпретації та оцінки інформації. Відповідно з'являються варіанти осмислення і розуміння подій. Соціолог Т. Шибутані вважає, що «за допомогою передачі та обговорення чуток відбувається процес адаптації до нової реальності» [72]. Чутки в цьому сенсі є колективною взаємодією, орієнтованою на вирішення проблем. З погляду Т. Шибутані, «в основі чуток лежить подія, що володіє двома якостями: важливістю і невизначеністю. Якщо подія не важлива і не володіє невизначеністю, то чуток з його приводу і не буде» [72].

Чутки виступають найпотужнішим засобом неформальної комунікації. Як відмітили у своїй роботі Л. Смола та О. Юркова, «проблематику вивчення чуток досить добре описано в працях філософів, істориків, соціальних психологів, антропологів і фахівців із соціальних комунікацій, проте складність полягає в різноманітності та браку системності в підходах до цього явища. О. Юркова в іншій роботі описує, що в українській науковій думці різні вчені застосовують в однаковому значенні такі терміни, як чутки, плітки, поголос, поголоска, поговір, пересуди, хісей» [73, с.79].

Разом з тим, попри значну увагу до термінологічного та концептуального різноманіття чуток у наукових дослідженнях, залишається важливим розглянути їх соціальну природу та функціонування у взаємодії між людьми. Цей аспект дозволяє перейти до аналізу того, як чутки формуються в соціальних групах і виконують роль механізму заповнення інформаційних вакуумів у суспільстві.

Науковці у галузі соціальних комунікацій зазначають: «визначальною рисою чуток є те, що вони соціально сконструйовані. Соціальна природа чуток зумовлена соціальною сферою їх виникнення: взаємодією групи та

окремої особистості. Чутки заповнюють інформаційний вакуум, тому виникають, коли люди створюють, обговорюють, і намагаються ретельно вивчати неофіційні гіпотези про деякі аспекти навколишнього світу, які викликають у них страх чи психологічний стрес. Цей аспект зумовлює появу в соціальних мережах спільнот чуток як форми соціальних комунікацій. Зростання ролі таких неформальних комунікацій зумовило необхідність аналізу не лише психологічних переконань учасників цих спільнот та особливостей комунікаційної взаємодії, а й визначення соціальної географії спільнот чуток та їх внеску у комунікаційне середовище» [74, с. 105].

На думку Л. Смоли та О. Юркової, «складність феномена чуток зумовила різні підходи до їх класифікації. Найбільш поширеною є класифікація, в основі якої покладено емоційні тригери: чутки-страховиська, чутки-бажання й агресивні чутки (за Р. Кнаппом). Згідно з нею, чутки-бажання відображають колективні мрії та бажані наслідки; чутки-страховиська відображають наслідки, які викликають страх; агресивні чутки націлені на підрив групової лояльності або міжособистісних стосунків усередині окремих груп» [74, с. 105].

Чутки також групують залежно від змісту: «політичні, соціокультурні, воєнні, соціально-економічні, кримінальні, літературні та екологічні» [74, с. 105].

Разом з тим, класифікація чуток може здійснюватися не лише за тематичною ознакою, а й з огляду на їхнє ставлення до реальності, що дозволяє виділити різні типи інформаційних проявів і оцінити їхній вплив на суспільну свідомість.

«За ставленням до реальності чутки поділяються на: раціональні, сенсаційні, панічні та візіонерські» [74, с. 105].

У межах своєї класифікації Кнапп Р. виділив психологічні функції, притаманні різним типам чуток. Зокрема, «чутки-бажання за певних обставин можуть підтримувати моральний дух соціуму, з іншого – фруструють, формуючи завищені очікування, які згодом не справджуються і

виливаються у розчарування. Психологічним мотивом для поширення чуток-страховиськ фахівці називають те, що розділений страх легше переживати. Часто поширення подібних чуток є елементом диверсій. Такі чутки з'являються в часи суспільних загострень: епідемія, стихійне лихо, війна, революційний стан, державний переворот. Їхня тематика охоплює весь спектр від невеликого песимізму до відкритої паніки. Їх використовують для: залякування населення, щоб викликати певну поведінку; активізації і заохочення до протидії загрозам. Чутки завжди пов'язані з цільовою аудиторією, на яку спрямовані. Також вони підлаштовуються під стереотипи і настанови аудиторії. Для прикладу, Г. Олпорт іЛ. Постман показували групі білих американців відео збійкою між білим і темношкірим чоловіком. Білий мав у руці бритву. Глядачі при переказуванні епізоду найчастіше говорили, що вона була у темношкірого»[74, с. 108-109].

Оскільки чутки поширюються самостійно, їхнє існування напряму залежить від динаміки розповсюдження: щойно процес передавання припиняється, чутка починає згасати й зрештою зникає. Життєві цикли чуток можуть відрізнятися: деякі з них припиняють своє поширення природним шляхом у зв'язку зі зниженням інтересу аудиторії або витісненням їх новими подіями. «Чутки зникають також у ситуації усунення страхів і напруги, що зумовлюють їх, а також уразі успішного їх спростування» [74, с. 110].

Дослідники підкреслюють широкий діапазон часу, протягом якого чутки циркулюють у суспільстві: «від чутки-миттєвості (наприклад: зараз буде обстріл) до чутки-епохи» [74, с. 110]. Звідси, можна стверджувати, що тривалість існування чутки визначається тим, яку аудиторію вона охоплює та протягом якого часу здатна утримувати увагу людей. Крім того, на термін життя чутки впливають фактори її емоційної привабливості, соціальної значущості та актуальності для певної групи чи суспільства в цілому.

«Дослідники чуток у мікроблогах виділяють такі стадії життя чутки: (a) етап народження; (b) стадія росту; (c) стадія розпаду. Вони зазначають: чутки в мікроблозі, як у реальному світі, також мають життєвий цикл зі

стадіями народження, зростання та занепаду. До цього ж, дослідники американського проекту FactCheck помітили, що чутки, які ширяться через електронну пошту, спершу поширюються, згодом – в ідеалі, після розвінчання – затихають на деякий час, а потім спалахують знову. Вони порівнюють їх із натовпом зомбі, яких неможливо до кінця вбити. Життєві цикли різних історій, які вони розвінчували, різнилися: якщо окремі чутки періодично оживали з невеликими періодами тиші, то інші виглядали мертвими місяцями чи роками» [74, с. 110].

У своїй роботі О. А. Юркова зазначає, що «чутки прийнято класифікувати за двома основними характеристиками – інформаційною (визначає об'єктивну міру достовірності чутки) й експресивною (визначає емоційну реакцію, на яку вона розрахована і яку демонструє аудиторія)» [54, с. 124]. Також, на думку науковця, за ступенем достовірності прийнято розрізняти: «цілковито недостовірні чутки; недостовірні з елементами правдоподібності; правдоподібні з елементами неправдоподібності; правдоподібні)» [54, с. 124].

Разом з тим, поряд із класифікацією чуток за ступенем достовірності важливо враховувати й їхні психологічні та соціальні функції. А зокрема, «перелік функцій чуток охоплює такі: відновлення суб'єктивного контролю над ситуацією, її осмислення, зменшення невизначеності, тривоги, пошук психологічного захисту, регуляцію поведінки й емоційного стану, адаптацію. Інші функції – розваги, самоствердження тих, хто поширює чутки, збільшення впливовості й соціального об'єднання індивідів. Окремі дослідники говорять про чутки як регулятор репутації» [54, с.125].

Вивчаючи чутки, як джерела конфліктної комунікації, Л. А. Білоконенко вважає, що «чутка – це різновид неформальної комунікації, який є достатньо активним у міжособистісному спілкуванні. Чутки можуть являтися джерелом конфліктної взаємодії. Суспільні конфлікти співвідносяться з певною групою чуток, які, у свою чергу, мають ряд класифікаційних ознак» [75].

Ймовірність виникнення та подальшого поширення чутки значною мірою визначається джерелом її походження. Навмисно сконструйовані повідомлення нерідко сприймаються як достовірні завдяки високому рівню довіри до джерела, що їх ініціює. На цю довіру впливають такі чинники, як авторитет джерела, його соціальний і матеріальний статус, наближеність до владних структур, а також загальний емоційний контекст і готовність аудиторії сприймати подібну інформацію як правдоподібну. «Вірогідною чутку робить і її зміст, який має відповідати суспільним потребам, а особливо якщо вона пройшла через призму суб'єктивного трактування. Сприйняття чутки як вірогідної може впливати на інтенсивність та гостроту суспільної конфліктної комунікації, тож це є вихід на характеристику параметру інтенсивності. Інтенсивність прямо пов'язана із інтересом до теми, із мірою офіційності повідомлення та довірою до джерела чутки. Аудиторії цікаві продуктивні чутки, особливо ті, які відповідають актуальним питанням життя суспільства, які дають додатковий поштовх у міжособистісних взаємодіях. Саме такі задовольняють і психологічну потребу людей в інформації. Непродуктивні чутки не тільки не здатні викликати конфліктну взаємодію, але і нежиттєздатні у розповсюдженні» [75]. З огляду на це можна зробити висновок, що поширення чуток є складним соціально-психологічним процесом, який визначається як характеристиками джерела інформації, так і актуальністю та відповідністю змісту чутки потребам аудиторії. Продуктивні та вірогідні чутки здатні впливати на міжособистісні та суспільні комунікації, формуючи інформаційне середовище і потенційно підвищуючи рівень соціальної напруги, тоді як непереконливі повідомлення швидко втрачають поширення і не чинять значного впливу на суспільні процеси.

На думку дослідників масових комунікацій, серед функцій чуток можна виділити наступні:

– «функція адаптації до постійно змінюваних соціальних умов;

– з одного боку, – компенсації недостатньої інформації, з іншого – активізації до пошуку нової інформації;

– зняття деякої частини невизначеності;

– допомога в орієнтації у ситуації, що склалася і при цьому регуляція поведінки;

– попереднє моделювання поведінки;

– допомагають домогтися високого ступеня інформованості в групі – стабілізується поведінка в екстремальних ситуаціях;

– допомагають знизити соціальну значимість тих чи інших явищ;

– допомагають активізувати роз'яснювальну роботу» [76].

Чутки відіграють важливу роль у масових комунікаціях, виконуючи низку соціально-психологічних функцій. Дослідники вказують, що вони сприяють адаптації до змінних соціальних умов, компенсують нестачу офіційної інформації, знижують рівень невизначеності та допомагають людині орієнтуватися у складних або екстремальних ситуаціях. Окрім цього, чутки можуть регулювати поведінку, слугувати засобом моделювання можливих сценаріїв розвитку подій і сприяти стабілізації інформаційного поля в групі. Водночас, чутка – це не лише пасивна реакція на інформаційний вакуум, а й потужний інструмент психологічного впливу. Завдяки своїй емоційній насиченості, сенсаційності та неоднозначності, вона здатна активно формувати громадську думку, змінювати оцінки та переконання, а в руках маніпулятора – стати засобом контролю над масовою свідомістю. Крім того, поширення чуток тісно пов'язане із соціальними потребами індивідів, такими як прагнення до престижу, належності до певної групи або задоволення емоційних стимулів, що робить їх надзвичайно стійкими у комунікаційному середовищі. Цей феномен підкреслює необхідність комплексного підходу до інформаційної політики, який включає не лише контроль за достовірністю даних, але й підвищення медіаграмотності населення, розвиток критичного мислення та формування прозорих каналів комунікації.

Феномен чутки характеризується рядом специфічних ознак. «По-перше, вона має порівняно високий ступінь узагальненості, що відрізняє чутку від

плітки або ж її напівофіційного варіанту – доносу, дезінформації. По-друге, вона зберігає прив'язку до часу і середовища свого виникнення, чим протистоїть байці або повір'ю. По-третє, чутка пов'язана зі свіжою новиною, а часто – лише з майбутнім, і цим протилежна легенді, анекдоту тощо. По-четверте, чутка є свідомо неофіційною, а тому протистоїть офіційній інформації» [77, с. 2-3].

Дослідники чуток як соціально-психологічного явища, зокрема М. М. Слюсаревський та інші, у підручнику для закладів вищої освіти «Основи соціальної психології» зазначили, що «чутка – це передавання недостовірних предметних свідчень у процесі міжособового спілкування. Спеціального пояснення в наведеному визначенні потребує термін – недостовірність. Повсякденна свідомість кваліфікує чутки, а відтак і їхню недостовірність, як неадекватність у відображенні предмета, про який ідеться в чутці. Чутки справді не заслуговують на довіру (що й означає недостовірність), проте не через їхню неправдивість (цей критерій є невалідним/некоректним для підведення інформації під рубрику – чутка), а через їхню неперевірюваність. Чутка як спосіб циркулювання інформації (чи квазіінформації) функціонує в просторі так званих соціальних мереж, тобто мереж міжособового спілкування, вибудуваних за принципом спільних інтересів. Міжособове спілкування не передбачає доповнення знання, що транслюється у вигляді повідомлення, методом його отримання (а відтак і способом перевірки). Фактично масова свідомість у чутці натуралізує знання як безумовне, остаточно з'ясоване, котре вже не залежить від методу його отримання і за жодних умов не може бути спростованим» [78, с. 363-364].

Ці ж дослідники виділяють наступні види чуток:

– «Чутки-бажання відображають сподівання, бажане очікування того соціального середовища, де чутка циркулює. Такий тип чуток супроводжується позитивним емоційним фоном. Так, під час Коліївщини гайдамаки, які повстали проти польського панства, з ентузіазмом розповідали одне одному, що їх нібито підтримує російська цариця Катерина II. Одначе

навіть умовно позитивні чутки здатні спричинити деструктивні наслідки: психологічно демобілізувати їхніх поширювачів або спровокувати серед них фрустрацію в разі раптового публічного розвінчання суспільно важливого повідомлення, яке міститься в сюжеті чутки. Що й сталося, коли царське військо допомогло польській шляхті придушити гайдамацьке повстання» [78, с. 365-366].

– «Чутки-залякування відображають негативні очікування людей: від пасивно-песимістичних, що можна кваліфікувати як прихований соціальний невроз, до істерично-панічних (соціальний психоз). Фактично йдеться про інспірування соціальної напруженості, яка каналізується у певний предмет страху. Саме тут найбільш очевидним є маніпулятивний, формувальний потенціал чуток. Чутки-залякування не лише відображають суспільні страхи як елемент соціального самопочуття, а й стимулюють ці страхи. Уже в самій назві цього виду чуток угадується навмисність і зловмисність їхніх можливих ініціаторів (наприклад, перед проголошенням та в перші роки незалежності України проімперські сили, прагнучи не допустити до влади націонал-демократів, зокрема В’ячеслава Чорновола, активно поширювали серед людей літнього віку чутку про те, що ці борці за незалежність мають намір скасувати пенсії, поклавши обов’язок утримувати пристарілих батьків на їхніх дітей). Зрозуміло, чутки-залякування далеко не завжди є навмисно спровокованими. Однак із трьох видів чуток, про які йдеться, саме цей вид є, зважаючи на непересічне значення страху як мотиву поведінки, традиційним інструментом впливу» [78, с. 365-366].

– «Агресивні чутки мають своєю передумовою напружені відносини між соціальними чи етнічними групами. Агресія якраз і зосереджується на представниках тих чи інших груп. Нерідко каталізаторами агресивних чуток стають національні катастрофи на кшталт поразки у війні, безпорадність влади у вирішенні суспільних суперечностей, стихійні й антропогенні лиха, коли на тлі загального соціального напруження формується більш чи менш

усвідомлюване бажання знайти імовірного або символічного винуватця небажаних подій» [78, с. 365-366].

Інші дослідники даного напрямку, вважають, що «чутки – це форма перекрученої інформації про значимий об’єкт, що циркулює у великих дифузійних групах в умовах непевності і соціально-психологічної нестабільності. Чутки допомагають людині адаптуватися до соціального середовища, що змінюється, виконуючи деякі важливі функції» [79].

Зазначені положення дають підстави виділити основні функції чуток у соціальному середовищі:

– «чутки, з одного боку, задовольняють природну соціальну потребу людини в пізнанні навколишнього світу, з іншого боку – стимулюють цю потребу;

– чутки в значній мірі наймають або щонайменше знижують непевність, у якій людина не може перебувати тривалий час;

– чутки не тільки допомагають людині зорієнтуватися в ситуації, але і регулюють її поводження, що відповідно може змінюватися;

– соціальний досвід людини показує, що нерідко чутки виникають навколо подій, що відтерміновано можуть відбутися; у цьому реалізується функція передбачення соціальних подій, що допомагає людині щось передбачити, внести корективи» [79].

З огляду на викладене, чутки не лише виконують адаптаційні та пізнавальні функції в соціальному середовищі, а й мають особливе значення у сфері політичних процесів, де їх вплив набуває ще більш складного і неоднозначного характеру.

Феномен чуток у політичному контексті, незважаючи на багаторічні дослідження, залишається лише частково розкритим у науковому дискурсі. Зокрема встановлено, що «ті, хто поширює чутки, і ті, хто їх слухає, стають співучасниками однієї великої таємниці. Підсвідомо вони виростають у власних очах, адже нібито є обраними, такими, що володіють інформацією, яка не кожному доступна. Зрештою, автори чуток майже завжди залишаються

невідомими, принаймні до певного часу. Політтехнологи та соціальні психологи добре знають роль чуток у формуванні та трансформації суспільної свідомості. А відтак з допомогою сааме чуток намагаються формувати громадську думку та досягати необхідного для них ефекту. За умови дефіциту офіційної інформації вони стають головною детермінантою поведінки» [80, с. 57].

Чутки виступають потужним інструментом політичного впливу, здатним визначати спрямованість громадської думки, стимулювати емоційні реакції та формувати соціальні настрої. Дослідження показують, що контроль за інформаційним потоком, підвищення медіаграмотності населення та розвиток критичного мислення можуть значно знизити вплив чуток на політичні процеси, зменшити ризики соціальної дестабілізації та сприяти формуванню більш усвідомленої громадянської позиції.

Л. Климанська, досліджуючи «чутки як спосіб організації та самоорганізації інформаційного простору політики вважає, що характеристикою інформаційного середовища, в якому народжуються чутки, є інтерес до теми: чутка виникає там і тоді, де і коли до її теми є інтерес, а масштаб і траекторія її поширення зумовлені конфігурацією зацікавленої аудиторії. А отже, серед людей, яких не цікавить спорт, не може поширитися чутка про одруження популярного футболіста, а жителей Києва не хвилює інформація про ціну на верблюдів. До зацікавлення темою, як правило, додається ще одна характеристика – дефіцит надійної інформації. Для чутки потрібен не просто інтерес, а потрібен інтерес незадоволений» [51, с. 77-78].

У 1947 році М. Олпорт й Л. Постман означили «базовий закон чуток, що відображає залежність інтенсивності (кількості) чуток від важливості подій (питань) і неоднозначності інформації про них. Формула, що описує цей закон, має такий вигляд: R= I x A, де R – кількість чуток, що циркулюють, I – важливість питання для зацікавлених осіб, A – неоднозначність інформації, що стосується обговорюваної теми. Тобто чутки поширюються тоді, коли події, які відображаються в чутках, важливі для

аудиторії, а отримані щодо них дані або недостатні, або суб'єктивно двозначні. Двозначність зростає, якщо інформація повідомлена нечітко, суперечливо або якщо людина не може зрозуміти одержане нею повідомлення. На думку науковців, важливість і двозначність не складаються, а перемножуються – тобто якщо або важливість, або двозначність дорівнює нулю, чутка не виникає» [51, с. 77-78].

Відповідно закономірність поширення чуток, сформульована вищезгаданими вченими, має важливе значення для аналізу адміністративного благоустрою держави, оскільки показує, що в умовах високої значущості подій та недостатності достовірної інформації виникає загроза дестабілізації управлінських процесів та зниження рівня довіри до інституцій. Ігнорування цієї закономірності може створювати передумови для інформаційних загроз, що ставлять під сумнів стабільність державного управління та громадську безпеку.

З урахуванням провідних чинників і змінних, що визначають динаміку поширення чуток, фахівці в галузі психології запропонували «своєрідну квазіматематичну формулу для обчислення (прогнозування, оцінки) інтенсивності їхнього поширення. Вона має такий вигляд: Ч = І /(КП(У) х ДД), де Ч– інтенсивність циркуляції чуток, І – інтерес аудиторії до теми, КП – кількість офіційних несуперечливих повідомлень з теми на певний момент часу (У), ДД – ступінь довіри до джерела офіційних повідомлень. З формули видно, що швидкість поширення чуток прямо пропорційна до інтересу аудиторії до теми, зворотно пропорційна до кількості офіційних повідомлень з теми і ступеня авторитетності джерел офіційної інформації» [51, с. 77-78].

Додатково слід зазначити, що така модель підкреслює роль комплексного управління інформаційними потоками: своєчасне поширення достовірної та перевіреної інформації, підвищення довіри до офіційних джерел та активна комунікація з аудиторією можуть значно знизити інтенсивність поширення чуток. Вона також демонструє, що ефективне

протидіяння дезінформації потребує системного підходу, який включає як організаційні, так і психологічні та комунікативні інструменти.

Як вважає дослідник-політолог О. Бойко, «чутка – це специфічний спосіб інтерпретації інформації, зумовлений дефіцитом поінформованості, невизначеністю ситуації, поширенням настроїв тривоги та страху у суспільстві, якому притаманні деформованість, узагальненість, актуальність змісту; простота, доступність, емоційність, неофіційність форми подачі; циркуляція/самопоширення/актуалізація у процесі поширення в усній формі через канали міжособистісної комунікації» [67]. До того ж, він підтримує думку фахівців, які «пропонують декілька принципів класифікації чуток. Основними серед них є:

– За походженням:

1) спонтанні – не створюються спеціально, не мають певної мети, вони лише продукт ситуації та її інтерпретації;

2) сфабриковані – створені спеціально, з певною метою, в їх основі лежить формування штучного інтересу.

– За ступенем достовірності інформації:

1) абсолютно недостовірні чутки;

2) недостовірні чутки з елементами правдоподібності;

3) правдоподібні чутки;

4) достовірні чутки з елементами неправдоподібності;

– За рівнем циркуляції:

1) локальні – поширені в середині відносно невеликої соціальної групи, якою може бути населення села або містечка, колектив підприємства або навчального закладу тощо» [67];

«2) регіональні – циркулюють на теренах певного географічного регіону;

3) національні і міжнаціональні – розповсюджені у загальнонаціональних межах.

– За емоційною характеристикою:

1) чутка-бажання відображає надії, очікування і прагнення людей, у середовищі яких вона циркулює, частіше є спробою видати бажане за дійсне. З одного боку, вона підтримує тонус соціального існування, з іншого – деморалізує, створюючи завищені очікування;

2) чутка-страховище викликає негативні настрої і стани, стимулює посилення відчуття страху. Такі чутки часто виникають в періоди соціальної напруги або гострого конфлікту (стихійне лихо, війна, революційна ситуація, державний переворот), їх сюжети варіюються від просто песимістичних до відверто панічних. Основні функції цього виду чутки: а) залякування населення з метою схиляння до певної поведінки; б) активізація і мобілізація на протидію викликам та загрозам;

3) агресивна чутка стимулює не лише негативні настрої, а й формує агресивний стан та направляє, каналізує агресивну дію у потрібному для маніпулятора напрямі. Основна мета – провокування агресивної поведінки.

– За ступенем впливу на психіку:

1) ті, що активізують громадську думку певних груп людей, але не викликають чітко виражених форм асоціальної поведінки;

2) ті, що викликають антигромадську поведінку деякої частини певних соціальних груп; руйнують соціальні зв’язки й організаційно-управлінські відносини між людьми, виливаються у масові заворушення, паніку тощо» [67].

Наведена класифікація чуток демонструє багатогранність цього соціального феномену та дозволяє розглядати його як складний інструмент інформаційного впливу. Ця класифікація дозволяє системно оцінювати їх потенційний вплив на суспільство та державні інститути. Розуміння цих категорій є ключовим для прогнозування поведінки аудиторії, розробки ефективних заходів протидії дезінформації та зменшення негативних соціально-психологічних наслідків. Зокрема, у контексті адміністративного благоустрою держави, знання типів чуток і їх характеристик допомагає органам влади вибудовувати адекватні комунікаційні стратегії, підвищувати

інформаційну стійкість населення та забезпечувати стабільність суспільних процесів.

Л. І. Марфобудінова, досліджуючи та аналізуючи чутки як неформальні методи впливу процесу політичної комунікації, безпосередньо вказує на те, що чутки мають декілька трактувань. «По-перше, чутка це конкретне повідомлення, яке передається від однієї людини до іншої, достовірність цього повідомлення, як правило не встановлена. У подальшому правильність чутки може бути або ж підтверджена, або спростована. З іншого боку, чутка це особливий різновид комунікації, особливість якої заключається у її неформальній природі. За допомогою такого виду комунікації люди намагаються інтерпретувати та знайти розумне пояснення ситуації, сенс якої до кінця не зрозумілий. Чутки виконують низку функцій, як позитивних, так і негативних. До позитивних функцій відносять задоволення потреб у безпеці, спілкуванні, визнанні, розвазі та відпочинку, а також самореалізації та повазі, яка дозволяє завоювати увагу як джерела секретної інформації. По-друге, чутки виконують функцію інтеграції, об’єднуючи тих, хто знає особливу, секретну інформацію. По-третє, слід вказати на психологічну функцію чуток, яка виражається у емоційному розвантаженні. По-четверте, за допомогою чуток відбувається контроль за загрозливими змінами реальності, ці зміни ще не почали відбуватись, а чутки про них вже розповсюджуються між людьми. Коли люди передають один одному чутки, вони психологічно готують себе до певних змін. Тому найбільший вплив та розповсюдження чутки мають під час криз та соціальних трансформацій» [81, с. 105].

Дослідники чуток економічного напрямку І. П. Мігус та В. В. Таран пропонують класифікувати їх через призму технологій застосування. Вони зазначають, що такий підхід дозволяє оцінити не лише зміст чуток, а й ефективність їхнього поширення та вплив на різні групи населення. На їх думку, «чутки навмисне фабрикуються, цілеспрямовано поширюються і операціонально підтримуються. При цьому, як показує вивчення практики такої діяльності, використовується обмежений арсенал технологій:

1. Технологія – Азазель. Її суть полягає у формуванні в суспільній свідомості міцних асоціативних зв'язків між образом головного героя слуху і значущими для аудиторії матеріальними або духовними об'єктами.

2. Технології – Санта- Клаус і Рояль в кущах. Технологія Санта Клаус виявляє ті сторони і властивості об'єкта, про які аудиторія бажає мати уявлення (тобто по суті виконується соціальне замовлення), і залежно від мети впливу формує емоційно позитивно або негативно насичені чутки. Технологія – Рояль в кущах – передбачає апріорне формування в суспільній свідомості важливості і цінності тих чи інших якостей з наступним поданням аудиторії кандидатури, як би випадково наділеною саме цими якостями.

3. Технології – Перенесення, Авторитет, Спарка, залежно від цільових установок, пов'язані з використанням певних ефектів.

4. Технологія – Рекет полягає в безсоромному приписуванні персонажу чуток дії, досягнення, особистісних якостей іншої, як правило, авторитетної, шанованої людини.

5. Технологія – Блеф передбачає повідомлення інформації про неймовірні можливості, здібності і вчинки персонажа слуху.

6. Технологія – Свита ґрунтується на тому, що в слух в одну команду з персонажем включаються люди, які сприймаються як експерти, професіонали.

7. Технологія – Тест застосовується для перевірки можливої реакції аудиторії на ті чи інші події, нововведення, на конкретних людей та ін. У цьому випадку запускається слух про можливість настання події, відстежується реакція аудиторії і відповідно до неї приймається рішення про долю даної події» [82, с. 94-95].

Крім цього, ці ж дослідники виділяють такі основні типи чуток, що дозволяє краще зрозуміти механізми їхнього впливу на поведінку людей та оцінити можливі наслідки для соціальної стабільності.

А саме варто зазначити:

«1. Чутки, що зменшують невизначеність.

2. Чутки, орієнтовані на дію, пов’язані зі спробою змінити поточну ситуацію.

3. Деструктивні чутки, що викликають ворожість.

4. Позитивні чутки, що викликають симпатії.

5. Чутки, що актуалізують страх.

6. Чутки, що викликають бажання.

7. Чутки, що скривджують.

8. Чутки, що прославляють.

9. Чутки, що захищають.

10. Чутки, що співчувають» [82, с. 92].

Дослідники Ю. М. Ліщук та Н. П. Скригун вважають, що з точки зору психології чутки виконують наступні функції: «інформаційно-пізнавальну (доповнення до офіційної інформації); інтеграційну (чутки розповсюджуються в однорідному середовищі); розважальну (чутки супроводжують відпочинок, а не роботу); функцію соціального контролю (чутки – складова громадської думки); тактичну (чутки можна вдало використати на свою користь)» [83].

До того ж, ці науковці є прихильниками застосування неформальних вербальних маркетингових комунікацій (чуток), як найефективнішого засобу просування, і тому, на їх думку, до переваг застосування чуток як одного із засобів маркетингових комунікацій належать: «безперервність комунікаційного процесу поширення чуток; індивідуальність звернення і доступність для розуміння споживачами; висока інтерактивність процесів обміну інформацією та їхнє самотранслювання; невисока вартість» [83].

Варто зазначити, що у багатьох випадках ініціатором поширення чуток виступає саме підприємство (уповноважена особа від імені юридичної особи), що обумовлено прагненням досягти певних стратегічних або тактичних цілей. До таких цілей можна віднести: просування на ринку нового товару чи послуги, оскільки чутки здебільшого не сприймаються громадськістю як традиційна реклама; оптимізацію каналів донесення

достовірної інформації до цільових груп; формування бажаного суспільного уявлення про подію, ситуацію чи суб'єкта господарювання; поступову підготовку громадської думки до реалізації запланованих заходів або управлінських рішень; обхід офіційних обмежень чи цензури; виявлення рівня обізнаності, ставлення та реакцій населення на конкретні повідомлення. У ширшому контексті такі комунікаційні стратегії можуть опосередковано впливати на адміністративний благоустрій держави, оскільки здатні формувати громадські настрої, впливати на рівень довіри до органів влади, змінювати соціальну поведінку та, відповідно, визначати ефективність реалізації управлінських і регуляторних рішень у публічному просторі.

О. Самсон, досліджуючи чутки як одну з ефективних технологій бізнес-комунікацій, зокрема в шоу-бізнесі, вважає, що «інформацію, зміст якої певним чином оформлено для впливу на конкретну аудиторію, є сенс запускати кількома каналами, одним із яких мають стати чутки. Фахівці в області шоу-бізнесу визнають, що основна проблема ефективності поширення чуток полягає у спотворенні первинної інформації в комунікативному просторі» [84, с. 82].

Звідси, чутки є потужним інструментом цілеспрямованого впливу на аудиторію, оскільки дозволяють формувати сприйняття та регулювати поведінку людей у різних соціальних і професійних середовищах. Водночас їх ефективність значною мірою залежить від точності переданої інформації та контролю за її спотворенням у процесі поширення, що робить необхідним впровадження системи перевірки та корекції інформаційних потоків. У контексті дослідження це означає, що знання механізмів формування та розповсюдження чуток може сприяти мінімізації ризиків дезінформації.

Крім, цього науковець, дотримуючись правил поширення чуток, які запропонував Е. Роузен, передбачив, що стосовно особливостей шоу-бізнесу їх можна скоректувати з урахуванням зазначеного:

«1. Повідомлення про концерт (гастролі, фестивалі й інші події), яке ви хочете донести до цільової аудиторії, має бути сформульовано досить просто

і точно, щоб бути однозначно сприйнятим і транслюватися далі без спотворень.

2. Повідомлення мусить мати новинну цінність відповідно до сподівань і запитів цільової аудиторії.

3. Заяви, які ви робите в пресі чи інших ЗМІ, мають бути правдивими, містити тільки перевірену інформацію. Рекламно-інформаційні повідомлення, що поширюються в усній і письмовій формі, повинні мати єдине інформаційне ядро, котре не піддається фальсифікації.

4. Чутки можна не тільки поширювати, але й досліджувати, фіксуючи те, що говорять споживачі інформації, щоб коректувати кампанію чуток із просування нової інформації.

5. Розробленою і скоректованою інформацією у формі чуток необхідно управляти, використовуючи психологічні прийоми впливу на аудиторію» [84].

На думку М. А. Абисової, «формами прояву неформальних внутрішньо-організаційних комунікацій виступають міфи, легенди, традиції, ритуали, чутки, плітки що циркулюють у внутрішньо-організаційному комунікативному середовищі. Кожен із подібних проявів має значення та несе різне функціональне навантаження» [85, с.23].

У площині дослідження управління неформальними комунікаціями чутки становлять один із найскладніших та найменш формалізованих об’єктів аналізу. Їхня ключова функція у внутрішньо-організаційному середовищі полягає в адаптації нових членів колективу та інтеграції їх у спільну систему цінностей і норм, що формують корпоративну культуру. Обмін чутками виконує роль соціального маркера належності до певної групи, відокремлюючи тих, хто є її повноправним учасником, від осіб, які з різних причин залишаються поза її межами. Участь у такій неформальній взаємодії вказує на високий рівень довіри та соціальної близькості між співрозмовниками, тоді як її відсутність свідчить про наявність дистанції або комунікаційних бар’єрів. Окрім соціально-адаптаційної, чутки виконують

також рекреаційну функцію, слугуючи засобом емоційної розрядки та неформального дозвілля.

У ширшому суспільному вимірі ці процеси можуть мати вплив на адміністративний благоустрій держави. Неформальні комунікації, зокрема чутки, здатні формувати локальні громадські настрої, впливати на соціальну згуртованість або, навпаки, на її зниження, що безпосередньо позначається на ефективності впровадження адміністративних рішень, підтримці правопорядку та стабільності управлінських структур.

Отож, проаналізувавши праці дослідників феномену чуток, можна зробити висновок, що чутки – це неофіційні повідомлення, достовірність яких є непідтвердженою або лише частково підтвердженою, що поширюються в процесі неформального спілкування та здатні істотно впливати на формування громадської думки й соціальних настроїв. Вони можуть містити як повністю достовірні факти, так і напівправдиві або вигадані відомості. Найчастіше чутки виникають та поширюються в умовах інформаційного вакууму, браку офіційних роз’яснень чи в періоди підвищеної соціальної напруги.

У правовій площині чутки – це неофіційні повідомлення непідтвердженої або частково підтвердженої достовірності, що поширюються в неформальному спілкуванні та впливають на громадську думку й соціальні настрої. У сфері державного управління вони набувають правового значення, оскільки можуть порушувати публічний порядок, впливати на довіру до органів влади та створювати юридичні ризики для реалізації адміністративних рішень.

Виходячи з цього визначення та враховуючи вплив чуток на державне управління, вважаємо за доцільне виділити кілька авторських різновидів чуток та визначити відповідні функції, які вони виконують у суспільстві. А саме:

– Інформаційні чутки передають нові або уточнені дані про події, рішення органів влади та суспільні процеси. Вони виконують інформаційну

функцію, заповнюючи інформаційний вакуум і формуючи обізнаність громадян. У правовому контексті такі чутки допомагають громадянам оцінювати законність дій органів влади. Вплив на адміністративний благоустрій проявляється у більшому розумінні громадянами адміністративних рішень, зменшенні ризику порушень публічного порядку та підвищенні ефективності реалізації управлінських заходів.

– Соціально-адаптаційні чутки стосуються норм поведінки та очікувань у колективах і громадах. Вони сприяють інтеграції нових членів, формуванню соціальних норм і групової солідарності, а в правовій площині підтримують дотримання адміністративних правил. Для адміністративного благоустрою такі чутки забезпечують стабільність громад і колективів, допомагаючи підтримувати порядок і ефективне виконання норм благоустрою.

– Маніпулятивні чутки містять перебільшену або спотворену інформацію з метою впливу на думку чи поведінку людей. Їхня функція полягає у зміні рівня довіри до органів влади, стимулюванні підтримки або опору управлінським рішенням та створенні юридичних ризиків. Для адміністративного благоустрою вони можуть підривати ефективність реалізації рішень, провокувати конфлікти або порушення публічного порядку.

– Розважальні та релаксаційні чутки мають мінімальний інформаційний зміст і виконують емоційно-регулятивну роль, знижуючи соціальну напругу та підтримуючи психологічний клімат у колективах. У правовому та адміністративному аспектах вони сприяють збереженню соціальної стабільності, що опосередковано підтримує належний рівень адміністративного благоустрою.

Загалом, у сфері адміністративного благоустрою держави, чутки можуть виконувати як конструктивну функцію, сприяючи обміну інформацією та суспільному реагуванню на управлінські рішення, так і

деструктивну, коли спричиняють недовіру до органів влади чи викривлення громадської думки.

Разом з тим, слід зауважити, що наведений перелік різновидів чуток та їхніх функцій, на нашу думку, не є вичерпним і може бути розширений залежно від конкретних соціально-політичних умов та змін у сфері державного управління.

Висновки до Розділу 1

Визначення «адміністративного благоустрою» нерозривно пов'язане з діяльністю органів публічної адміністрації, які виступають ключовими суб'єктами реалізації управлінських заходів у цій сфері. У сучасних умовах ефективність такої діяльності значною мірою залежить від якості управління інформацією, адже саме вона є основним ресурсом функціонування публічного управління.

Сучасна система публічного управління неможлива без ефективного використання інформації. Вона є ключовим ресурсом, що забезпечує належне функціонування органів влади, сприяє підвищенню прозорості, відповідальності та результативності їхньої роботи. Зважаючи на важливість інформації в управлінських процесах, її якість та доступність безпосередньо впливають на ефективність діяльності органів публічної адміністрації.

Правове регулювання інформаційного простору становить собою комплексний і динамічний процес, який охоплює широкий спектр суспільно значущих аспектів, зокрема забезпечення свободи вираження поглядів, гарантування права на доступ до публічної інформації, охорону персональних даних, а також протидію кіберзлочинності й поширенню недостовірної інформації.

Чутки виступають невід'ємним елементом інформаційного простору та однією з найдавніших форм комунікації, що існувала задовго до виникнення письма. Вони відігравали і продовжують відігравати суттєву роль у

трансляції знань, формуванні суспільної свідомості, впливі на колективну поведінку, політичні процеси, адміністративне управління та соціально-економічну динаміку. Як інструмент неофіційної комунікації, чутки здатні як консолідувати, так і дестабілізувати соціальні системи, формуючи уявлення громадськості про події, явища та дії владних інституцій. Вони можуть підживлювати деструктивний інформаційний вплив, посилюючи ефект дезінформаційних повідомлень, або навіть слугувати основою для формування систематизованих дезінформаційних кампаній.

З огляду на це, чутки варто розглядати як проміжну категорію між інформаційною помилкою та навмисною дезінформацією. Їхня роль полягає у тому, що вони створюють сприятливий ґрунт для закріплення маніпулятивних наративів у масовій свідомості, підвищують рівень соціальної напруги та ускладнюють діяльність органів публічного управління.

Основні причини виникнення чуток у суспільстві мають пряму проекцію на механізми публічного управління. Чутки виступають не лише реакцією на прогалини в комунікації або соціальну напругу, а й активним чинником впливу на адміністративне середовище, здатним: спотворювати цілі та результати управлінських рішень; створювати передумови для соціального спротиву; ускладнювати реалізацію політики; підривати авторитет державних інституцій.

У правовій площині чутки – це неофіційні повідомлення непідтвердженої або частково підтвердженої достовірності, що поширюються в неформальному спілкуванні та впливають на громадську думку й соціальні настрої.

Чутки класифікують за різними критеріями, що сприяє глибшому розумінню їхньої ролі в суспільстві. До того ж, чутки виконують у суспільстві різноманітні функції, адже вони не обмежуються лише комунікаційною роллю, а також впливають на соціальні процеси, формування громадської думки та поведінку людей.

РОЗДІЛ 2.
МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

2.1. Зміст та структура механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам

У сучасному інформаційному суспільстві проблема протидії чуткам набуває особливої актуальності. Чутки, як неофіційна форма комунікації, здатні швидко поширюватися та впливати на громадську думку, соціальні настрої та поведінку людей. Вони представляють собою реакцію на невизначеність, брак достовірної інформації або емоційне напругу в суспільстві, заповнюючи інформаційні прогалини та задовольняючи потребу в інтерпретації подій.

Феномен чуток привертає увагу дослідників з різних галузей наук – соціології, психології, політології тощо. Вивчення природи чуток, механізмів їх поширення та впливу на суспільні процеси має важливе теоретичне і практичне значення. Особливо гостро постає питання розробки ефективних стратегій протидії деструктивним чуткам, які можуть призвести до дестабілізації ситуації, паніки, соціальної напруги. Окремої ваги набирають профілактичні заходи, спрямовані на запобігання виникненню та розширення деструктивних чуток, шляхом системної роботи з підвищення медіаграмотності населення, розвитку критичного мислення, формування культури споживання та поширення інформації.

З метою дослідження структури механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам необхідно з’ясувати його зміст.

Зміст механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам безпосередньо пов’язаний із конституційними засадами функціонування держави, адже саме вони визначають межі та напрями правового впливу на суспільні відносини.

У Конституції України закріплено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають правовий зміст діяльності держави. Держава у вигляді уповноважених компетентних суб'єктів повинна сприяти захисту прав, свобод і конституційних інтересів громадян, а прийняті нормативно-правові акти повинні всебічно захищати права громадян. Забезпечення прав і свобод є актуальною проблемою сучасної юридичної науки. Важливе місце серед її складових посідає адміністративно-правова реалізація прав і свобод людини та громадянина. Серед різноманітних заходів, спрямованих на реалізацію прав і свобод людини і громадянина, одне з найважливіших місць належить їх адміністративно-правовому забезпеченню, яке проявляється у відносинах з органами виконавчої влади. Адміністративно-правове забезпечення передбачає надання механізму адміністративно-правового регулювання організаційних відносин повноти, достатності для реалізації норм і отримання відносин, які б дали можливість вільно реалізовувати права» [86, с. 71].

Є. Ю. Соболь та О. В. Звенигородська «під механізмом адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини пропонують розуміти єдину цілісну систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин. В той же час, механізм правового регулювання включає: норми права; юридичний факт; акти безпосередньої реалізації права; акти застосування права» [86, с. 72].

Розділяючи думку попередніх науковців, О. І. Косілова визначає під правовим забезпеченням прав і свобод «систему їх гарантування, створення сприятливих умов для їх здійснення, охорона, захист суб'єктивних свобод від правопорушення, регламентацію порядку дій суб'єктів права з метою недопущення порушення гарантованих прав, усунення можливостей такого порушення або порядку відновлення порушених прав шляхом закріплення відповідних прав, повноважень цих суб'єктів та органів» [87, с. 157].

Разом з тим, якщо О. І. Косілова зосереджується на механізмах гарантування й захисту прав та свобод, то Л. О. Мамчур підкреслює

організаційно-правовий аспект адміністративно-правового забезпечення. Зокрема Л. О. Мамчур вважає, що «адміністративно-правове забезпечення в загальному вигляді являє собою систему правових приписів, що визначає і характеризує систему організаційних засад певного роду діяльності» [88, с. 76].

На думку О. М. Гуміна та Є. В. Пряхіна, «адміністративно-правове забезпечення (АПЗ) можна розглядати у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні АПЗ можна визначити як упорядкування суспільних відносин уповноваженими на те державою органами, їх юридичне закріплення за допомогою правових норм, охорона, реалізація і розвиток. Щодо вузького розуміння, то визначення буде змінюватися у зв'язку із тим, про які суспільні відносини буде вестися мова» [89, с. 48].

Автори виокремили «п'ять елементів адміністративно-правового забезпечення: 1) об'єкт АПЗ; 2) суб'єкт АПЗ; 3) норми права (норми адміністративного права); 4) адміністративно-правові відносини та їх зміст; 5) гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ» [89, с. 48].

У цьому випадку «об'єктом будуть виступати ті суспільні відносини (діяльність), які потребують державного регулювання. У роботі він розкривається через визначення поняття, сутності, історії виникнення, правової основи, цілі, функцій, принципів, елементів тощо. Суб'єкт – це той уповноважений державою орган (чи органи), який наділений повноваженнями щодо реалізації, охорони чи розвитку таких відносин. У першу чергу, такий суб'єкт характеризуватиметься через структуру та адміністративно-правовий статус. Норми адміністративного права регулюють суспільні відносини у сфері державного управління. Адміністративно-правові відносини – це правові зв'язки, що виникають, розвиваються та припиняються між суб'єктом та об'єктом у процесі реалізації приписів адміністративно-правових норм. Гарантії, заходи, засоби, форми та методи АПЗ будуть виступати як елементи, що власне і втілюватимуть на практиці у

життя політику держави стосовно тих чи інших суспільних відносин» [89, с. 48].

Враховуючи, що чутки здебільшого розглядають як соціальне явище, то при вивчення змісту адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам слід врахувати думку В. В. Стебловського, який досліджував поняття адміністративно-правового регулювання безпекового середовища у соціально-економічній сфері і вказав, що його сутність полягає у «встановленні та здійсненні механізмів та інструментів, які дозволяють забезпечити належний рівень безпеки громадян, їхніх прав і інтересів в соціально-економічній сфері. Це включає розробку та прийняття нормативних актів, які визначають права та обов’язки суб’єктів, що здійснюють господарську та іншу діяльність, а також організаційних заходів для контролю за дотриманням цих норм» [90, с. 120].

За оцінкою вченого, регулювання спрямоване на забезпечення прав і безпеки громадян, попередження ризиків та конфліктів, ефективне управління та підвищення довіри до державних інституцій.

Досліджуючи зазначене питання, В. В. Стебловський визначив «основні принципи адміністративно-правового регулювання безпекового середовища в соціально-економічній площині: 1) принцип законності. Регулювання безпекового середовища здійснюється на основі відповідних нормативно-правових актів, що діють на території України. Всі заходи повинні відповідати встановленим законам, нормам та правилам; 2) принцип пропорційності. Правові заходи забезпечення безпеки повинні бути адекватними існуючим загрозам та ризикам. Тобто, обсяг та інтенсивність регулювання повинні відповідати обґрунтованому рівню потенційних небезпек; 3) принцип превентивності. Адміністративно-правові заходи передбачають невідкладні дії для попередження виникнення ризиків та підтримку умов безпечної діяльності; 4) принцип правової відповідальності. Органи влади, суб’єкти господарювання та громадяни несуть адміністративну, цивільну та кримінальну відповідальність за дотримання

встановлених норм та правил безпеки. Порушення цих норм та правил може вести до правової відповідальності» [90, с. 119].

Крім того, науковець відніс також до відповідних принципів:

– «принцип публічності. Норми і заходи, спрямовані на забезпечення безпеки, повинні бути представлені у відкритих джерелах інформації для ознайомлення громадян та організацій. Це сприяє взаємному контролю та довірі;

– принцип координації. Різні органи влади, організації та суб'єкти господарювання повинні співпрацювати та координувати свої дії для досягнення загальної мети – забезпечення безпеки;

– принцип участі громадськості. Люди та громадські організації мають право брати участь у формуванні та контролі норм та заходів, що стосуються безпекового середовища;

– принцип інноваційності. Вимагає використання сучасних технологій, методів та підходів для забезпечення ефективності регулювання та адаптації до нових викликів» [90, с. 119].

З огляду на викладене, під механізмом адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам варто розуміти єдину цілісну систему засобів та інструментів за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, пов'язаних з виникненням, поширенням чуток, а також забезпеченням мінімізації або цілковитої безпеки від їх деструктивного впливу. До такої системи необхідно віднести комплексну діяльність органів публічної адміністрації з розробки та впровадження нормативних актів, що окреслюють права й обов'язки суб'єктів даного виду суспільних відносин, а також організаційних та практичних заходів для контролю за дотриманням цих норм.

Питання поширення чуток, як уже нами раніше зазначалось, є одним із ключових викликів для держави та суспільства загалом. За таких умов механізм адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам, в тому

числі діяльності певних суб’єктів (державних органів), слід розглядати як протидію дезінформації або іншими словами інформаційну безпеку.

Забезпечення інформаційної безпеки в контексті протидії чуткам потребує не лише чітко окреслених адміністративно-правових механізмів, а й комплексної державної політики, спрямованої на упередження та нейтралізацію загроз [91, с. 39].

В. Лук’янова та А. Лаутар вважають, що «інформаційна безпека – це стан захищеності інформаційного середовища суспільства, який забезпечує його формування, використання і розвиток в інтересах громадян, організацій, держави» [92, с. 97].

Стратегія інформаційної безпеки [93] розкриває інформаційну безпеку України як «складову частину національної безпеки України, стан захищеності державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу, інших життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого належним чином забезпечуються конституційні права і свободи людини на збирання, зберігання, використання та поширення інформації, доступ до достовірної та об’єктивної інформації, існує ефективна система захисту і протидії нанесенню шкоди через поширення негативних інформаційних впливів, у тому числі скоординоване поширення недостовірної інформації, деструктивної пропаганди, інших інформаційних операцій, несанкціоноване розповсюдження, використання й порушення цілісності інформації з обмеженим доступом» [93].

Відповідно інформаційна безпека виступає одним із визначальних чинників системи національної безпеки України, особливо в умовах сучасних кіберзагроз і геополітичної нестабільності [94, с. 261].

Науковець І. Б. Котерлін під поняттям «загроза в інформаційній безпеці розуміє, що будь-хто або будь-що підпадає під небезпеку будь-яких негативних впливів у сфері інформаційної діяльності. Загрози включають в себе впливи, до яких можна віднести хакерство і бездіяльність уповноважених органів щодо виявлення та реакції на загрози; помилки у

стратегії політичного курсу щодо системи прийняття законів та їх реалізації; рівень інформаційної культури суспільства та владного істеблішменту; соціально-економічний стан суспільства та держави» [95, с. 152].

На основі засад, закріплених в Стратегії інформаційної безпеки [93], «інформаційна загроза – потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні» [93].

Більшість викликів у сфері інформаційної безпеки переважно виникають через експлуатацію застарілих інформаційних систем.

Згідно аналізу стратегічних цілей інформаційної безпеки вважаємо за важливе виокремити стратегічну ціль номер 1 Стратегії інформаційної безпеки [93] «Протидія дезінформації та інформаційним операціям, насамперед держави-агресора, спрямованим, серед іншого, на ліквідацію незалежності України, повалення конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, пропаганду війни, насильства, жорстокості, розпалювання національної, міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі та ненависті, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» [93].

Для досягнення відповідної цілі необхідним є виконання таких «завдань: 1) створення системи раннього виявлення, прогнозування та запобігання гібридним загрозам, зокрема, створення системи протидії дезінформації та інформаційним операціям, спрямованої на запобігання, максимально швидке виявлення та реагування держави і суспільства на інформаційні загрози; 2) ужиття заходів щодо запобігання та протидії поширенню дезінформації та деструктивної пропаганди стосовно європейської та євроатлантичної інтеграції України; 3) розвиток

спроможностей складових сил оборони щодо протидії загрозам в інформаційному просторі тощо» [93].

Отже, досягнення стратегічної цілі 1 разом із реалізацією інших положень Стратегії забезпечує не лише превенцію загроз, а й створює оптимальні умови для зміцнення соціальної, економічної та інституційної сфер держави. Однак для цього необхідний дієвий механізм адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації.

Як зазначає науковець О. Самчинська, «враховуючи значну поширеність та використання дезінформації як інструменту для досягнення цілей у різних сферах діяльності, рівень небезпеки, яку вона становить або потенційно може становити, не лише суспільним та державним, а й міжнародним інтересам, очевидно, що це явище потребує особливої уваги з точки зору правового забезпечення як одного з основних засобів протидії даній загрозі» [96, с. 34].

При цьому, варто вказати, що чіткого поняття «дезінформація» не визначено у нормативно-правових актах, тож основною ознакою дезінформації, яка відрізняється від поняття «недостовірна інформація», є умисел на її створення і поширення. Іншими словами «дезінформація» – це маніпулятивна інформація, неправдива, оманлива, яка створена навмисне задля політичних, економічних або інших вигод [97, с. 173]. Разом з тим, поняття «дезінформація» неодноразово згадується в положенні про Центр протидії дезінформації [98].

У глобальному інформаційному просторі дезінформація є поширеним явищем, яке може включати персональні та чутливі відомості про третіх осіб, розголошення яких здійснюється без їхнього дозволу. Такий стан речей зумовлює необхідність застосування комплексного підходу, що базується на консолідації зусиль державних органів, інституцій громадянського суспільства та представників бізнесу задля ефективної протидії дезінформаційним загрозам і зміцнення інформаційної безпеки суспільства. «Механізм протидії дезінформації варто ідентифікувати як комплекс заходів,

стратегій та інструментів, спрямованих на виявлення, запобігання та нейтралізацію дезінформації, а також на підвищення обізнаності і стійкості суспільства до неправдивої інформації (механізми включають технологічні, освітні, правові та організаційні аспекти)» [99, с. 212].

Сучасний етап інформатизації зумовлює розширення компетенції органів державної влади, відповідальних за гарантування інформаційної безпеки. Поряд із виконанням загальнонаціональних завдань у сфері безпеки на них покладаються й нові обов'язки, зокрема щодо створення ефективної системи захисту інформації та організації діяльності з протидії кіберзлочинності. «Така діяльність, з одного боку, виступає необхідною складовою процесу захисту інформації, з іншого боку – є одним з напрямків правоохоронної діяльності, що виконується відповідними державними органами в межах їхньої компетенції. Якщо першу з них також можна віднести до внутрішньої, властивої не тільки системі правоохоронних органів, то друга носить загально соціальний характер, тому що впливає на процеси управління інформатизацією суспільства в цілому» [100, с. 89].

У такій ситуації для забезпечення результативної протидії дезінформації між органами публічної адміністрації в даній сфері необхідна ефективна взаємодія.

Так, на думку В. Гурковського, «можуть існувати різні форми взаємодії державних органів між собою (в тому числі в сфері підтримання інформаційної безпеки):

– співробітництво – якщо партнери плідно співробітничають та активно сприяють один одному для досягнення спільної мети;

– протиборство – коли партнери протидіють один одному; ухилення від взаємодії;

– однонаправлена взаємодія – коли один з учасників ухиляється від взаємодії, а інший сприяє досягненню або цілей іншого, або спільних цілей;

–однонаправлене протиборство – коли один з партнерів протидіє досягненню цілей іншого, а другий ухиляється від взаємодії з першим;

– контрастна взаємодія – один з учасників намагається сприяти іншому, а другий використовує стратегію активної протидії стосовно першого;

– компромісна взаємодія – якщо партнери проявляють окремі елементи як сприяння, так і протидії» [100, с. 88].

Отже, характер взаємодії державних органів безпосередньо впливає на реалізацію пріоритетів державної інформаційної політики та формування національної моделі інформаційного простору.

У відповідь на широкомасштабні негативні інформаційно-психологічні впливи, операції та інформаційні війни, основними та визначальними напрямами національної інформаційної політики держави, на думку Ільницької У., мають виступати саме такі заходи та ініціативи: «1) інтеграція України до світового та регіонального європейського інформаційного просторів; 2) інтеграція у міжнародні інформаційні та інформаційно-телекомунікаційні системи та організації; 3) створення власної національної моделі інформаційного простору та забезпечення розвитку інформаційного суспільства; 4) модернізація усієї системи інформаційної безпеки держави та формування й реалізація ефективної інформаційної політики; 5) удосконалення законодавства з питань інформаційної безпеки, узгодження національного законодавства з міжнародними стандартами та дієве правове регулювання інформаційних процесів; 6) розвиток національної інформаційної інфраструктури; 7) підвищення конкурентоспроможності вітчизняної інформаційної продукції та інформаційних послуг; 8) впровадження сучасних інформаційно-комунікативних технологій у процеси державного управління; 9) ефективна взаємодія органів державної влади та інститутів громадянського суспільства під час формування, реалізації та коригуванні державної політики в інформаційній сфері» [101, с. 30].

Важливою складовою адміністративно-правового механізму реалізації державної політики у сфері протидії дезінформації в Україні виступає сформована система відповідних суб’єктів. Саме від діяльності таких

суб'єктів, якісного виконання ними відповідних повноважень безпосередньо залежить ефективність реалізації заходів щодо протидії загрозам в інформаційній сфері [102, с.199].

Крім формального закріплення повноважень, велике значення має чітке визначення компетенцій, взаємодія між різними рівнями державних органів та міждержавна координація у випадках транснаціональних загроз. До того ж, для підвищення ефективності механізму необхідним є не лише забезпечення ресурсами та технічними засобами, а й постійне підвищення кваліфікації персоналу, розвиток міжвідомчих протоколів обміну інформацією.

На думку А. О. Крупнової, «під системою суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки слід розуміти сукупність органів законодавчої, виконавчої та судової влад, державних, громадських та інших організацій і об'єднань, громадян, які можуть брати участь в адміністративно-правовому забезпеченні інформаційної безпеки відповідно до законодавства, що регламентує відносини у сфері інформаційної безпеки» [103, с. 278].

Вчена також зазначає, що система відповідних суб'єктів складається з кількох груп, кожна з яких виконує специфічні функції щодо запобігання загрозам національній інформаційній безпеці, забезпечення узгодженої взаємодії, контролю за дотриманням норм та реалізації державної політики в цій сфері. Кожна група суб'єктів має чітко визначені завдання та повноваження, що дозволяє забезпечувати комплексний підхід до протидії загрозам, своєчасно реагувати на потенційні ризики та підтримувати стабільність інформаційного простору держави.

«Перша група (державні суб'єкти) – представлена державою, в особі Президента України, законодавчих, виконавчих і судових органів, які, маючи різну компетенцію в сфері адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки, виконують в ній ключові завдання та функції. Другу групу (недержавні суб'єкти) можна поділити на дві підгрупи. До першої ми

віднесли суспільство в особі юридичних осіб, а саме: комерційні компанії та недержавні організації (освітні заклади, дослідницькі інститути, науково-аналітичні центри тощо). До другої – фізичних осіб (громадян), які можуть безпосередньо брати участь у забезпеченні інформаційної безпеки, в особі фахівців, експертів, консультантів з інформаційної безпеки тощо» [103, с. 278-279].

Інформаційне середовище України сьогодні вирізняється низкою характеристик, які відображають вплив технічного прогресу, медійних трансформацій та соціокультурних факторів на процеси комунікації та сприйняття інформаційних потоків, а саме:

– «по-перше, в Україні існує велика кількість різних джерел інформації, які забезпечують широкий спектр можливостей для поширення дезінформації. Це охоплює традиційні медіа, такі як телебачення, радіо, газети, а також онлайн-платформи, соціальні мережі та блоги. Ця розмаїтість джерел інформації створює необхідність в розвитку механізмів, які забезпечують перевірку достовірності та відстеження дезінформації, що поширюється через ці канали;

– по-друге, економічні фактори відіграють значну роль у сучасному інформаційному середовищі в Україні. Зокрема, економічна конкуренція і комерційні інтереси можуть стимулювати поширення дезінформації. Наприклад, небажання рекламодавців підтримувати непопулярні точки зору або фінансові стимули для створення сенсаційних та контроверсійних матеріалів можуть призводити до поширення недостовірної інформації. Тому важливо розглядати економічні механізми, які можуть регулювати ці процеси;

– по-третє, важливим економічним аспектом є фінансування медіаорганізацій та журналістської діяльності. В Україні існують проблеми щодо стійкості та незалежності медіа від впливу політичних або комерційних інтересів. Важливо розглядати механізми, які забезпечують фінансову підтримку незалежних медіа і журналістів, які працюють на основі високих етичних стандартів і надають достовірну інформацію;

–по-четверте, сучасне інформаційне середовище в Україні потребує стимулювання медіаграмотності серед населення. Розвиток економічних механізмів, які сприяють освітнім програмам, тренінгам та інформаційним кампаніям щодо критичного мислення та розпізнавання дезінформації, може сприяти підвищенню рівня медіаграмотності і здатності людей критично оцінювати інформацію, що надходить до них» [104, с. 6-7].

Суттєве значення у сфері протидії дезінформації належить регуляторним органам. В умовах складності та динамічності сучасного інформаційного простору вони наділені повноваженнями здійснювати належний контроль за дотриманням вимог інформаційної безпеки. Зокрема ці інституції мають право розробляти та реалізовувати регуляторні стратегії, спрямовані на забезпечення достовірності, об’єктивності та прозорості інформації, що поширюється медіаорганізаціями та цифровими платформами. До їх функцій належить встановлення стандартів професійної діяльності, вимог до перевірки фактів, а також здійснення моніторингу медійного простору з метою виявлення проявів дезінформації та вжиття відповідних запобіжних заходів, включаючи обмеження чи заборону поширення недостовірної реклами та обов’язкове зазначення джерел рекламної інформації.

В Україні сформовано підґрунтя для розвитку інформаційного суспільства, що зумовлює необхідність належного захисту права людини на інформацію. Це викликано тим, що «наявна в Україні інформаційна інфраструктура, інформаційні ресурси за останні роки стають все більшими об’єктами міждержавної боротьби, засобами досягнення стратегічних і політичних цілей впливу на державу, її устрій, територію...» [105, с. 170].

Враховуючи масштаб і наслідки відповідних загроз, важливу роль у їх протидії відіграє держава. Саме вона формує адміністративно-правові механізми регулювання інформаційного простору, встановлює правові норми щодо відповідальності за поширення дезінформації [102, с.200].

Відповідно до Стратегії інформаційної безпеки [93] визначено коло суб'єктів, які на рівні центральних органів державної влади відповідальні за реалізацію заходів щодо гарантування інформаційної безпеки. Отож, «Рада національної безпеки і оборони України відповідно до Конституції України та у встановленому законом порядку здійснює координацію діяльності органів виконавчої влади щодо забезпечення національної безпеки в інформаційній сфері, зокрема з використанням спроможностей Центру протидії дезінформації» [93].

Згідно Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [106] «Рада національної безпеки і оборони України:

– розробляє та розглядає на своїх засіданнях питання, які відповідно до Конституції та законів України, Стратегії національної безпеки України, Воєнної доктрини України належать до сфери національної безпеки і оборони, та подає пропозиції Президентові України, приймає рішення щодо:

– визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах;

– заходів політичного, економічного, соціального, воєнного, науково-технологічного, екологічного, інформаційного та іншого характеру відповідно до масштабу потенційних та реальних загроз національним інтересам України;

– забезпечення і контролю надходження та опрацювання необхідної інформації, її збереження, конфіденційності та використання в інтересах національної безпеки України» [106].

Також «Рада національної безпеки і оборони України залучає до аналізу інформації посадових осіб та фахівців органів виконавчої влади, державних установ, наукових закладів, підприємств та організацій усіх форм власності» [106].

Головними функціональними завданнями Центру протидії дезінформації є:«1) проведення аналізу та моніторингу подій і явищ в інформаційному просторі України, стану інформаційної безпеки та присутності України у світовому інформаційному просторі; 2) виявлення та вивчення поточних і прогнозованих загроз інформаційній безпеці України, чинників, які впливають на їх формування, прогнозування та оцінка наслідків для безпеки національних інтересів України; 3) забезпечення Ради національної безпеки і оборони України, Голови Ради національної безпеки і оборони України інформаційно-аналітичними матеріалами з питань забезпечення інформаційної безпеки України, протидії дезінформації» [98]; «4) підготовка та внесення Раді національної безпеки і оборони України, Голові Ради національної безпеки і оборони України пропозицій щодо: визначення концептуальних підходів у сфері протидії дезінформації та деструктивним інформаційним впливам і кампаніям; координації діяльності та взаємодії органів виконавчої влади з питань національної безпеки в інформаційній сфері, забезпечення інформаційної безпеки, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою; здійснення системних заходів, спрямованих на посилення спроможностей суб’єктів сектору безпеки та оборони, інших державних органів задля забезпечення інформаційної безпеки» [98].

До того ж, головні напрями діяльності Центру протидії дезінформації включають: «участь у розбудові системи стратегічних комунікацій, організації та координації заходів щодо її розвитку; участь у розробленні та реалізації Стратегії інформаційної безпеки України, здійсненні аналізу стану її реалізації, зокрема з питань ефективності заходів щодо протидії дезінформації; участь у створенні інтегрованої системи оцінки інформаційних загроз та оперативного реагування на них; розроблення методології виявлення загрозливих інформаційних матеріалів маніпулятивного та дезінформаційного характеру; сприяння взаємодії

держави та інституцій громадянського суспільства щодо протидії дезінформації та деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, організація та участь в інформаційно-просвітницьких заходах з питань підвищення медіа-грамотності суспільства; вивчення, узагальнення й аналіз досвіду інших держав і міжнародних організацій з протидії дезінформації та підготовка пропозицій щодо його використання в Україні; бере участь у визначенні пріоритетів залучення міжнародної технічної допомоги з питань забезпечення інформаційної безпеки, виявлення та протидії дезінформації, ефективної протидії пропаганді, деструктивним інформаційним впливам і кампаніям, запобігання спробам маніпулювання громадською думкою» [98].

«Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію інформаційної політики держави, забезпечує інформаційний суверенітет, фінансування програм, пов’язаних з інформаційною безпекою, спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади у цій сфері» [93].

Український Уряд «проводить державну політику у сфері інформатизації, сприяє становленню єдиного інформаційного простору на території України» [107].

Стратегія реалізується завдяки інтегрованій роботі державних органів влади, органів місцевого самоврядування, Центру протидії дезінформації та громадських інститутів відповідно до плану Кабінету Міністрів України, що включає координацію дій, обмін інформацією та контроль за виконанням встановлених правил.

«Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики в інформаційній сфері – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України (далі МКСК): здійснює в межах компетенції нормативно-правове регулювання у сфері інформаційної безпеки України; визначає перспективи та пріоритетні напрями розвитку у сфері інформаційної безпеки України; разом із Міністерством закордонних справ України сприяє популяризації та формуванню позитивного іміджу

України у світових інформаційних ресурсах та національних інформаційних ресурсах іноземних держав з метою захисту її політичних, економічних та соціально-культурних інтересів, зміцнення національної безпеки і відновлення територіальної цілісності України» [93].

Міністерство культури та стратегічних комунікацій України є ключовим «органом у системі центральних органів виконавчої влади, що відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері медіа, інформаційній та видавничій сфері» [108]. До того ж, воно відіграє головну роль у гармонізації українського інформаційного законодавства з міжнародними стандартами та практиками.

Разом із цим, у контексті гарантування інформаційної безпеки важливим є розмежування повноважень між органами державної влади, що формують та реалізують інформаційну політику, та тими інституціями, які відповідають за її безпосереднє втілення у безпековому вимірі. Такий підхід дозволяє не лише координувати зусилля у протидії дезінформації, але й забезпечувати комплексний характер інформаційної безпеки держави, де поєднуються культурно-комунікаційні та оборонно-стратегічні інструменти.

Одним із основних суб’єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки, відповідальним за захист національних інтересів, протидію дезінформації та координацію превентивних заходів в інформаційному просторі, є Міністерство оборони України.

«Міністерство оборони України, а також сили оборони в межах компетенції забезпечують: моніторинг інформаційного простору, прогнозування та виявлення інформаційних загроз національній безпеці держави у воєнній сфері; підготовку та проведення інформаційних заходів оборони держави, координацію залучення до них суб’єктів забезпечення національної безпеки держави; розвиток та функціонування системи стратегічних комунікацій сил оборони; здійснення правових, організаційних, технічних, інформаційних та інших дій щодо забезпечення власної інформаційної безпеки, у тому числі захисту єдиного інформаційного

середовища сил оборони, зокрема в місцях дислокації, розгортання та застосування угруповань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України; зв'язки з українськими та іноземними засобами масової інформації щодо висвітлення ситуації у районах здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях; протидію інформаційним операціям та іншим заходам інформаційного впливу, спрямованим проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України» [93].

Крім цього Міністерство оборони України згідно покладених на нього завдань: «провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави; бере участь у виконанні завдань державної інформаційної політики у сфері оборони, інформаційних заходах, спрямованих на підвищення рівня обороноздатності держави та протидію інформаційним операціям агресора (противника), а під час дії правового режиму воєнного стану координує складові сил оборони з питань забезпечення формування та реалізації державної інформаційної політики у сфері оборони» [109].

Відповідно до визначених функцій, Міністерство оборони України також: «проводить постійний моніторинг інформаційного середовища, виявляє потенційні та реальні інформаційні загрози в сфері оборони, здійснює відповідні заходи; приймає рішення про створення суб'єктів у сфері медіа, офіційних друкованих видань; забезпечує впровадження та розвиток новітніх інформаційних технологій у сфері оборони; забезпечує електронну інформаційну взаємодію з органами державної влади під час обміну інформацією для здійснення повноважень, визначених законодавством; відповідно до компетенції вживає заходів до забезпечення інформаційної безпеки, кібербезпеки та кіберзахисту» [109].

У системі адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки держави одним із головних суб’єктів виступає Служба безпеки України.

Згідно із покладеними функціями Служба безпеки України здійснює: «моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та Інтернету з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері; протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації» [93].

До складу Центрального управління Служби безпеки України входить відповідний «підрозділ контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки» [110]. «Розвідувальні органи України у процесі провадження розвідувальної діяльності мають сприяти реалізації та захисту національних інтересів України в інформаційній сфері за кордоном, здійснювати виявлення та протидію зовнішнім інформаційним загрозам у сфері безпеки та оборони держави» [93].

Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення посідає ключове місце в системі механізмів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки, виконуючи функції контролю за дотриманням медійних стандартів та обмеження поширення відомостей, що можуть становити загрозу національним інтересам. У межах визначених повноважень цей орган бере участь у захисті національного інформаційного простору від пропагандистського аудіовізуального продукту держави-агресора та сприяє трансляції українського телерадіомовлення на тимчасово окупованих територіях. Його діяльність є важливим чинником протидії дезінформаційним впливам, зміцнення вітчизняної медіасфери та підтримання інформаційної безпеки держави загалом. Водночас вона сприяє зростанню рівня довіри населення до офіційних джерел, створенню умов для

розвитку якісного національного медіаконтенту й формуванню стійкого інформаційного простору, здатного протистояти зовнішнім інформаційним викликам.

Разом із тим, сфера адміністративно-правових заходів у галузі інформаційної безпеки охоплює не лише діяльність Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення та інших вищезгаданих органів, але й комплекс заходів у сфері кібербезпеки. У цьому контексті стаття 5 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [111] встановлює перелік суб'єктів, відповідальних за реалізацію державної політики у сфері кіберзахисту, що забезпечує цілісність та системність підходів до охорони національного інформаційного простору.

«1. Координація діяльності у сфері кібербезпеки як складової національної безпеки України здійснюється Президентом України через очолювану ним Раду національної безпеки і оборони України.

2. Національний координаційний центр кібербезпеки як робочий орган Ради національної безпеки і оборони України здійснює координацію та контроль за діяльністю суб'єктів сектору безпеки і оборони, які забезпечують кібербезпеку, вносить Президентові України пропозиції щодо формування та уточнення Стратегії кібербезпеки України.

3. Кабінет Міністрів України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері кібербезпеки, захист прав і свобод людини і громадянина, національних інтересів України у кіберпросторі, боротьбу з кіберзлочинністю; організовує та забезпечує необхідними силами, засобами і ресурсами функціонування національної системи кібербезпеки.

4. Суб'єктами, які безпосередньо здійснюють у межах своєї компетенції заходи із забезпечення кібербезпеки, є:1) міністерства та інші центральні органи виконавчої влади; 2) місцеві державні адміністрації; 3) органи місцевого самоврядування; 4) правоохоронні, розвідувальні і контррозвідувальні органи, суб'єкти оперативно-розшукової діяльності; 5) Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до

закону; 6) Національний банк України; 7) підприємства, установи та організації, віднесені до об’єктів критичної інфраструктури; 8) суб’єкти господарювання, громадяни України та об’єднання громадян, інші особи, які провадять діяльність та/або надають послуги, пов’язані з національними інформаційними ресурсами, інформаційними електронними послугами, здійсненням електронних правочинів, електронними комунікаціями, захистом інформації та кіберзахистом» [111].

Розглядаючи питання забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки, протидії поширенню чуток і дезінформації, слід зазначити, що визначальне значення поряд із компетентними суб’єктами мають і представники журналістської спільноти.

«Саме вони доносять до суспільства важливу інформацію про події, що відбуваються в країні та світі. Одним із головних принципів журналістики є об’єктивність і достовірність, оскільки громадяни покладаються на медіа для отримання правдивої інформації. Завдяки професійному аналізу, незалежності та дотриманню етичних норм вони забезпечують суспільству доступ до правди» [94, с. 262].

Зацікавленість до функцій ЗМІ та професійної діяльності журналістів під час воєнного стану проявили такі вчені, як І. І. Залєвська та Г. І. Удренас. Як вони зазначили, «правда є головним інструментом боротьби з ворожими фейками. Цю правду добувають і несуть у маси журналісти. Мужність українських журналістів, які висвітлюють хід війни, ризикуючи своїм життям, зазначив керівник відділу ЮНЕСКО зі свободи вираження поглядів та безпеки журналістів Гільєрмо Канела на зустрічі у Центрі журналістської солідарності НСЖУ у Львові» [112, с. 23].

Значний внесок у забезпечення інформаційної безпеки належить інститутам громадянського суспільства. Завдяки громадським організаціям, просвітницьким проєктам та освітнім програмам формується високий рівень медіаграмотності, що дозволяє суспільству протидіяти маніпулятивному впливу.

Отже, результативність протидії чуткам та дезінформації залежить від ефективного функціонування всієї системи та злагодженої діяльності її основних суб’єктів. Динамічний характер дезінформаційних практик обумовлює необхідність постійного удосконалення механізмів протидії, їхньої адаптивності до нових викликів і загроз. У цьому контексті особливого значення набуває комплексний підхід, що включає систематичний аналіз інформаційного середовища, оновлення стратегій інформаційної безпеки та міжсуб’єктну координацію. Взаємодія державних органів, місцевого самоврядування, медіа, громадських організацій та приватного сектору формує основу стійкості інформаційного простору. При цьому державні структури забезпечують нормативно-правову базу та контрольні функції, журналістика – об’єктивне та збалансоване висвітлення подій, а громадські ініціативи та освітні програми сприяють розвитку медіаграмотності та критичного мислення суспільства, що є одним із найефективніших інструментів протидії дезінформації.

Водночас варто підкреслити, що зміст і структура механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам полягають у поєднанні нормативно-правових засад, організаційно-інституційних елементів та практичних заходів реалізації. Його зміст визначається системою правових норм, спрямованих на регулювання інформаційної діяльності та відповідальності за поширення недостовірних відомостей. Структурно механізм охоплює коло уповноважених суб’єктів (державних органів, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, медіа, приватних структур), методи і форми їхньої взаємодії, а також інструменти превентивного, контрольного й санкційного характеру.

З огляду на викладене, ефективність протидії чуткам забезпечується не лише через координацію діяльності всіх учасників, а й через чітко сформовану нормативну, інституційну та організаційну основу адміністративно-правового механізму.

2.2. Юридична відповідальність за поширення дезінформації

У сучасному світі інформація виступає одним із ключових ресурсів, що забезпечують розвиток суспільства, політичних інститутів, економіки та культури. Інтенсивне поширення інформаційних технологій, соціальних мереж та цифрових медіа сприяло формуванню безпрецедентних потоків інформації, які впливають на громадську думку, прийняття управлінських рішень та навіть можуть визначати хід історичних подій. Водночас розвиток інформаційного суспільства супроводжується новими викликами, серед яких особливе значення набуває проблема поширення дезінформації.

Дезінформація є навмисно поширюваною неправдивою інформацією, метою якої є введення в оману окремих осіб, груп або суспільство загалом. Вона може застосовуватися для досягнення політичних, економічних, соціальних або особистих цілей. Особливу гостроту ця проблема набуває в умовах гібридних воєн, політичної нестабільності, виборчих кампаній, пандемій та інших кризових ситуацій, оскільки дезінформація здатна завдавати значної шкоди – від підриву довіри до державних інституцій аж до загрози національній безпеці.

У зв’язку з цим питання правової відповідальності за поширення дезінформації набуває високої актуальності. Недостатнє або неефективне правове регулювання створює умови для безкарного розповсюдження неправдивих відомостей, що підривають демократичний устрій, порушують права і свободи людини, сприяють поширенню паніки, ворожнечі та недовіри в суспільстві. Водночас необґрунтоване обмеження свободи слова під приводом протидії дезінформації може перетворитися на інструмент цензури та придушення інакомислення. Тому правове врегулювання цієї сфери потребує чіткого балансу між захистом суспільних інтересів і гарантуванням фундаментальних прав громадян.

Україна, як і інші держави, стоїть перед завданням пошуку балансу між забезпеченням свободи слова та ефективним протидіянням дезінформації.

Водночас міжнародний досвід демонструє різноманіття правових підходів до вирішення цієї проблеми, що зумовлює необхідність глибокого аналізу та адаптації найкращих практик до українських реалій.

«Дезінформація сьогодні стала реальністю через інформаційні загрози, інформаційні операції, гібридну війну, заходи інформаційного впливу, що ворог активно використовує проти населення України (особливо тих, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях), своїх громадян та у світі; маніпулювання свідомістю. Для того, щоб будувати ефективну систему протистояння/протидії необхідно з'ясувати сутність й особливості цього явища» [113, с. 471].

У словниках знаходимо такі тлумачення поняття дезінформація – «(від фр. des. і information – повідомлення) – свідоме поширення неправильної інформації, аби ввести в оману громадську думку, викликати певну реакцію в адресата; один з найпоширеніших засобів політичної пропаганди з певною антигуманною метою» [1]; «введення в оману невірною інформацією. Повідомлення свідомо помилкових, спотворених, неправдивих відомостей з метою введення в оману» [114]; «свідоме поширення неправдивої інформації для введення в оману окремих людей або суспільства в цілому» [115]; «(фр. désinformation) – поширення свідомо перекрученої та неправдивої або спотвореної, тенденційної інформації. Дезінформація є складовою політичної діяльності, політичних технологій і використовується в політичній боротьбі разом з інсинуацією – неправдивою, наклепницькою вигадкою з метою заплямувати, знеславити когось, та інспірацією – намовлянням, підбурюванням, таємним підбиванням на якісь вчинки» [12].

В Енциклопедії сучасної України «дезінформація (від дез. та інформація) – спотворена, свідомо неправдива, провокаційно-тенденційна інформація, поширена як правдива з метою введення в оману громадськості, політичних опонентів, конкурентів тощо. Дезінформацією також називають сам процес поширення у ЗМІ чи у інший спосіб викривлених або свідомо неправдивих відомостей. У військовій справі дезінформація – спосіб

оперативного (тактичного) або стратегічного маскування, суть якого полягає у планомірному навмисному розповсюдженні неправдивих відомостей про власні збройні сили, їх склад, озброєння, боєздатність і плани військових дій. Для цього здійснюють імітовані перегрупування підрозділів і частин, облаштування фіктивних аеродромів і військових об'єктів, комплекс інших демонстративних дій. Дезінформацію використовують не лише для досягнення конкретної поточної мети, але й у довгостроковому періоді. Останнім часом в Україні дезінформацію широко використовують під час виборчих кампаній на всіх рівнях з метою ослаблення позицій конкурентів» [33].

І. П. Кушнір та С. В. Адамчук дають таке визначення дезінформації – «це відомості, які не відповідають дійсності, котрі адресуються як широкому загалу, так і окремому адресату, спрямовані на зміну світосприйняття, виклик бажаної реакції та мають (відомості) негативний контекст» [113, с. 472].

До того ж, науковці зазначають, «що невід'ємним супутником поширення дезінформації є мета, якої хоче досягти суб'єкт (далі – зловмисник) її поширення, як правило, може мати декілька завдань, найперше – це введення в оману тих кому вона транслюється (конкретній особі чи безособово), а далі, зазвичай, наступний результат якого хотів досягти зловмисник – отримання персональних даних, зміна суспільної думки (очікувана реакція) в суспільстві під час проведення виборів, інформаційної війни, отримання доступу до фінансів тощо. Отже, дезінформація формується та поширюється умисно» [113, с. 472].

Свою версію визначення досліджуваного поняття надає Л. І. Рудник, яка вважає, що «дезінформація – це неправдива, оманлива, маніпулятивна інформація, яку створили навмисне, аби отримати економічну, політичну або іншу вигоду. А у випадку, якщо умислу не було, то йдеться про неперевірену інформацію, яка виявилася недостовірною. Медіа не перевірили її належним чином та поширили, не знаючи, що вона неправдива і не заради вигоди, але її розповсюдження вже призвело до негативних наслідків» [116, с. 50].

Однак, продовжуючи думку з призми діяльності медіа та засобів масової інформації, Л. І. Рудник зазначає, що «виправдовувати поширення неправдивої інформації необережністю, випадковістю та недбалістю – неправильно, так як кожен журналіст зобов'язаний працювати добросовісно та перевіряти інформацію, яку доводить до відома споживачів» [116, с. 50].

Однак питання відповідальності за поширення неправдивої інформації не обмежується лише етичними нормами журналістики, а безпосередньо торкається правового регулювання інформаційних процесів.

У цьому контексті важливо зазначити, що за результатами аналізу законодавства України, відсутнє тлумачення чи роз'яснення поняття «дезінформація», однак в розділі Глосарій Посібника із протидії дезінформації [117] перелічено терміни, якими користується Центр протидії дезінформації при РНБО України у межах здійснення своєї діяльності. Зокрема, «дезінформація – неправдива або маніпулятивна інформація, яка навмисно поширюється з метою введення в оману, є наріжним каменем класичної пропаганди та основою сучаснішого явища – фейкові новини» [117, с. 59]. Дезінформація здатна не лише вводити в оману окремих громадян чи групи населення, а й системно маніпулювати суспільними настроями, підривати національну безпеку та створювати сприятливий ґрунт для політичної, економічної чи інформаційної нестабільності.

Основними видами дезінформації Центр протидії дезінформації при РНБО України називає: введення в оману конкретної особи, або групи людей (навіть цілої нації); маніпуляції; створення потрібної громадської думки [118]. Ці види дезінформації реалізуються через різноманітні канали поширення, зокрема традиційні та цифрові медіа, соціальні мережі, месенджери й інші комунікаційні платформи, що значно підвищує їхній вплив на громадську свідомість та ускладнює своєчасне виявлення і нейтралізацію.

Подібне, але дещо поглиблене бачення досліджуваного питання висловлює у своїй праці В. М. Шлапаченко, на думку якого у сучасному

суспільстві дезінформацію слід розглядати в широкому (побутовому) розумінні «як викривлену, спотворену, неправдиву інформацію (брехню, обман, облуду), можливо, спотворену умисно (наклеп, плітки) та у вузькому (фаховому, професійному) – як спосіб (різновид) психологічного впливу на свідомість людини (суспільства), засобом якого є інформація, тобто інформаційно психологічний вплив, що здійснюється шляхом унесення змін до інформації, яка надходить до об’єкта впливу, для формування в нього хибного уявлення про певні події, факти, явища та, завдяки цьому, спонукання його до прийняття певних рішень (учинення певних дій або бездіяльності), вигідних суб’єкту впливу» [119, с. 78-79].

Цей же науковець запропонував виділити такі види дезінформації:

«1. Уведення в оману конкретної особи уповноваженої приймати рішення (групи осіб) шляхом надання завідомо хибної інформації (застарілої, неповної, спотвореної, перекрученої) як підстави для прийняття відповідного рішення.

2. Модифікація інформаційного потоку. Полягає у вибірковому поданні інформації (неповнота, напівправда, дозованість, замовчування певної частини інформації) або в тенденційному викладенні чи упередженому висвітленні фактів чи іншої інформації щодо подій за допомогою спеціально підібраних правдивих даних.

3. Білий шум – технологія оточення правдивої інформації її неправдивими версіями, що так само підтверджені певними доказами, фактами, свідками. Такі версії диверсифікують справжню версію, розчиняють її в загальному потоці, який у сприйнятті людини зливається в один білий шум, і вона швидко втрачає до нього інтерес. Цей спосіб застосовується переважно в комплексі заходів локалізації витоку інформації.

4. Дезінформування від зворотного відбувається шляхом надання правдивих відомостей у перекрученому вигляді чи в такій ситуації, коли вони сприймаються об’єктом спрямувань як неправдиві. Внаслідок застосування подібних заходів виникає ситуація, коли об’єкт знає правдиву інформацію про

наміри чи конкретні дії протилежної сторони, але сприймає її неадекватно й не готовий протистояти негативному впливу.

5. Термінологічне перекручення (мінування) полягає у викривленні (підміні, спотворенні) первинної істинної суті принципово важливих, базових термінів, понять і тлумачень загальносвітоглядного та оперативно-прикладного характеру» [119, с. 80].

Відсутність нормативного визначення дезінформації у законодавстві не виключає існування правових механізмів реагування на порушення інформаційного законодавства. Зокрема, ст. 27 Закону України «Про інформацію» [11] встановлює чотири види юридичної відповідальності: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну. Цим же нормативно-правовим актом закріплено «неприпустимість зловживання правом на інформацію, зокрема інформація не може бути використана для закликів до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини» [11].

На нашу думку, досліджуючи питання юридичної відповідальності за поширення дезінформації, насамперед слід звернутися до основного джерела, яке визначає фундаментальні засади правового регулювання в Україні, – Конституції України.

По-перше, у ст. 3 Конституції України закріплено, що «життя, здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [37]. У розвиток цієї норми ст. 28 гарантує кожному «право на повагу до його гідності» [37], а ч. 4 ст. 32 встановлює право особи на судовий захист «у випадку поширення недостовірної інформації» [37]. Зокрема, Конституція гарантує можливість вимагати спростування неправдивих відомостей, їх вилучення, а також «відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням чи поширенням такої інформації» [37].

По-друге, особливу увагу слід приділити ч. 2 ст. 8 Конституції [37], яка закріплює принцип прямої дії конституційних норм. Це означає, що кожна особа має гарантоване право безпосередньо звернутися до суду для захисту своїх прав, свобод й інтересів, у тому числі, у випадках поширення дезінформації.

По-третє, ч. 2 ст. 32 Конституції встановлює заборону на «збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, за винятком випадків, визначених законом і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [37].

По-четверте, ст. 34 Конституції України [37] гарантує право «кожного на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань» [37].

Нарешті, ключовим положенням у контексті досліджуваної проблематики є ст. 17 Конституції України [37], відповідно до якої «захист суверенітету, територіальної цілісності, а також забезпечення економічної та інформаційної безпеки визнаються найважливішими функціями держави та справою всього Українського народу» [37].

Отже, Конституція України не лише гарантує право кожного на захист від поширення недостовірної інформації, але й визначає інформаційну безпеку (а відтак і протидію дезінформації) як пріоритет державної політики. Це свідчить про те, що відповідальність за поширення дезінформації має подвійний вимір: з одного боку – як індивідуальне право особи на захист честі, гідності та репутації, а з іншого – як конституційний обов’язок держави та всіх громадян України забезпечувати належний рівень інформаційної безпеки.

Одним із видів юридичної відповідальності, у тому числі й за таке правопорушення, як поширення дезінформації, є дисциплінарна відповідальність.

В юридичній енциклопедії «відповідальність дисциплінарна – вид юридичної відповідальності, яка полягає в обов’язку працівника відповідати

перед роботодавцем за дисциплінарний проступок і зазнавати дисциплінарних санкцій, передбачених законодавством про працю» [120].

Дисциплінарна відповідальність зазвичай виражається у формі зауваження, догани, попередження, позбавлення премії чи інших стимулюючих виплат, а в окремих випадках – звільнення з посади. Її ключовою метою є забезпечення трудової дисципліни та запобігання подальшим порушенням.

Кодекс законів про працю України передбачає дисциплінарну відповідальність працівника, до якого може бути застосовано тільки одне з двох заходів стягнення: догана і звільнення [121]. Однак законодавець вказує, що до окремих категорій працівників відповідно до статутів та положень можуть застосовуватися інші види стягнень.

Так, згідно статті 48 «Дисциплінарного статуту Збройних сил України [122] на військовослужбовців можуть бути накладені дисциплінарні стягнення у вигляді: а) зауваження; б) догани; в) суворої догани; г) позбавлення чергового звільнення з розташування військової частини чи з корабля на берег (стосовно військовослужбовців строкової військової служби та курсантів вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти); ґ) попередження про неповну службову відповідність (крім осіб рядового складу строкової військової служби); д) пониження в посаді; е) пониження у військовому званні на один ступінь (стосовно осіб сержантського (старшинського) та офіцерського складу); є) пониження у військовому званні з переведенням на нижчу посаду тощо» [122].

Статтею 13 Дисциплінарного статуту Національної поліції України передбачені дисциплінарні стягнення у виді: «1) зауваження; 2) догани; 3) суворої догани; 4) попередження про неповну службову відповідність; 5) пониження у спеціальному званні на один ступінь; 6) звільнення з посади; 7) звільнення із служби в поліції» [123].

На підставі аналізу наведених положень можна зробити висновок, що як у Збройних силах України, так і в Національній поліції передбачена ієрархічна система дисциплінарних стягнень, що дозволяє корегувати поведінку персоналу залежно від тяжкості порушення та статусу службової особи. Така диференціація стягнень забезпечує можливість застосовувати як превентивні заходи, спрямовані на попередження порушень та формування високих стандартів службової дисципліни, так і більш суворі санкції у випадках серйозних або повторних правопорушень. Крім того, наявність різних видів стягнень дозволяє враховувати специфіку службової діяльності, рівень відповідальності та професійний статус осіб, що сприяє підвищенню ефективності системи управління персоналом, зміцненню дисципліни та підтриманню високого рівня організаційної культури в силових структурах.

Також є категорії працівників, дисциплінарна відповідальність яких передбачена відомчими законами. Так, до суддів відповідно до ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [124] можуть застосовуватися «дисциплінарні стягнення: 1) попередження; 2) догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом одного місяця; 3) сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців; 4) подання про тимчасове (від одного до шести місяців) відсторонення від здійснення право суддя – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді та обов’язковим направленням судді до Національної школи суддів України для проходження курсу підвищення кваліфікації, визначеного органом, що здійснює дисциплінарне провадження щодо суддів, та подальшим кваліфікаційним оцінюванням для підтвердження здатності судді здійснювати правосуддя у відповідному суді; 5) подання про переведення судді до суду нижчого рівня; 6) подання про звільнення судді з посади» [124].

Аналогічно прокурори притягуються до дисциплінарної відповідальності відповідно до положень Закону України «Про прокуратуру» [125] і згідно статті 49 цього закону на них можуть бути

накладені дисциплінарні стягнення у вигляді: «1) догани; 2) заборони на строк до одного року на переведення до органу прокуратури вищого рівня чи на призначення на вищу посаду в органі прокуратури, в якому прокурор обіймає посаду (крім Генерального прокурора); 3) звільнення з посади в органах прокуратури» [125].

Специфікою дисциплінарної відповідальності є неоднаковість заходів впливу щодо різних категорій працівників. Альтернативність дисциплінарної відповідальності полягає у наданні роботодавцеві права вибору в застосуванні до порушника трудової дисципліни заходів дисциплінарного чи громадського впливу (ст. 152 Кодексу законів про працю України) [121]. Так, за аналогічні порушення наслідки можуть різнитися залежно від сфери діяльності, статусу працівника та відомчих нормативних актів. Відповідно рішення про застосування стягнення приймається роботодавцем на власний розсуд, що відрізняє цей вид відповідальності від інших, де санкції чітко закріплені у законодавстві. Водночас така варіативність забезпечує гнучкість дисциплінарних заходів, але водночас створює передумови для відсутності єдиних підходів до їх реалізації.

Гарантіями захисту працівника від необґрунтованого застосування дисциплінарної відповідальності є обов’язок власника або уповноваженого ним органу вимагати від працівника письмове чи усне пояснення, ознайомити його під розписку з наказом (розпорядженням) про накладення дисциплінарного стягнення, а також забезпечити право працівника на його оскарження.

Дисциплінарна відповідальність у контексті поширення дезінформації має свої характерні особливості та відрізняється від інших видів юридичної відповідальності як за сферою застосування, так і за наслідками. Вона поширюється передусім на трудові та службові відносини і стосується державних службовців, посадових осіб органів місцевого самоврядування, журналістів, працівників підприємств та установ. Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є неналежне виконання професійних

обов’язків, порушення етичних стандартів або внутрішніх регламентів. Відповідно дисциплінарні заходи мають внутрішньоорганізаційний характер і спрямовані на підтримання професійної дисципліни та етики в колективі.

Важливою рисою дисциплінарної відповідальності є її обмеженість у правових наслідках. На відміну від цивільно-правової, адміністративної чи кримінальної, вона не поширюється на суспільні відносини поза межами трудової сфери та не впливає безпосередньо на загальний правовий статус особи. Тому у випадках, коли поширення дезінформації завдає істотної шкоди суспільним інтересам, виникає необхідність застосування більш суворих правових заходів.

Разом з тим, доцільно зауважити, що науковий аналіз дисциплінарної відповідальності у сфері дезінформації є недостатнім. Це пояснюється тим, що дисциплінарне провадження здебільшого відбувається у закритому середовищі конкретної установи чи органу та не набуває значного суспільного розголосу. Однак у практичній площині воно має важливе значення, адже нерідко дисциплінарні заходи застосовуються паралельно з цивільно-правовою, адміністративною або кримінальною відповідальністю. Якщо правопорушення стосується професійної діяльності, притягнення працівника до дисциплінарної відповідальності є цілком закономірним. У сучасних умовах коло її дії поступово розширюється і на поведінку поза межами трудової сфери, що обумовлено зростанням ролі етичних стандартів у суспільстві.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що дисциплінарна відповідальність за поширення дезінформації є допоміжним правовим інструментом, спрямованим на підтримання внутрішнього порядку, службової дисципліни та професійної етики. Вона не має широкого впливу на правовий статус особи в суспільстві, проте у поєднанні з іншими видами юридичної відповідальності відіграє важливу роль у формуванні цілісної системи протидії дезінформації та забезпеченні адміністративного благоустрою держави.

За своєю особливістю паралельного застосування поряд з іншими видами юридичної відповідальності дисциплінарна відповідальність має спільні риси з цивільно-правовою.

У сучасному інформаційному суспільстві поширення недостовірних відомостей може завдати шкоди не менше, ніж фізичні дії. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж процес передавання інформації став надзвичайно швидким і масовим, що, своєю чергою, створює сприятливе підґрунтя для появи та поширення дезінформації. Такі неправдиві або викривлені дані можуть шкодити честі, гідності та діловій репутації громадян, підривати довіру до органів влади, впливати на економічну стабільність і навіть на національну безпеку держави.

У цьому контексті особливого значення набуває питання цивільно-правової відповідальності за поширення дезінформації. Цей вид відповідальності є інструментом захисту особистих немайнових прав, а також важливим механізмом превенції неправомірних дій. Він передбачає застосування заходів відшкодування шкоди або спростування недостовірної інформації в судовому порядку.

Стаття 302 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) [126] надає право кожному «вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, однак такі дії по відношенню до особистого життя фізичної особи без її згоди не допускається, крім передбачених законом випадків, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та забезпечення прав людини. Також на особу, яка поширює інформацію покладається обов’язок переконатися в її достовірності. Одночасно особа, поширюючи інформацію, отриману з офіційних джерел (органів державної влади, органів місцевого самоврядування, звіти, стенограми тощо),не зобов’язана перевіряти її достовірність та не несе відповідальності в разі її спростування» [126].

Але на жаль у наш час поширювана інформація не завжди перевіряється на її достовірність, а подекуди викривляється з додаванням

самостійно надуманих фактів з метою підвищення її актуальності, наслідком чого особі може заподіюватися моральна та матеріальна шкоді. В інших випадках інформація умисно змінюється, спотворюється з додаванням неправдивих фактів з метою певного впливу на громадську думку чи конкретного адресата.

Такі практики створюють сприятливе середовище для поширення чуток і дезінформації, посилюючи соціальну напругу та підриваючи довіру до офіційних джерел інформації. Вони здатні провокувати конфлікти, формувати викривлене уявлення про реальні події та впливати на поведінкові реакції громадян, що особливо небезпечно у кризові та політично нестабільні періоди.

Тож розглянемо питання юридичної відповідальності за поширення такої неправдивої інформації (дезінформації) в призмі цивільно-правової.

«Стаття 277 ЦКУ надає фізичній особі особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, право на відповідь, а також спростувати розповсюджену інформацію» [126].

Відповідно до цього п. 13 постанови пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [127] надається роз'яснення, що «судовий захист гідності, честі та ділової репутації внаслідок поширення про особу недостовірної інформації не виключається і в разі, якщо особа, яка поширила таку інформацію, невідома (наприклад, при направленні анонімних або псевдонімних листів чи звернень, смерті фізичної особи чи ліквідації юридичної особи, поширення інформації в мережі Інтернет особою, яку неможливо ідентифікувати, тощо). У такому випадку суд вправі за заявою заінтересованої особи встановити факт неправдивості цієї інформації та спростувати її в порядку окремого провадження. Така заява розглядається за правилами, визначеними розділом IV ЦПК» [128].

Прикладом застосування норм цивільно-правового законодавства за поширення недостовірних даних є постанова судової палати Касаційного цивільного суду Верховного суду від 24.12.2021 р. у справі № 757/9133/18-ц, якою залишено без задоволення касаційну скаргу відповідача – юридичної особи, представник якої просить скасувати рішення судів першої та апеляційної інстанції у справі щодо поширення цією юридичною особою недостовірної інформації стосовно фізичної особи про заборгованість зі сплати аліментів, шляхом розміщення на загальнодоступному сайті мережі Інтернет. Суд першої інстанції задовольнив позов фізичної особи, встановивши недостовірність поширеної інформації, та зобов'язав юридичну особу спростувати зазначену недостовірну інформацію шляхом розміщення на сайті резолютивної частини рішення суду. Апеляційний суд залишив дане судове рішення без змін. Касаційну скаргу юридична особа обґрунтовує тим, що поширена інформація знаходиться в загальному доступі на сайті Мінюсту і є оціночним судженням.

Вивчивши матеріали цивільної справи та перевіривши доводи касаційної скарги Верховний суд дійшов таких висновків [128].

«Відповідно до частини першої статті 277 ЦК України фізична особа, особисті немайнові права якої порушено внаслідок поширення про неї та (або) членів її сім'ї недостовірної інформації, має право на відповідь, а також на спростування цієї інформації.

Юридичним складом правопорушення, яке може стати підставою для задоволення позову про захист честі, гідності фізичної особи або ділової репутації фізичної чи юридичної особи, є поєднання наступних елементів: поширення інформації, тобто доведення її до відома хоча б однієї особи будь-яким способом; віднесення поширеної інформації до конкретної фізичної чи юридичної особи, тобто позивача; недостовірність поширеної інформації, тобто її невідповідність дійсності; поширення інформації, що порушує особисті немайнові права, тобто спричиняє шкоду відповідним особистим

немайновим благам або перешкоджає особі у повному та своєчасному здійсненні її особистого немайнового права» [128].

«Поширенням інформації слід вважати її опублікування у пресі, передання по радіо чи телебаченню, використання інших засобів масової інформації, розповсюдження в мережі Інтернет або через інші телекомунікаційні канали, викладення у характеристиках, заявах, листах, адресованих іншим особам, повідомлення в публічних виступах, електронних мережах та будь-якій іншій формі хоча б одній особі.

Недостовірною вважається інформація, яка не відповідає дійсності або викладена неправдиво, тобто містить відомості про події та явища, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про них не відповідають дійсності (неповні або перекручені).

Позивач повинен довести факт поширення інформації відповідачем, а також те, що внаслідок цього було порушено його особисті немайнові права.

Вирішуючи питання про визнання поширеної інформації недостовірною, необхідно визначати характер такої інформації та з'ясувати, чи є вона фактичним твердженням чи оціночним судженням» [128].

Відповідно до ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію» [11] «оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та їх правдивість не доводиться» [11].

«Касаційний суд погоджується з правильним висновком судів першої та апеляційної інстанцій, що поширена ТОВ – Інтернет Інвест інформація є фактичним твердженням, яке не відповідає дійсності» [128].

На думку Р. Ф. Черниша, в «ЦК України міститься ще один спосіб захисту порушених прав. Зокрема, в ст. 278 вказаного нормативно-правового акта йдеться про заборону поширення інформації, якою порушуються

особисті немайнові права, у газеті, книзі, кінофільмі, теле-, радіопередачі тощо, які готуються до випуску у світ або вже випущені» [129, с. 193].

Отже, цивільно-правова відповідальність за поширення неправдивої інформації забезпечує баланс між свободою слова та захистом честі, гідності й репутації особи. В умовах стрімкого розвитку цифрових технологій та соціальних мереж вона стає ключовим механізмом протидії дезінформації, гарантує право громадян на достовірну інформацію та формує безпечне інформаційне середовище.

Поряд із цивільно-правовими механізмами захисту прав особи, важливу роль у протидії поширенню дезінформації відіграє адміністративна відповідальність, яка забезпечує державне регулювання та запобігання поширенню недостовірних відомостей у суспільстві.

Адміністративна відповідальність за розповсюдження дезінформації виступає важливим інструментом державної політики у сфері інформаційної безпеки. Вона спрямована не лише на притягнення до відповідальності осіб, які порушують закон, а й на запобігання подальшому поширенню недостовірної інформації, одночасно, гарантуючи баланс між свободою слова та захистом суспільних інтересів. Законодавство України визначає конкретні склади адміністративних правопорушень у цій сфері, передбачаючи штрафи та інші види санкцій за їх вчинення.

Поділяємо позицію Р. В. Шаповала та В. С. Політанського щодо «реальності серйозних загроз національній безпеці в сучасному інформаційному просторі через поширення чуток, панічних настроїв та дезінформації, особливо в умовах воєнного стану, коли інформаційні атаки можуть мати катастрофічні наслідки для стабільності держави. Одним із ключових інструментів держави для протидії таким загрозам є адміністративно-правові обмеження. Дезінформація – це свідоме поширення неправдивої інформації з метою введення в оману громадськості. Чутки – непідтверджена інформація, що передається від особи до особи, часто з викривленням фактів. Панічні настрої – виникають як результат поширення

дезінформації та чуток, що призводить до масової ірраціональної поведінки населення» [130].

До ключових норм законодавства України, що регламентують адміністративну відповідальність за розповсюдження недостовірної інформації, належить стаття 173-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [131]. Зокрема ця стаття встановлює відповідальність за «поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку, що тягне за собою накладення штрафу від десяти до п’ятнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням двадцяти процентів заробітку» [131].

Застосування адміністративно-правових заходів у сфері протидії поширенню дезінформації на практиці супроводжується певними труднощами, зокрема складністю доведення факту розповсюдження неправдивих відомостей та встановлення їхнього впливу на громадський порядок. Незважаючи на це, аналіз судової практики демонструє збільшення кількості розглянутих справ, пов’язаних із поширенням дезінформації.

Проблематику питання притягнення правопорушників за ст. 173-1 КУпАП вивчали А. Ю. Ковальчук та І. В. Наконечна, зокрема вони привернули увагу науковців та практиків до «нівелювання такого адміністративного делікту як поширення неправдивих чуток, передбаченого статтею 173-1 КУпАП» [132, с. 588-589]. Вчені вказали, що «протягом багатьох років стаття 173-1 КУпАП була майже – мертвою. Санкції за таке правопорушення достатньо малозначні, по відношенню до суспільно небезпечних наслідків поширення чуток, які у наслідку можуть негативно відобразитися на стані забезпечення громадської безпеки. Відповідно правоохоронними органами не звертається увага на такі діяння, хоча на перший погляд малозначні дії несуть подекуди фатальні наслідки» [132, с. 588-589].

У своєму дослідженні А. Ю. Ковальчук та І. В. Наконечна також акцентували увагу на сучасній практиці притягнення до відповідальності за ст. 173-1 КУпАП. Зокрема вони зазначили, що «у 2020 році під час пандемії актуалізувалася проблема поширення чуток у наслідок яких могла виникнути паніка. На початку червня 2020 року СБУ заявляло про те, що протягом дії карантинних обмежень кіберфахівці Служби безпеки України викрили 393 особи, які поширювали фейки про Covid-19, а інформація щодо 367-ми з них була спрямована до Національної поліції. СБУ повідомляло також про те, що за квітень – травень 2020 року до адміністративної відповідальності за статтею 173-1 КУпАП притягнуто 160 осіб, втім, в ЄДРСР на той час було знайдено лише 80 таких справ, а за квітень-липень 2020 року загалом виявлено лише 145 рішень за цією статтею» [132, с. 588-589].

«В основному, аргументуючи це необхідністю приведення протоколу про адміністративне правопорушення у відповідність до вимог КУпАП. За період квітень-липень 2020 року в ЄДРСР було внесено 20 таких постанов. Окрім цього, в липні 2020 року з’явилась ще одна категорія справ. До неї відносяться випадки, коли суд ухвалював рішення про закриття адміністративної справи у зв’язку із закінченням строків притягнення осіб до адміністративної відповідальності» [132, с. 588-589].

«За 2022-2024 рік у ЄДРСР зареєстровано 59 постанов про вчинене адміністративне правопорушення передбаченого статтею 173-1 КУпАП. З них прийняте рішення про притягнення до відповідальності лише у 7 випадках, що складає 11,9 % від загальної кількості. По 9 (15,2%) справам, суди винесли рішення про повернення на доопрацювання матеріалів органами Національної поліції. По 43 (72, 9%) справам винесено рішення про звільнення від адміністративної відповідальності з причин відсутності у діях особи складу адміністративного правопорушення. У більшості випадків судді вказували на неналежність доказів, або відсутності одного з елементів складу адміністративного правопорушення» [132, с. 590-591].

На нашу думку, важливим напрямком боротьби з поширенням дезінформації в адміністративно-правовому полі є відповідальність посадових осіб згідно ст. 212-3 КУпАП, зокрема:

– «частини другої – порушення Закону України «Про доступ до публічної інформації», в сегменті неповного надання інформації та надання недостовірної інформації, що тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п’яти до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– частини п’ятої – неповне надання інформації, надання інформації, що не відповідає дійсності, у відповідь на адвокатський запит, запит кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, її палати або члена відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п’яти до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– частини десятої – неповне надання інформації, надання недостовірної інформації на звернення Національної комісії з реабілітації, регіональної комісії з реабілітації відповідно до Закону України «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років», що тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від двадцяти п’яти до п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

– частини дванадцятої – оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації, обов’язкове оприлюднення якої передбачено Законом України «Про відкритість використання публічних коштів», що тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п’ятдесяти до сімдесяти неоподатковуваних мінімумів до ходів громадян;

– частини тринадцятої – повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною дванадцятою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, що тягне за собою накладення штрафу на посадових осіб від сімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян» [130].

Відповідальність за порушення вимог статті 212-3 КУпАП настає як за умисно вчинені дії так і з необережності, однак якщо розглядати дане правопорушення в аспекті досліджуваного нами питання – відповідальності за поширення дезінформації, то очевидно, що слід враховувати тільки протиправні дії посадових осіб, вчинені умисно.

У сучасних умовах дезінформаційні кампанії можуть використовуватися для підриву національної безпеки, провокування паніки, розпалювання ворожнечі та дискредитації органів влади чи окремих осіб. Саме тому кримінальна відповідальність за поширення дезінформації є одним із найсуворіших інструментів протидії цим загрозам. На відміну від адміністративної чи цивільно-правової, вона передбачає застосування покарань, що значно обмежують права і свободи особи, зокрема йдеться про позбавлення волі. Законодавець вдається до такого рівня репресивності лише тоді, коли неправдиві відомості завдають істотної шкоди суспільним інтересам, порядку та безпеці держави.

В Україні кримінальне законодавство передбачає відповідальність за поширення неправдивих відомостей у низці статей, особливо якщо вони поєднані з іншими небезпечними діями – закликами до повалення конституційного ладу, підбурюванням до міжнаціональної ворожнечі, створенням паніки під час воєнного стану чи надзвичайних ситуацій. Такий підхід відповідає міжнародній практиці, адже чимало країн застосовують кримінальні санкції для боротьби з найбільш небезпечними формами інформаційних злочинів.

Серед кримінальних правопорушень, пов’язаних із поширенням дезінформації, особливе місце займає завідомо неправдиве повідомлення про вчинення кримінального правопорушення, за яке відповідальність встановлена статтею 383 Кримінального кодексу України [133]. Частина перша цієї статті встановлює відповідальність за умисне повідомлення «завідомо неправдивих відомостей суду, прокурору, слідчому, дізнавачу або органу досудового розслідування щодо вчинення кримінального

правопорушення» [133]. Інакше кажучи, суб'єкт злочину, усвідомлюючи неправдивість повідомлення, умисно поширює його у будь-якій формі (шляхом подання заяви, телефонного дзвінка, публікації в ЗМІ чи мережі Інтернет тощо) з метою введення в оману компетентних органів. З огляду на характер та зміст таких дій, їх цілком можна кваліфікувати як різновид дезінформації.

Т. Веремєєва та В. Заворітний слушно зауважують, що кваліфікація поширення неправдивих відомостей здійснюється залежно від їхнього змісту й конкретних обставин відповідно до положень окремих статей Кримінального кодексу України:

– «стаття 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України) – відповідальність за дії, що сприяють порушенню територіальної цілісності країни, зокрема через маніпуляції або неправдиву інформацію, що підриває національну безпеку;

– стаття 111 (державна зрада) – покарання за допомогу іноземним державам або їхнім представникам у проведенні ворожої діяльності, що може включати поширення фейкових новин, спрямованих на дестабілізацію держави;

– стаття 111-1 (колабораційна діяльність) – покарання за поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації;

– стаття 114-1 (перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України (ЗСУ) та інших військових формувань) – покарання за вчинення умисних дій, які спрямовані на перешкоджання законній діяльності ЗСУ або інших військових формувань, поширення неправдивої інформації, що дезорієнтує військових чи громадян;

– стаття 259 (завідомо неправдиве повідомлення) – передбачає кримінальну відповідальність за поширення неправдивих відомостей про загрозу;

– стаття 436 (поширення пропаганди війни) – застосовується до осіб, які публічно закликають до агресивної війни або до розв’язування воєнного конфлікту, а також виготовлення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів;

– стаття 436-2 (виправдовування, визнання правомірною заперечення збройної агресії РФ проти України) – відповідальність сформульована діями, які полягають у виготовленні, поширенні матеріалів, у яких містяться виправдання, заперечення, визнання правомірною збройної агресії РФ проти України, або тимчасової окупації частини території України» [134].

Аналіз наведеного матеріалу свідчить, що поширення неправдивих відомостей кваліфікується залежно від їхнього змісту, характеру загрози та конкретних обставин. Особливу увагу приділено інформації, яка може шкодити національній безпеці, дестабілізувати суспільство, перешкоджати діяльності державних і військових інституцій або виправдовувати агресію проти держави. Такий підхід демонструє системність і диференційованість у реагуванні на дезінформацію, адже різні види неправдивих повідомлень несуть різний ступінь загрози, що дозволяє державі більш ефективно захищати свої інтереси та підтримувати стабільність у критичних ситуаціях. Водночас це підкреслює важливість правового механізму як інструменту протидії інформаційним загрозам, спрямованого на збереження довіри громадян до державних інституцій та забезпечення інформаційної безпеки суспільства.

Т. А. Павленко, досліджуючи у своїй роботі кримінальну відповідальність за дезінформацію, виділяє наступні «правопорушення в інформаційній сфері: ч. 2 ст. 109, ст. 110, ст. 111, ст. 258-2, ст. 258-5, ст. 295, ст. 436 та 436-1, ч. 2 ст. 442 КК України. Крім того, після 24 лютого 2022 року вже було внесено ряд змін до чинного КК України щодо протидії розповсюдження завідомо неправдивої чи суспільно шкідливої інформації, зокрема, передбачено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність, наприклад в одній з форм – здійснення інформаційної діяльності у

співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України(ч. 6 ст. 111-1 КК України) та несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення ЗСУ чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України)» [135, с. 339].

Отже, важливо підсумувати, що особливістю юридичної відповідальності за поширення дезінформації, зокрема чуток, є її спрямованість на захист не лише приватних прав громадян, але й публічних інтересів та безпеки держави, оскільки «така інформація має високий потенціал впливу» [136, с. 347]. Прояви дезінформації можуть негативно впливати на громадський порядок, підривати авторитет органів державної влади та загрожувати національній безпеці. До того ж, «чутки діють на суспільства та нації, розхитуючи соціальну стабільність, руйнуючи довіру до важливих інституцій та підвищуючи рівень соціальної напруги» [137, с. 183].

Юридична відповідальність за поширення дезінформації охоплює комплекс заходів, спрямованих на захист прав людини, суспільних інтересів та державної безпеки. До неї належать цивільно-правові засоби, що відновлюють порушені немайнові права та захищають ділову репутацію; адміністративні механізми, покликані оперативно реагувати на факти поширення недостовірних відомостей та запобігати їх негативному впливу; кримінально-правові санкції, які застосовуються у випадках найбільш суспільно небезпечних проявів дезінформації. Важливим елементом є також дисциплінарна відповідальність, що стосується працівників у межах трудових відносин і передбачає застосування дисциплінарних стягнень за поширення неправдивих відомостей, які завдають шкоди роботодавцю, колективу чи підривають професійну етику. У своїй сукупності всі ці форми

відповідальності забезпечують баланс між свободою слова та захистом від інформаційних загроз, створюючи правові умови для підтримання достовірності та безпеки інформаційного простору.

Висновки до Розділу 2

Зміст механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам безпосередньо пов’язаний із конституційними засадами функціонування держави, адже саме вони визначають межі та напрями правового впливу на суспільні відносини.

Під механізмом адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам слід розуміти єдину цілісну систему засобів та інструментів за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин, пов’язаних з виникненням, поширенням чуток, а також забезпеченням мінімізації або цілковитої безпеки від їх деструктивного впливу.

Результативність протидії чуткам та дезінформації залежить від ефективного функціонування всієї системи та злагодженої діяльності її основних суб’єктів. Динамічний характер дезінформаційних практик обумовлює необхідність постійного удосконалення механізмів протидії, їхньої адаптивності до нових викликів і загроз. У цьому контексті особливого значення набуває комплексний підхід, що включає систематичний аналіз інформаційного середовища, оновлення стратегій інформаційної безпеки та міжсуб’єктну координацію. Взаємодія державних органів, органів місцевого самоврядування, медіа, громадських організацій та приватного сектору формує основу стійкості інформаційного простору. При цьому державні структури забезпечують нормативно-правову базу та контрольні функції, журналістика – об’єктивне та збалансоване висвітлення подій, а громадські ініціативи та освітні програми сприяють розвитку медіаграмотності та критичного мислення суспільства, що є одним із найефективніших інструментів протидії дезінформації.

Конституція України не лише гарантує право кожного на захист від поширення недостовірної інформації, але й визначає інформаційну безпеку (а відтак і протидію дезінформації) як пріоритет державної політики. Це свідчить про те, що відповідальність за поширення дезінформації має подвійний вимір: з одного боку – як індивідуальне право особи на захист честі, гідності та репутації, а з іншого – як конституційний обов'язок держави та всіх громадян України забезпечувати належний рівень інформаційної безпеки.

Вітчизняне законодавство не містить єдиного чіткого визначення «дезінформації» або «фейкових новин», однак під цими поняттями розуміють завідомо неправдиву, спотворену або маніпулятивну інформацію, поширену з метою шкоди інтересам держави чи суспільства.

Разом з тим, відсутність нормативного визначення дезінформації у законодавстві не виключає існування правових механізмів реагування на порушення інформаційного законодавства. Зокрема, ст. 27 Закону України «Про інформацію» [11] встановлює чотири види юридичної відповідальності: дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну.

Юридична відповідальність може стосуватись різних категорій осіб: від звичайних громадян, які свідомо поширюють неправдиві відомості, до журналістів, представників ЗМІ та адміністраторів інтернет-ресурсів, які не підтримують професійні стандарти та свідомо сприяють поширенню дезінформації тощо.

РОЗДІЛ 3.
НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНОМУ ВПЛИВУ ЧУТОК НА АДМІНІСТРАТИВНИЙ БЛАГОУСТРІЙ ДЕРЖАВИ

3.1. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення

У сучасному світі інформація стала однією з ключових складових суспільного розвитку, а її достовірність визначає якість функціонування державних інститутів та рівень довіри громадян до влади. В умовах глобалізації та поширення цифрових технологій особливої ваги набуває питання протидії дезінформації, яка використовується як інструмент впливу на громадську свідомість, політичні процеси та адміністративний благоустрій держави. Дезінформаційні потоки здатні порушувати стабільність суспільних відносин, формувати викривлене уявлення про реальні події та знижувати ефективність державного управління.

Протидія таким загрозам є одним із визначальних завдань сучасної державної політики. Вона потребує поєднання правових, організаційних, комунікаційних та освітніх заходів, які мають забезпечувати належний рівень захисту інформаційного простору. Особливої ваги у цьому контексті набуває формування комплексної системи, здатної ефективно реагувати на виклики інформаційної доби та забезпечувати баланс між свободою слова і необхідністю охорони суспільних інтересів.

У цьому процесі ключову роль відіграє національне законодавство, яке має закладати належні правові засади для протидії дезінформації. Наявні норми правового регулювання, хоч і спрямовані на захист інформаційного простору, потребують системного вдосконалення з урахуванням сучасних інформаційних викликів та практики їх застосування. Йдеться не лише про уточнення механізмів відповідальності за поширення недостовірних відомостей, а й про формування цілісного правового інституту протидії

дезінформації, який охоплював би комплекс матеріальних та процесуальних норм.

Особливого значення набуває формування нових юридичних категорій, що дадуть можливість точніше окреслити предмет правового регулювання та забезпечити більш чітке розмежування між суміжними явищами.

У контексті зростання обсягів інформаційних потоків, активного використання цифрових медіа та соціальних мереж, а також поширення недостовірної або маніпулятивної інформації, виникає нагальна потреба доповнити Закон України «Про інформацію» [11] новим терміном – «дезінформація», що дозволить законодавчо визначити правові підстави для ідентифікації та регулювання поширення такої інформації. Отож, пропонується розуміти термін «дезінформація» як свідомо створену або навмисно поширену інформацію, що містить недостовірні, викривлені або маніпулятивні відомості щодо подій, рішень органів влади, суспільних процесів або інших фактів, здатні вводити в оману громадян, порушувати громадський порядок, шкодити адміністративному благоустрою, суспільній безпеці, правам і свободам людини.

Крім того, для комплексного регулювання інформаційного простору доцільним є введення в законодавство України окремої категорії «чутка». Це дозволить відокремити випадки поширення неперевіреної або непідтвердженої інформації від дезінформації з умисним характером, забезпечуючи більш точне правове реагування та розробку механізмів попередження негативного впливу чуток на громадський порядок і адміністративний благоустрій держави. Законодавче закріплення терміну «чутка» сприятиме системному підходу до захисту суспільства від інформаційних загроз та підвищенню ефективності превентивних заходів у сфері інформаційної безпеки.

Важливою складовою є включення до Закону України «Про інформацію» [11] категорії «маніпулятивна інформація», яка охоплює відомості, що формально не містять відверто неправдивих тверджень, але

завдяки викривленому контексту чи акцентам впливають на сприйняття дійсності. Вона дозволить відмежовувати неправдиві повідомлення від суб'єктивних оцінок і створить підґрунтя для формування механізмів протидії прихованим інформаційним маніпуляціям.

Не менш актуальним є поняття «деструктивний інформаційний вплив», що охоплює інформаційні дії, спрямовані на підрив довіри до органів влади, дестабілізацію суспільних процесів та порушення адміністративного благоустрою держави. На відміну від дезінформації, яка зосереджується на фактичній недостовірності, ця категорія підкреслює цільове призначення інформаційного впливу та його наслідки для суспільної стабільності.

Особливе значення має виокремлення категорії «інформаційно-психологічна дезінформація», що поєднує елементи неправдивості із застосуванням психологічних методів впливу. Такі повідомлення апелюють до страхів, упереджень або емоційних станів громадян, підсилюючи маніпулятивний ефект. У законодавчому полі ця категорія дозволить адекватніше реагувати на кампанії, які побудовані на технологіях емоційного тиску.

У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [111] доцільно закріпити поняття «систематизована дезінформаційна діяльність», що позначає організований, повторюваний і цілеспрямований процес поширення неправдивих повідомлень із певною політичною, економічною чи соціальною метою. Завдяки цій категорії можна відрізнити разові факти поширення фейків від організованих інформаційних кампаній, які становлять набагато серйознішу загрозу для інформаційної безпеки держави.

Окремо варто відзначити необхідність нормативного закріплення категорії «цифрові дезінформаційні практики», яка відображає застосування сучасних технологій, а зокрема бот-мереж, автоматизованих алгоритмів чи інструментів штучного інтелекту, для поширення неправдивих або маніпулятивних відомостей. Урахування технологічного аспекту

інформаційних загроз забезпечить можливість створення правових механізмів для їх раннього виявлення та нейтралізації.

Фундаментальною для всієї системи протидії дезінформації має стати категорія «інформаційний суверенітет держави». Її слід розуміти як стан захищеності національного інформаційного простору від зовнішнього та внутрішнього втручання, що гарантує стабільність і достовірність інформаційних потоків. Запровадження цього поняття дозволить сформувати цілісну державну політику у сфері інформаційної безпеки та розглядати протидію дезінформації не лише як реакцію на конкретні виклики, а й як стратегічний напрям забезпечення національної безпеки.

У рамках підвищення ефективності протидії дезінформації доцільно внести зміни до Закону України «Про медіа» [41], конкретизувавши роль медіа у забезпеченні достовірності інформаційного простору та захисту громадян від маніпулятивного контенту. Зокрема, слід розширити статті, що регулюють обов’язки мовників та інтернет-платформ, передбачивши: обов’язок перевірки достовірності інформації перед її поширенням та маркування сумнівного контенту; запровадження механізмів оперативного реагування на повідомлення про поширення чуток або маніпулятивної інформації, які можуть завдати шкоди громадському порядку чи адміністративному благоустрою; встановлення дієвих стандартів взаємодії медіа з державними органами, громадськими організаціями та експертними спільнотами для верифікації інформації та своєчасного спростування недостовірних відомостей; передбачення відповідальності за систематичне порушення стандартів достовірності інформації, зокрема за поширення матеріалів, що мають ознаки дезінформації або маніпулятивного впливу.

Включення цих положень дозволить законодавчо закріпити превентивну функцію медіа у сфері інформаційної безпеки та створити умови для формування прозорого та стійкого інформаційного середовища. Такі зміни забезпечать не лише реактивний захист від конкретних загроз, а й системну підтримку інформаційного суверенітету держави, підвищуючи

ефективність державної політики у сфері протидії дезінформації та зміцнення адміністративного благоустрою.

Важливо зазначити, що у контексті підвищення ефективності протидії дезінформації особливу роль відіграє освітня сфера, що формує критичне мислення та медіаграмотність громадян. Тому доцільним є внесення змін до Закону України «Про освіту» [138], які передбачатимуть системне впровадження навчальних програм і дисциплін, спрямованих на розвиток здатності аналізувати інформацію, виявляти маніпулятивні наративи та перевіряти достовірність джерел.

Законодавче закріплення таких положень забезпечить формування превентивного механізму протидії поширенню чуток і дезінформації на ранніх етапах соціалізації громадян.

Внесення відповідних змін до Закону «Про освіту» [138] стане правовою основою для інтеграції навчальних заходів із перевірки інформації, боротьби з фейками та формування навичок відповідального споживання медіаконтенту. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню інформаційного суверенітету держави та підвищенню ефективності державної політики у сфері протидії дезінформації, забезпечуючи довгостроковий захист суспільства від маніпулятивних та деструктивних інформаційних впливів.

Отже, варто підсумувати, що впровадження оновлених та прозорих норм, запропонованих у нашому дослідженні, допоможе створити надійну правову основу для ефективної та системної протидії дезінформації на національному рівні. Однак самих лише нормативних змін недостатньо, адже в умовах інформаційної глобалізації та гібридних загроз Україна зіштовхується з безпрецедентним зростанням обсягів дезінформації. Це явище має безпосередній вплив на національну безпеку та адміністративний благоустрій держави, що, у свою чергу, вимагає налагодження чіткої координації між органами державної влади у сфері інформаційної політики, кібербезпеки та національної безпеки.

Слід зазначити, що повноваження Ради національної безпеки і оборони України, передбачені Конституцією та спеціальним законом, мають передусім організаційний характер. РНБО визначає стратегічні напрями забезпечення національної безпеки, у тому числі в інформаційній сфері, та подає відповідні пропозиції Президентові України. Разом із тим, ці повноваження не передбачають безпосереднього адміністративно-правового впливу на суб'єктів поширення дезінформації, що обмежує ефективність боротьби з такими проявами на рівні адміністративного контролю та нагляду.

Подібна ситуація спостерігається і у діяльності Центру протидії дезінформації, який діє при РНБО. Згідно з Положенням [98], його основними завданнями є моніторинг інформаційного простору, аналіз та прогнозування загроз, підготовка пропозицій для РНБО та інформаційно-аналітичне забезпечення. Тобто функціонально Центр виконує роль експертно-дорадчого та координаційного органу, однак він не має юридично закріплених контрольних чи наглядових функцій. Це свідчить про обмеженість його впливу у практичному вимірі.

У зв'язку з цим актуальною є проблема належної координації між відповідними інституціями, що здійснюють інформаційну політику та забезпечують кібербезпеку. Відсутність єдиного координаційного центру призводить до дублювання завдань, розпорошення ресурсів і, як наслідок, зниження результативності протидії дезінформаційним впливам.

З юридичної точки зору можна запропонувати два можливі шляхи вирішення цієї проблеми. Перший – інституційне закріплення єдиної міжвідомчої платформи, яка б акумулювала зусилля всіх органів, відповідальних за інформаційну безпеку та кіберзахист. Її створення дозволило б вибудувати цілісну систему координації, проте водночас потребувало б значних змін у законодавстві та могло б спричинити ризик надмірної бюрократизації.

Другий шлях полягає у розширенні повноважень вже існуючих органів, зокрема Центру протидії дезінформації. У цьому випадку доцільно надати

йому юридично визначені інструменти адміністративного контролю, повноваження щодо координації діяльності органів виконавчої влади, а також право ініціювати притягнення до відповідальності осіб, причетних до поширення дезінформації. Такий підхід видається більш реалістичним і менш витратним з огляду на вже сформовану інституційну базу.

Виходячи з наведеного, на нашу думку, оптимальним варіантом удосконалення інституційного механізму протидії дезінформації є посилення статусу та функціональних можливостей Центру протидії дезінформації при РНБО. Його слід закріпити як головний координаційний орган у сфері боротьби з дезінформацією та інформаційними загрозами, визначивши при цьому чіткий розподіл повноважень між іншими органами державної влади. Такий крок сприятиме не лише підвищенню ефективності протидії деструктивним інформаційним впливам, а й забезпечить стабільність адміністративного благоустрою держави.

Втім, для комплексного розуміння проблеми необхідно враховувати і технологічний вимір дезінформаційних впливів, які нині здебільшого генеруються та поширюються у цифровому просторі.

У сучасному інформаційному середовищі соціальні мережі, цифрові платформи та технологічні компанії відіграють ключову роль у формуванні та поширенні інформаційних потоків. Вони є основними каналами, через які громадяни отримують новини та комунікують між собою. Водночас швидкість і масштабність поширення контенту роблять соціальні мережі потенційно ефективним інструментом для розповсюдження дезінформації та маніпулятивних повідомлень, включно з чутками, які можуть дестабілізувати суспільство та ускладнювати діяльність органів публічного управління.

Цифрові платформи забезпечують автоматизоване розповсюдження інформації за допомогою алгоритмів рекомендацій, таргетованої реклами та персоналізованих стрічок новин. Це створює умови, за яких недостовірні або маніпулятивні матеріали швидко набирають популярності і можуть формувати викривлену картину дійсності в окремих соціальних групах.

Соціальні мережі мають здатність впливати на поведінку користувачів шляхом емоційного стимулювання. Алгоритми платформ відстежують активність користувачів і пропонують матеріали, що викликають інтенсивні емоційні реакції – страх, гнів або захоплення, що підвищує ймовірність їх поширення та обговорення. «Дослідження Массачусетського технологічного інституту показало, що контент, який викликає сильні емоції, має вдвічі більше шансів стати вірусним, ніж нейтральні повідомлення» [139]. Такі умови сприяють активному розповсюдженню пропаганди, яка апелює до емоційних переживань, щоб вплинути на громадську думку. Залучення емоцій є ефективним методом спонукання людей підтримувати або протистояти певним політичним силам, їх почуття часто переважають над логічним аналізом. У соціальних мережах цей прийом широко застосовується для формування політичної свідомості, а також для впливу на переконання та вподобання користувачів.

Соціальні мережі впливають на політичні процеси, формуючи інформаційні середовища, де користувачі отримують виключно матеріали, які підкріплюють їхні переконання. Це сприяє «посиленню поляризації суспільства та ускладнює конструктивний діалог і досягнення компромісів. За дослідженням PewResearchCenter, 60% американців вважають, що соцмережі загострюють політичний розкол у країні» [140].Такий ефект інформаційної замкненості призводить до формування так званих замкнених комунікаційних середовищ , у межах яких користувачі майже не стикаються з альтернативними поглядами.

З огляду на зазначене, медіа виступають системним елементом у подоланні негативних наслідків функціонування соціальних мереж, оскільки забезпечення ними достовірної та об’єктивної інформації не лише зменшує суспільні протиріччя, а й сприяє утвердженню стабільності та правопорядку як складових адміністративного благоустрою держави. Разом із тим, діяльність медіа вимагає високого рівня професійної відповідальності, адже саме від якості інформаційного контенту залежить формування громадської

думки та рівень довіри до державних інституцій. У цьому контексті особливого значення набуває дотримання журналістських стандартів, що передбачають перевірку фактів, баланс думок та уникнення маніпулятивних технік.

На думку В. Іванцова та В. Бахмата,«медіа відіграють ключову роль у боротьбі з дезінформацією та пропагандою, особливо в умовах воєнних конфліктів, коли інформаційний простір стає полем битви. Однією з найважливіших функцій медіа є надання достовірної інформації та забезпечення її прозорості. Це включає об'єктивне висвітлення подій, публікацію фактів без викривлення та уникнення маніпуляцій. Журналістика в умовах війни стає джерелом правдивого уявлення про реальність, що допомагає громадськості не піддаватися впливу пропагандистських наративів та фейкових новин. Один із найефективніших способів протидії дезінформації, який використовують медіа, – це фактчекінг. Завдяки систематичній перевірці інформації журналісти здатні виявляти й викривати неправдиві дані, які активно поширюються через різні канали, включаючи соціальні мережі та інтернет-ресурси. Це важливо не лише для інформування населення, але й для збереження довіри до професійної журналістики як інституту. Коли громадськість бачить, що медіа докладають зусиль для встановлення правди, зростає довіра до засобів масової інформації, а отже, зменшується вплив пропаганди та дезінформації» [141, с. 101-102].

О. А. Юрченко, Т. А. Лисенко та О. Ю. Сохацький в ході дослідження значення соціальних мереж і різних цифрових платформ у процесах комунікації під час війни виділили її позитивні та негативні аспекти. у комунікації під час війни виділили її позитивні та негативні аспекти. Зокрема «позитивний вплив:

– інформаційна доступність – вони створюють можливість швидкого і доступного розповсюдження актуальної інформації щодо ситуації на передовій, безпеки та важливих подій. Це допомагає мобілізувати громадську думку та дії для підтримки військових, постраждалих та мирних жителів;

– мобілізація і громадська підтримка – соціальні мережі стають платформою для мобілізації і координації допомоги постраждалим, збору грошових засобів, організації волонтерських груп і інших акцій громадської підтримки;

–психологічна підтримка – соціальні мережі служать платформою для вираження емоцій, спільної підтримки й спілкування між військовослужбовцями, ветеранами, постраждалими та їхніми родинами;

–міжнародна підтримка – цифрові платформи дають змогу швидко і ефективно привертати увагу міжнародної спільноти до ситуації в країні та залучати міжнародну допомогу та підтримку;

–можливість документування – соціальні мережі і різні цифрові платформи часто служать для документування порушень прав людини, воєнних злочинів та інших негативних явищ, що відбуваються під час конфлікту» [142, с. 997].

«Негативний вплив:

– розповсюдження дезінформації – соціальні мережі також можуть стати платформою для поширення неправдивої інформації, пропаганди та фейків, що може призвести до паніки, спричинити конфлікти та поділ суспільства;

– маніпуляція громадською думкою;

– порушення приватності та безпеки – відкрита природа соціальних мереж може призвести до порушення приватності користувачів і використання їхніх особистих даних з метою маніпуляції або втручання в їхні особисті справи;

– підрив безпеки – ворожі сили можуть використовувати соціальні мережі для шпигунства, дестабілізації та проведення кібератак, що може завдати шкоди національній безпеці;

– психологічний тиск – постійний потік негативних новин і зображень про війну в соціальних мережах може призвести до стресу, тривоги й погіршення» [142, с. 997].

Варто зазначити, що цензура в соціальних мережах, особливо коли йдеться про блокування матеріалів, пов’язаних із військовими конфліктами, викликає багато дискусій серед самих правозахисників, дослідників і користувачів. З одного боку, соцмережі змінюють ключову роль у забезпеченні інформаційної безпеки – вони видають публікації, які можуть розпалювати напругу або поширювати дезінформацію. Це особливо актуально під час війни в Україні, коли соцмережі стали головним каналом для швидкого поширення новин і попереджень про загрози. Усунення неперевірених повідомлень чи матеріалів, які явно можуть бути використані в гібридній війні, сприймається як важливий елемент захисту національних інтересів.

Водночас подібні заходи цензури можуть звужувати свободу висвітлення і перешкоджати повному та об’єктивному висвітленню подій. Системи фільтрації контенту не завжди здатні точно відокремити справжні загрози від достовірних звітів, що іноді призводить до блокування важливих доказів про воєнні злочини. Через це суспільство ризикує отримати деформоване сприйняття конфлікту, а міжнародна аудиторія – спотворену картину подій.

Технологічні компанії, як власники цифрових платформ, мають можливість та відповідальність за моніторинг контенту, його модерацію та запровадження превентивних механізмів, що обмежують поширення дезінформації, зокрема через впровадження фактчекінгу, позначення сумнівних матеріалів або блокування бот-мереж. Завдяки таким заходам платформи можуть мінімізувати ризики впливу дезінформації на громадську думку та політичні процеси.

Слід зазначити, що ефективна протидія дезінформації потребує взаємодії технологічних компаній із державними органами та громадськими інституціями. Соціальні мережі та цифрові платформи можуть слугувати не лише каналом поширення перевіреної інформації, а й платформою для реалізації просвітницьких заходів, медіаграмотності користувачів та

превентивного інформування громадськості. Відповідно їхня роль у підвищенні ефективності протидії дезінформації є двоякою: вони одночасно виступають джерелом потенційних загроз та ключовими партнерами держави у формуванні стійкого і захищеного інформаційного середовища.

Слушну думку з цього питання висловив В. Войчук, зокрема «боротьба з недостовірною інформацією є складним завданням, яке потребує комплексного підходу та скоординованих зусиль на різних рівнях. Комунікаційні інструменти, такі як фактчекінг, медіаграмотність, прозорість джерел, співпраця з технологічними платформами та просвітницькі кампанії, здатні захистити суспільство від маніпуляцій, якщо їх застосовувати системно і послідовно. Фактчекінг допомагає викривати фейки та перевіряти інформацію, але його ефективність залежить від доступу до достовірних даних і довіри аудиторії. Прозорість джерел і співпраця з технологічними платформами можуть зменшити поширення дезінформації, однак потребують чітких регуляторних механізмів і відповідальності з боку самих платформ. Просвітницькі кампанії, своєю чергою, підвищують обізнаність громадян, але їхній успіх залежить від доступності та якості інформаційних матеріалів. В українських умовах ці інструменти мають враховувати специфіку гібридної війни, яка використовує дезінформацію як зброю для дестабілізації суспільства» [143, с. 63-64].

Такої ж думки притримується Л. Гречуха, яка вважає, що «для протидії цим викликам необхідно об’єднати зусилля різних зацікавлених сторін, включаючи уряд, медіа, технологічні компанії та громадянське суспільство. Лише шляхом комплексних та скоординованих дій можна ефективно боротися з дезінформацією та захистити право на достовірну та неупереджену інформацію. Для ефективної боротьби з фейковими новинами та маніпуляцією інформацією необхідно застосовувати комплексний підхід, що включає покращення медіаграмотності та критичного мислення, особливо серед школярів та студентської молоді» [144,с. 58].

З метою протидії відповідним загрозам розробляються різні технологічні рішення, зокрема застосування штучного інтелекту для ідентифікації та блокування дезінформаційних матеріалів. Наприклад, Facebook впровадив систему DeepText, що аналізує текстові дані та виявляє потенційно фейковий контент. «Вона може обробляти понад 10 000 дописів за секунду, що допомагає ефективно боротися з пропагандою» [145].

«За допомогою алгоритмів машинного навчання та обробки природної мови, ШІ здатен ідентифікувати ключові слова, фрази та вирази, що набирають популярності на платформі. Особливу увагу приділяють темам, які швидко стають трендами, але не мають достовірних джерел або спираються на маніпулятивні інформаційні стратегії. Такі тренди можуть бути пов’язані з фальшивими наративами або навіть з організованими кампаніями, що мають на меті вплинути на громадську думку або створити хаос. ШІ також може відслідковувати джерела, з яких походять ці тренди, та виявляти аномальні мережеві взаємодії, що вказують на скоординовані дії ботів чи фальшивих акаунтів, які активно поширюють дезінформацію. Моніторинг таких трендів дозволяє оперативно виявляти потенційні загрози і вчасно реагувати на них» [146, с. 251-252].

С. Фодоренко та Ю. Синицина виділяють деякі способи, які за допомогою штучного інтелекту виявляють дезінформацію:

– «Аналіз тексту та контексту: Штучний інтелект може аналізувати текстові дані, виявляючи незвичайні висловлювання, суперечливі факти або недостовірні джерела. Він також враховує контекст, щоб визначити, чи відповідає інформація загальноприйнятим фактам;

– Моніторинг соціальних мереж: Штучний інтелект аналізує мільйони повідомлень у соціальних мережах, виявляючи підозрілі теми, теги або посилання. Він також визначає популярність дезінформаційних матеріалів;

– Виявлення deepfake: Штучний інтелект розпізнає фейкові відео, аудіо або зображення. Він аналізує різницю між оригінальними та зміненими даними;

– Масштабізація аналізу: Штучний інтелект може обробляти великі обсяги даних, що дозволяє виявляти дезінформацію в реальному часі» [147, с. 391].

Водночас штучний інтелект може застосовуватися для поширення дезінформації. Дослідження випадків демонструють, що ці технології використовуються для маніпулювання інформацією та створення хибних наративів. Дезінформація, спрямована на вплив на свідомість людини, передбачає навмисне спотворення змісту або значення фактів, явищ чи дій, при збереженні їхніх зовнішніх ознак, що надає їм деструктивного або спотвореного значення. Основною ознакою такої маніпуляції є розрив між змістом інформації та її формою подання.

До того ж, як зазначає Ю. І. Лучко, можливості штучного інтелекту використовують для створення «підроблених людей» (fakepeople), тобто створення облич або персонажів, які не існують в реальному житті, за допомогою технологій штучного інтелекту та комп’ютерної графіки. Це може включати створення фотографій, відео або 3D-моделей, які виглядають дуже реалістично, але фактично є створеними комп’ютером. Такі синтетичні обличчя можуть використовуватися у різних сферах, включаючи рекламу, розваги чи дезінформацію, що надає необмежені можливості для створення і розповсюдження будь-яких інформаційних повідомлень (меседжів) [148].

Отже, застосування штучного інтелекту у протидії дезінформації демонструє значний потенціал у забезпеченні інформаційної безпеки та стабільності суспільства. Завдяки здатності оперативно аналізувати великі обсяги даних, виявляти приховані маніпулятивні стратегії, визначати джерела поширення неправдивих відомостей та відстежувати мережеву активність, алгоритми ШІ стають важливим інструментом у боротьбі з фейками, чутками та пропагандою. Особливої ваги набуває можливість виявлення новітніх форм дезінформації, які здатні суттєво впливати на формування громадської думки.

Разом із тим, важливо усвідомлювати і подвійний характер використання штучного інтелекту. Ті ж технології, що застосовуються для ідентифікації неправдивих повідомлень, можуть бути задіяні для їх створення, масштабування та поширення, що лише ускладнює завдання протидії інформаційним загрозам. У цьому контексті ключовим викликом стає вироблення правових, етичних та організаційних механізмів контролю за використанням ШІ, щоб мінімізувати ризики зловживань та забезпечити його спрямування на досягнення суспільно корисних цілей. Також важливим аспектом у цьому процесі є підвищення прозорості алгоритмів правової відповідальності розробників та платформ.

Свою думку з приводу шляхів вирішення проблемних аспектів в боротьбі з дезінформацією в призмі кібербезпеки висловили С. П. Дмитренко та О .С. Дмитренко. «Захист інформації та національної безпеки ускладнює відсутність уніфікованої стратегії реагування на кіберзагрози; складно модернізувати технологічну базу за відсутності відповідного фінансування; дефіцит кваліфікованих кадрів у сфері інфобезпеки породжує відсутність кваліфікованої допомоги та оперативного реагування на щоденні виклики; державні установи не можуть самостійно виявляти і нейтралізувати загрози через відсутність ефективних ресурсів регуляції. Проблемним залишається контроль дезінформації, однак Україна має перспективи щодо зміцнення інформаційної безпеки в контексті співпраці з НАТО і ЄС задля модернізації і посилення інформаційного простору. Серед ключових напрямків розвитку співпраці є модернізація законодавства і впровадження штучного інтелекту, а також посилення безпеки критичної інфраструктури та розвиток власної системи інфозахисту. Необхідно також підтримувати розвиток навчальних концептів для громадян та публічних службовців і стимулювати розвиток регіональних та національних it-компаній, які можуть самостійно розробляти концепцію кіберзахисту. У цьому контексті важливо залучати міжнародних партнерів для апробації новітніх технологій, їхнього бета-тестування та

підвищення рівня нацбезпеки через підвищення рівня інформаційної безпеки громадян» [149, с. 68].

Активна участь громадян у боротьбі з дезінформацією здатна підвищити ефективність протидії її негативним впливам, що може забезпечуватися шляхом:

– «спільнотами спостерігачів: тренуванням добровольців для моніторингу медійного простору і соціальних мереж на предмет дезінформації;

– партнерством з технологічними компаніями: залученням провідних ІТ-компаній для розробки та впровадження інструментів, що допомагають користувачам самостійно ідентифікувати неправдиву інформацію» [150, с. 99].

В. О. Бабіна, досліджуючи питання впливу дезінформації на політичну ситуацію в державі, пропонує наступні шляхи вирішення проблемних аспектів підвищення ефективності протидії дезінформації:

– «впровадження реформ, які гарантуватимуть незалежність медіа та захист прав журналістів. Важливість забезпечення ефективного правозастосування існуючих законів про свободу слова;

–необхідність розроблення механізмів фінансової та інституційної підтримки незалежних медіа, особливо у країнах з помірним та низьким рівнем свободи слова. Це може включати міжнародні гранти, програми тренінгів та обмін досвідом;

– критично важливими є розвиток освітніх програм, спрямованих на підвищення медіаграмотності населення. Інвестиції у медіаосвіту допоможуть громадянам краще розуміти та аналізувати інформаційні потоки, а також протидіяти дезінформації;

– пріоритетом для виявлення та боротьби з дезінформацією має стати використання сучасних технологій, розробка нових алгоритмів для виявлення фейкових новин, а також співпраця з соціальними медіа-платформами;

– співпраця між країнами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством є ключовою для забезпечення свободи слова та інформаційної гігієни. Колективні зусилля сприятимуть створенню глобального середовища, де свобода слова буде захищеною, а дезінформація – ефективно нейтралізованою» [151, с. 19-20].

Як уже ми попередньо наголошували, у контексті досліджуваного питання особливого значення набуває питання розвитку медіаграмотності та медіаосвіти населення. Адже навіть за наявності ефективних правових механізмів та сучасних технологічних рішень, здатних оперативно виявляти та блокувати дезінформаційні потоки, протидія цим явищам не може бути повною без активної участі самих громадян. Людина, яка не володіє навичками критичного мислення, верифікації джерел та аналізу інформаційного контенту, стає вразливою до маніпуляцій, поширення фейків і чуток. У цьому сенсі медіаграмотність виступає не лише як індивідуальна компетентність, але й як суспільна цінність, що прямо впливає на рівень інформаційної безпеки держави.

Розвиток медіаосвіти спрямований на формування здатності громадян не лише споживати, а й усвідомлено інтерпретувати та оцінювати інформаційні потоки. Це дозволяє створити середовище, у якому дезінформація втрачає ґрунт для поширення, оскільки аудиторія вміє відрізняти достовірні факти від маніпулятивних повідомлень.

Науковець В. Войчук вважає, що «медіаграмотність, у свою чергу, формує критичне мислення, дозволяючи людям самостійно розпізнавати маніпуляції, але її впровадження потребує часу та значних зусиль у сфері освіти. Економічні обмеження, такі як недостатнє фінансування освітніх програм і медіа, ускладнюють впровадження системних змін. Низький рівень інформаційної культури, особливо серед старшого покоління, робить українців вразливими до маніпуляцій, адже багато хто не вміє перевіряти джерела чи розпізнавати фейки. До того ж, війна посилила емоційну

вразливість суспільства, що робить його більш сприйнятливим до пропаганди» [143, с. 63-64].

Доцільно окреслити сім ключових підходів щодо підвищення рівня медіаграмотності громадян:

«1. Критичне мислення: включає конкретні методи, такі як розробка аргументів на основі фактів та ставити під сумнів інформацію в Інтернеті, а також більш комплексні здібності, такі як усвідомлення, рефлексія чи критичне застосування інформації» [152, с. 80].

«2. Перевірка достовірності: перевірка надійності та достовірності ресурсів і перевірка точності інформації в інтернеті. Приклади включають виявлення оманливої інформації в ЗМІ, здатність оцінювати достовірність наукових досліджень, використання методів розвінчання теорії змови/чуток або застосування інструментів перевірки інформації.

3. Розвиток медіакомпетентності: розвиток компетентності щодо медіаекології, різних медіаформатів та інформаційної навігації.

4. Інтеграція медіа- та цифрової грамотності: усвідомлення цифрової екології як невід’ємної складової розуміння екосистеми медіа. Методи зосереджені на усвідомленні алгоритмізованої автоматизації виробництва та споживання медіа, можливостях навігації в цифровому просторі або втручаннях, що підвищують компетентність міркування та стійкість до маніпуляцій.

5. Крос-контекстна грамотність: передача навичок, що формуються на межі академічного та ненаукового середовища.

6. Системний підхід до медіаграмотності: пов’язує медіаграмотність із соціальними та історичними процесами в суспільстві та/або владними відносинами, що стоять за медіаекономікою.

7. Розширення можливостей: рух медіа грамотності (від захисту чи щеплення до розширення можливостей), що наголошує на вирішальній ролі медіаграмотності для громадянської участі, громадянства та добробуту» [152, с. 80].

До цього ж, впровадження навчальних програм, семінарів та інформаційних курсів допоможе громадянам краще орієнтуватися в інформаційному просторі та не ставати жертвами маніпуляцій. На цей час заклади вищої освіти мають всі можливості і ресурси вживати різних заходів для популяризації цього питання серед студентів. Як правило, ці заходи «спрямовані на активізацію зусиль молоді в інформаційному просторі та створення стійкості до дезінформації, особливо за межами країни» [153, с. 326].

Також варто вказати, що «деякі науковці у своїх дослідженнях пропонують створити цілий інститут незалежного моніторингу медіапростору, що дозволить швидко реагувати на появу дезінформації та мінімізувати її вплив на громадську думку» [154, с. 272].

Отже, аналіз проблемних аспектів підвищення ефективності протидії дезінформації та чуткам у сфері адміністративного благоустрою держави засвідчує наявність структурних прогалин як у нормативно-правовому регулюванні, так і в інституційному забезпеченні. Усунення зазначених недоліків потребує впровадження комплексу взаємопов’язаних заходів, що передбачають гармонійне поєднання правових, організаційних, технологічних та просвітницьких механізмів. Ефективна протидія дезінформаційним впливам можлива лише за умови застосування системного багаторівневого підходу, спрямованого на підвищення інформаційної стійкості держави. Ключовим чинником у цьому контексті виступає консолідація зусиль органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, засобів масової інформації та освітніх установ, що є необхідною передумовою формування довіри до публічної влади й забезпечення стабільного адміністративного благоустрою держави.

3.2. Зарубіжний досвід адміністративно-правової стійкості до інформаційних загроз

В умовах інтенсивного розвитку інформаційного суспільства та цифровізації всіх сфер життєдіяльності держави стикаються з якісно новими викликами, пов’язаними із загрозами у сфері інформаційної безпеки. Особливу увагу в цьому контексті привертають явища дезінформації, поширення чуток, маніпулятивних комунікацій та інших форм інформаційного впливу, здатних суттєво ускладнювати реалізацію функцій публічного управління та підривати адміністративний благоустрій держави. Саме тому значного наукового й практичного інтересу набуває дослідження зарубіжного досвіду формування адміністративно-правової стійкості до зазначених загроз.

Зарубіжна практика засвідчує, що ефективність протидії інформаційним викликам визначається не лише наявністю розвиненої нормативно-правової бази, але й створенням комплексних інституційних механізмів, здатних забезпечити системне реагування на інформаційні атаки. При цьому в різних державах сформувалися специфічні підходи: одні роблять акцент на криміналізації поширення неправдивої інформації, інші – на інституційній координації діяльності органів влади, а деякі сконцентровані на розвитку суспільної медіаграмотності та формуванні культури критичного мислення.

Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду має важливе значення для науки адміністративного права, оскільки дозволяє виявити як універсальні закономірності формування стійкості держави до інформаційних загроз, так і специфічні елементи, що зумовлені особливостями правової системи, політичного режиму чи культурних традицій тієї чи іншої країни. Водночас систематизація та критичне осмислення зазначеного досвіду створює підґрунтя для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення національної

моделі адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України.

Отож, як уже нами попередньо зазначалось, «заходи розповсюдження інформації на кожному етапі розвитку суспільства є більш удосконаленими та інформаційний обмін стає більш насиченим» [155, с. 49]. Окрім того, «можна констатувати факт, що одним із способів поширення інформації є чутки. Чутки – це явище масове, коли вже всі навколо говорять одне і те ж саме, людина поступово теж починає в це вірити» [156, с. 477].

У цьому контексті постає необхідність з'ясування питання щодо суб'єктів, які здійснюють поширення чуток, та визначення цільової аудиторії, на яку вони спрямовані, адже саме ці чинники дозволяють зрозуміти функціональне призначення чуток у соціально-комунікаційних процесах.

«Для прикладу, в Бангладеш прийшли вибори, опозиція втратила голоси виборців. Для того, щоб відновити довіру громадян до свої структури, опозиціонери вирішили показати неспроможність влади. Тобто опозиція, яка на той час суттєво програвала владі, хотіла зірвати відкриття одного з найбільших будівельних проектів і дестабілізувати політичну та соціальну ситуацію в країні. Спеціалісти, які вивчали чутки, були впевнені, що у Бангладеші було використано технологію чуток-залякування. Поміж населення запустили інформацію, що підтвердила найстрашніші побоювання людей і спричинила негативні емоції у суспільстві» [156, с. 477].

Також «США за допомогою чуток змінили політичний устрій латино-американської країни. 4 вересня 1970 року в Чилі до влади прийшов комуністичний уряд. Америці це було абсолютно не прийнятно, а тому центральному розвідувальному управлінню було поставлено завдання про необхідність зміни влади без людських жертв та воєнного перевороту. Спеціальні агенти ЦРУ вдалися до технології чуток. Була проведена дуже грамотна кампанія через їх запущення. І як результат, отримання серйозної перемоги над соціалістичним урядом» [156, с. 478].

Наведений приклад діяльності США свідчить про те, що чутки можуть виступати потужним інструментом інформаційного впливу, здатним змінювати політичні процеси та підривати державний устрій без застосування воєнних засобів. Водночас практика європейських країн демонструє інший підхід – замість використання чуток як засобу політичної боротьби робиться акцент на правовому врегулюванні та запровадженні превентивних механізмів.

У цьому контексті показовим є досвід Федеративної Республіки Німеччина, що «однією з перших на законодавчому рівні зробила кроки у напрямі протидії поширенню фейкової інформації. У 2015 році з ініціативи Гайко Йозефа Мааса (на той момент міністра юстиції та захисту прав споживачів Німеччини у третьому уряді Анґели Меркель) було створено робочу групу з розробки законопроекту щодо протидії поширенню антиправової інформації в соціальних мережах» [157, с. 124].

«У 2017 р. Китай видав жорсткий закон, що регулює антифейкову діяльність у країні. Цим законом онлайн-платформи зобов’язані публікувати у соціальних мережах тільки ту інформацію, яка міститься в статтях офіційних засобів масової інформації» [158, с. 150].

Порівняння відповідного досвіду свідчить про різні підходи до використання інформаційного ресурсу: від застосування чуток як інструменту зовнішньополітичного впливу до законодавчого врегулювання поширення неправдивої інформації. Це дає підстави стверджувати, що у сучасному глобалізованому середовищі інформаційна безпека перетворилася на ключовий елемент національної безпеки держав. Стрімкий розвиток цифрових технологій, інтернет-комунікацій та штучного інтелекту зумовлює виникнення нових викликів – дезінформації, кібератак, маніпуляції суспільною думкою через соціальні мережі, втручання у виборчі процеси.

Зарубіжна практика демонструє, що ефективна протидія інформаційним викликам можлива виключно за умови системного підходу, який поєднує вдосконалене правове регулювання, належну інституційну

спроможність органів державної влади та високий рівень цифрової грамотності суспільства. У цьому контексті показовими є приклади США, Німеччини, Естонії, Ізраїлю та Франції, де активно реалізуються національні стратегії кібербезпеки, створюються спеціалізовані органи для боротьби з інформаційними атаками, а також розробляється сучасне законодавство у сфері захисту персональних даних і регулювання контенту в інтернеті. Водночас підходи до забезпечення інформаційної безпеки в різних державах істотно різняться: демократичні країни намагаються зберегти баланс між безпекою та правами людини, тоді як авторитарні режими нерідко використовують інформаційні загрози як підставу для посилення контролю над суспільством. Крім того, досвід цих країн засвідчує важливість міжвідомчої координації та співпраці з приватним сектором і громадськими організаціями для своєчасного виявлення та нейтралізації загроз.

Висвітлюючи питання про сучасні загрози інформаційній безпеці, Т. Слінько наголосила на наслідках інформаційних війн, а саме «деформація духовних цінностей суспільства й особистості, що негативно впливає на інші сфери життєдіяльності держави, зокрема, на політичну, правову, моральну тощо. У сучасних умовах, коли стрімко поширюються інформаційні технології, створюються віртуальні світи, користуються популярністю різноманітні соціальні мережі, проблема інформаційної безпеки набула нових форм й вимірів. Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, з одного боку, значно розширює можливості людини й суспільства , а з другого – несе в собі низку загроз інформаційному суверенітету держави, повага до якого виступає одним із основних закріплених у Статуті ООН та інших міжнародних актах принципів сучасного міжнародного права» [159, с. 81-82].

Отже, сучасні інформаційні війни свідчать, що держава може ставати об’єктом не лише зовнішньої маніпуляції, але й втрачати частину інформаційного суверенітету під тиском глобальних корпорацій, які контролюють ключові телекомунікаційні мережі та соціальні платформи. У таких умовах інформаційні загрози дедалі більше поєднуються з

кіберзагрозами, що зумовлює необхідність комплексного підходу до захисту національного інформаційного простору.

«У світі, державах та тому чи іншому суспільстві, де інформація поширюється зі швидкістю світла, дезінформація стала серйозною проблемою» [160, с. 165]. В умовах сучасної повномасштабної війни в Україні питання захисту інформації та кібербезпеки набуває стратегічного значення, оскільки країна стикається із комплексними загрозами, які охоплюють не лише традиційні форми збройної агресії, а й інформаційно-кіберні атаки. Швидкий розвиток науково-технічного прогресу створює нові можливості для гібридних загроз, що поєднують кібератаки, дезінформаційні кампанії та маніпуляції громадською думкою. Такі загрози не лише ставлять під ризик функціонування державних структур і критичної інфраструктури, а й підривають основоположні демократичні цінності, права і свободи громадян. У цьому контексті кібербезпека виступає ключовим елементом національної безпеки, оскільки забезпечує системний захист від атак як з боку державних, так і недержавних суб’єктів, а також сприяє стабілізації інформаційного простору, підтримці довіри до державних інститутів і запобіганню дестабілізаційних процесів у суспільстві. Вона включає комплекс превентивних, технічних, нормативних та організаційних заходів, спрямованих на зменшення ризиків, оперативне реагування на інциденти та підвищення загальної стійкості національної системи до кіберзагроз.

Особливого захисту потребують державні системи, військова таємниця, розвідувальна інформація та критично важлива інфраструктура, адже їхнє вразливе становище може призвести до масштабних наслідків – від витоку даних до руйнування стратегічних об’єктів.

«Саме тому для забезпечення національної безпеки, захисту даних громадян, захисту демократичних процесів, сприяння співпраці та підтримки економічної стабільності слід приділити значну увагу адміністративно-правовому забезпеченню кібербезпеки в Україні» [161, с. 144].

В умовах повномасштабної війни, яку агресор фактично розпочав проти України ще у 2014 році, особливого значення набуває питання інформаційної безпеки. Кібератаки у цьому контексті слід розглядати як форму ескалації бойових дій у кіберпросторі, що проявляється у поширенні новітніх форм агресії, становить загрозу громадянам і суспільству та завдає відчутної матеріальної шкоди державі.

Гібридні загрози мають на меті використання слабких місць державної влади і спрямовані на підрив основоположних демократичних свобод і цінностей. Західні країни сприймають ці загрози через систему заходів реагування: Європейський Союз зосереджується на питаннях кібербезпеки, боротьби зі злочинністю, мінімізації ризиків, підвищеної стійкості суспільства та забезпечення інформаційної безпеки. НАТО і ЄС розуміють необхідність запобігання гібридним загрозам як через пасивні методи, такі як підвищення готовності до різних криз і несподіванок, так і через більш активні дії – виключно з жорсткими заходами щодо підготовки, захисту ключових функцій та інституцій, які є ймовірною ціллю гібридних атак.

«Європейський Союз, як одна з найбільших інтеграційних спільнот, активно працює над створенням і впровадженням ефективних механізмів захисту цифрових інфраструктур, боротьби з кіберзагрозами та забезпеченням безпеки даних своїх громадян і організацій. Оскільки кіберзагрози набирають глобальних масштабів, ЄС ставить на перший план необхідність розвитку єдиного підходу до інформаційної безпеки, що дозволяє не тільки захистити внутрішній ринок, але й підтримати стабільність у міжнародних відносинах» [162, с. 143].

У Європейському Союзі було вироблено низку регулятивних положень, спрямованих на протидію дезінформації, до виконання яких суб’єкти інформаційної діяльності можуть долучатися на добровільних засадах. Сторони, що приєдналися до цих зобов’язань, взяли на себе обов’язок реалізовувати відповідні заходи у таких ключових напрямах:

«1. Посилення співпраці з фактчекерами.

2. Забезпечення прозорості політичної реклами.

3. Розширення прав та можливостей користувачів.

4. Демонетизація поширення дезінформації.

5. Надання дослідникам кращого доступу до даних»[163, с. 157].

На основі вище зазначеного можна зробити висновок, що у Європейському Союзі протидія дезінформації здійснюється комплексно і передбачає поєднання різних підходів. Основна увага приділяється співпраці з експертами та громадськими організаціями, підвищенню прозорості інформації, захисту прав користувачів, усуненню економічних стимулів для поширення неправдивих відомостей та підтримці наукових досліджень у цій сфері. Такий підхід дозволяє створити систему превентивних та коригувальних заходів, спрямованих на підвищення довіри до інформаційного простору, розвиток медіаграмотності та зменшення негативного впливу дезінформації на суспільство.

«У 2015 році з метою протидії інформаційним впливам та фейковим повідомленням Європейський Союз заснував робочу групу зі стратегічних комунікацій – EastStratComTaskForce. Відповідно на основі Плану дій щодо стратегічної комунікації, прийнятого 22 червня 2015 року, мандат EastStrategicCommunicationTaskForce охопив три напрямки дій: 1) ефективна комунікація та просування політики ЄС щодо країн Східного Партнерства; 2) посилення ЗМІ в країнах Східного Партнерства та в державах-членах, включаючи підтримку свободи ЗМІ та зміцнення незалежних ЗМІ; 3) покращення спроможності ЄС прогнозувати та реагувати на дезінформацію російської федерації» [164].

У 2016 році було прийнято Спільну рамкову програму щодо протидії гібридним загрозам, а у 2018 році – Спільне повідомлення про підвищення стійкості та зміцнення можливостей для боротьби з гібридними загрозами. У 2016 році, в рамках заходів ЄС у сфері зміцнення стійкості до гібридних впливів, у складі Європейської служби зовнішніх дій було засновано Центр гібридного об’єднання даних, покликаний виконувати роль головного

аналітичного центру з моніторингу та оцінки гібридних загроз для інституцій Європейського Союзу. А вже у 2017 році в Гельсінкі розпочав діяльність Європейський центр передового досвіду з протидії гібридним загрозам.

У Повідомленні від квітня 2018 року «Комісія запропонувала європейський підхід до боротьби з дезінформацією в Інтернеті, прагнучи сприяти створенню більш прозорого, надійного та підзвітного онлайн-середовища. У Повідомленні запропоновано заходи для боротьби з дезінформацією в Інтернеті, включаючи саморегульований Кодекс практики щодо дезінформації для всього ЄС, підписаний великими онлайн-платформами та рекламною індустрією, а також підтримку незалежної мережі перевіряльників фактів» [165].

З метою захисту своїх демократичних систем та суспільної дискусії, зокрема під час загальноєвропейських виборів у 2019 році та низки національних та місцевих виборів у країнах-членах ЄС до 2020 року, представники ЄС 5 грудня 2018 року презентували План дій ЄС проти дезінформації (ActionPlanagainstDisinformation).

У цьому Плані дій виокремлено чотири пріоритетні сфери, спрямовані на підвищення інституційної спроможності Європейського Союзу та посилення взаємодії між державами-членами і органами ЄС.

Перша сфера – «удосконалений механізм виявлення. Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій та Центр аналізу гібридних загроз (HybridFusionCell) Європейської служби зовнішньої дії, а також представництва ЄС в країнах-сусідах ЄС будуть підсилені за рахунок значного обсягу додаткових спеціалізованих кадрів та засобів аналізу даних.

Другою сферою визначено скоординоване реагування. Планується запуск Спеціальної системи швидкого сповіщення в інституціях та державах-членах ЄС.

Онлайн-платформи та індустрії як третя сфера. Підписанти Збірки правил з протидії дезінформації повинні швидко та ефективно виконати зобов’язання, зазначені в ній. До таких зобов’язань, з-поміж іншого, належать

такі: забезпечення прозорості політичної реклами; активізація зусиль із закриття активних фейкових акаунтів; виявлення діяльності, що ведеться не від людей; а також співпраця з факт-чекерами та науковими дослідниками з метою виявлення кампаній з дезінформації та поширення контенту, що пройшов факт-чекінг.

Четверта сфера – підвищення рівня поінформованості та підтримка громадян. Окрім кампаній з підвищення рівня поінформованості, спрямованих на конкретну аудиторію, інституції та держави-члени ЄС сприятимуть розвитку медіа-грамотності» [166].

Варто також зазначити, що після презентації текст Плану дій ЄС проти дезінформації був розміщений на офіційному сайті Європейського Союзу під заголовком «Інформаційний бюлетень: План дій проти дезінформації» [167].

31 січня 2020 року на 9-тому засіданні Парламентської асамблеї Ради Європи після розгляду звіту Комітету з політичних питань та демократії, та висновку Комітету з правових питань та прав людини, євродепутатами прийнято резолюцію 2326 (2020) щодо інформаційних загроз в європейському просторі та шляхів їх подолання, зокрема було висловлено стурбованість:

– «масштабами інформаційного забруднення у цифровому світі, що стає все більш поляризованим, поширенням дезінформаційних кампаній, спрямованих на формування громадської думки, тенденціями іноземного втручання та маніпуляцій у вибори, а також образливою поведінкою та посиленням мови ворожнечі в інтернеті та соціальних мережах. Усе це ставить під загрозу демократію, зокрема виборчі процеси в державах-членах Ради Європи, впливаючи на право на свободу вираження поглядів, включаючи право на отримання інформації, та право на вільні вибори;

– щодо кібератак, то Асамблея нагадує про занепокоєння, висловлені в Резолюції 2217 (2018) та Рекомендації 2130 (2018) щодо правових викликів, пов’язаних із гібридною війною та зобов’язаннями щодо прав людини, зокрема численних випадків масових дезінформаційних кампаній,

спрямованих на підрив безпеки, громадського порядку та мирних демократичних процесів, а також про необхідність розробки інструментів для захисту демократії від інформаційної зброї» [168].

У контексті протидії дезінформації, що становить загрозу демократичним виборам, перед урядами держав-членів Ради Європи постає завдання впровадження таких заходів:

– «визнати транснаціональний характер проблеми та посилити співпрацю з інтернет-посередниками та операторами соціальних мереж, чиї комерційні інтереси, як правило, суперечать правам людини та політичним правам, наприклад, принципу виборчої рівності, відповідно до Рекомендації Комітету міністрів CM/Rec(2018)2 щодо ролей та обов’язків інтернет-посередників;

– надати виборцям можливість отримувати достовірну інформацію та стати більш поінформованими та залученими з метою збереження здійснення їхнього права на справді вільні та чесні вибори;

– зруйнувати монополію технологічних компаній, які значною мірою контролюють доступ громадян до інформації та даних;

– розглянути можливість оновлення національного законодавства з метою ефективнішої протидії дезінформаційним кампаніям» [168].

Незважаючи на активне вироблення правових механізмів протидії фейковим новинам у країнах ЄС, значна частина держав вже впроваджує конкретні заходи щодо регулювання відповідальності за розповсюдження дезінформаційних матеріалів у медійному просторі. Це включає законодавчі норми, що передбачають санкції за поширення неправдивої інформації, створення органів контролю за медійними потоками, а також впровадження превентивних заходів, спрямованих на підвищення медіаграмотності населення. Одночасно активно розвивається співпраця зі спеціалізованими організаціями для перевірки фактів, а також впроваджуються прозорі правила маркування політичної та рекламної інформації. Такий системний підхід дозволяє не лише зменшити поширення дезінформації, але й посилити довіру

громадян до інформаційного середовища та забезпечити більш стійкий контроль за медіапростором.

Як слушно зауважує В. І. Маляренко, «сьогодні дезінформація поширюється в індустріальних масштабах, і значний внесок в це робить Росія. Тактика дезінформації постійно урізноманітнюється. Невипадково держава-агресор на постійній основі здійснює через свої або лояльні до РФ інформаційні ресурси заходи з дискредитації діяльності органів державної влади, а також проведення антиукраїнських інформаційних акцій. За таких умов висвітлення кращих практик зарубіжного досвіду у сфері боротьби з фейками та дезінформацією є актуальним та своєчасним в сучасних умовах» [169, с. 21-22].

Ці факти підкреслюють глобальний характер проблеми дезінформації та наголошують на необхідності комплексного аналізу та запозичення ефективних міжнародних практик боротьби з нею. Особливо важливо враховувати, що агресивні інформаційні кампанії не обмежуються лише територією України, а мають транскордонний вплив, впливаючи на політичну стабільність та суспільну довіру в інших державах. Це робить обґрунтованим вивчення зарубіжного досвіду протидії фейкам та координації дій державних інститутів у сфері інформаційної безпеки.

Також актуально вказати, що «рф систематично використовує інформаційні маніпуляції як елемент дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в європейських державах, посилення розколу в суспільствах та підриву довіри до демократичних інституцій. Масштабна кампанія з поширення дезінформації, спрямована як на зовнішню аудиторію, так і на внутрішнє населення, є частиною ширшої стратегії інформаційного впливу. У зв’язку з цим посилення правових, інституційних і технологічних механізмів для виявлення, стримування та протидії фейковим матеріалам є необхідною умовою забезпечення інформаційної безпеки держав та збереження демократичних цінностей» [162, с. 143].

Держави Балтійського регіону здійснюють послідовну політику захисту від зовнішнього впливу на внутрішні політичні процеси, зокрема у сфері дезінформаційних кампаній, що найчастіше ініційовані Росією. На національному рівні ці країни реалізують комплексні стратегії інформаційної безпеки, створюючи спеціалізовані підрозділи в органах національної безпеки, які постійно відстежують інформаційне середовище, ідентифікують фейкові повідомлення та своєчасно реагують на спроби маніпулювання громадською думкою.

«У Литві діє громадська організація – Debunk.org, яка використовує штучний інтелект та аналіз контенту для виявлення та спростування дезінформації. В Естонії функціонує CyberDefenseLeague – добровільна організація, що об'єднує фахівців з інформаційних технологій для обміну інформацією про загрози та участі в міжнародних кібероборонних заходах.

Уряди цих держав значну увагу приділяють медіаграмотності населення, зокрема через освітні ініціативи та підтримку незалежних засобів масової інформації» [162, с. 143].

У квітні 2018 року під час саміту лідерів США, Латвії, Литви та Естонії було досягнуто домовленості про поглиблення співпраці у сфері протидії дезінформації, зокрема шляхом підтримки незалежних регіональних медіа, розвитку громадського мовлення та сприяння підвищенню медіаосвіти населення з метою зміцнення довіри до національних інституцій. «Представники Республіканської та Демократичної партій США 2 серпня 2018 р. представили законопроект – Про національний оборонний бюджет (NationalDefenseAuthorization), спрямований на посилення санкцій і тиску на росію, що передбачав, зокрема, посилення санкцій проти енергетичного та фінансового секторів росії, а також запровадження цільових обмежень проти державних інституцій, олігархів та кіберакторів. Крім того, у законопроекті йшлося про необхідність посилення боротьби з російською дезінформацією та пропагандою, а також про створення національного центру з реагування на російські загрози» [170, с. 113].

З огляду на потребу у зміцненні інституційних механізмів протидії інформаційним загрозам, важливим є не лише наділення спеціалізованих центрів широкими повноваженнями щодо моніторингу та аналізу, але й розвиток міждержавної співпраці у цій сфері. Адже ефективна протидія дезінформації вимагає координації дій та обміну досвідом між країнами, що стикаються з подібними викликами, а також вироблення спільних стратегій реагування на інформаційні загрози.

«У жовтні 2023 року Литва, Латвія, Польща, Румунія та Україна підписали Спільну декларацію про співпрацю в боротьбі з дезінформацією та багатовимірною пропагандою. Декларація передбачає, що сторони надаватимуть взаємну підтримку заходів у сфері діяльності з аналізу та стримування поширення багатовимірної дезінформації на національному, регіональному і міжнародному рівнях» [171]. Цей документ став важливим кроком до формування спільної європейської безпекової політики в інформаційній сфері. Підписанти зобов’язалися посилювати координацію між національними інституціями, обмінюватися досвідом та кращими практиками у сфері протидії інформаційним загрозам, а також розробляти спільні ініціативи, спрямовані на підвищення медіаграмотності суспільства. Окремий акцент робиться на необхідності створення механізмів швидкого реагування на інформаційні атаки, які здійснюються державами-агресорами, та розбудові стійкої інфраструктури інформаційної безпеки.

Позитивним у питанні протидії дезінформації є досвід Франції. А саме, «у листопаді 2018 року Національна асамблея Франції ухвалила закони для боротьби з інформаційними маніпуляціями, що наділили національний регулятор широкими повноваженнями щодо припинення поширення програм без рішення суду, якщо є підозра, що вони впливають на суспільство під дією іноземних держав.

Аналізуючи міжнародний досвід протидії дезінформації, неможливо оминути увагою нормативно-правову базу Сполучених Штатів Америки. США стали однією з перших країн, що розпочала правове регулювання

інформації у соціальних мережах. Законодавчу основу до свободи слова та преси становить Перша поправка до Конституції США, яка гарантує громадянам право на вільне висловлення думок без надмірного втручання з боку держави. Водночас американське законодавство також містить положення, що встановлюють певні обмеження з метою забезпечення балансу» [162, с. 143-144].

Значну роль у регулюванні шкідливого контенту відіграє законодавство, спрямоване на гарантування безпеки дітей у цифровому середовищі, зокрема CommunicationsDecencyAct (CDA) та Children'sOnlinePrivacyProtectionAct (COPPA). Зазначені нормативні акти надають онлайн-платформам право видаляти небезпечний контент, одночасно забезпечуючи захист персональних даних неповнолітніх користувачів. Крім того, серед ключових нормативно-правових ініціатив у США слід відзначити «Закон про прозорість інтернет-реклами (HonestAdsAct), положення якого зобов'язують соціальні медіа компанії розкривати інформацію про рекламодавців політичної реклами» [172, с. 177].

Суттєве значення у нормативному регулюванні функціонування соціальних мереж має «розділ 230 Закону про гідність комунікацій (CommunicationsDecencyAct)» [173], який визначає рамки відповідальності платформ за контент користувачів. Цей розділ наділяє соціальні мережі повноваженнями щодо контролю та регулювання контенту, проте питання його впливу на свободу вираження поглядів та правову відповідальність цифрових платформ залишаються предметом постійних дискусій у правовій науці та практиці. Водночас, застосування цього положення створює прецеденти для визначення меж саморегулювання платформ та балансування між захистом користувачів від шкідливого контенту і забезпеченням їхніх конституційних прав на свободу слова.

2018 року в США був створений новий орган по боротьбі з інформаційними загрозами – Агентство з кібербезпеки та безпеки інфраструктури США (CybersecurityandInfrastructureSecurityAgency, CISA) –

автономне федеральне агентство, що підпорядковується Міністерству внутрішньої безпеки, функціями якого є покращення кібербезпеки держави на всіх рівнях управління, координації програм кібербезпеки зі штатами США та покращенні державного захисту від приватних та національних хакерів [174].

Але конкретні кроки і повноваження агентства по боротьбі з інформаційними загрозами були викладені в Стратегічному план Агентства з кібербезпеки та безпеки інфраструктури (CISA) на 2023-2025 роки та створеному на основі нього Стратегічного плану кібербезпеки на 2024-2026 фінансові роки.

Відповідно до першого документу було впроваджено зміни у «чотирьох ключових сферах, а зокрема йдеться про:

– забезпечення кіберзахисту та стійкості кіберпростору. CISA виконує провідну роль у координації національних зусиль із протидії кіберзагрозам, що спрямовані на критичну інфраструктуру, державні структури, приватний сектор і суспільство, забезпечуючи проактивне управління ризиками» [175];

– «зменшення ризиків для критичної інфраструктури. Основна увага приділяється виявленню найбільш вразливих елементів інфраструктури, оцінці їх уразливості та впровадженню заходів щодо підвищення стійкості й здатності швидко відновлюватися після кібератак, техногенних чи природних загроз;

– розвиток оперативної співпраці та обміну інформацією. Головним чинником ефективності є партнерство між державними органами, бізнесом, науковими колами та міжнародними структурами, що дозволяє підвищити рівень координації й забезпечити оперативне реагування на загрози;

– формування єдиного організаційного потенціалу. Успіх діяльності CISA ґрунтується на створенні інтегрованої системи, що поєднує кадровий, інституційний та технологічний ресурси, з орієнтацією на командну роботу, інноваційність, прозорість і довіру» [175].

Підтримується позиція дослідників зарубіжного досвіду у сфері національної безпеки, зокрема кібербезпеки, С. П. Білоуса та Л. Я. Самойленко, які вважають США «одним із найбільш інноваційних лідерів у галузі кібербезпеки та застосування штучного інтелекту (ШІ) для прогнозування загроз. Американські інвестиції в національну безпеку включають розвиток передових автоматизованих систем, здатних ефективно ідентифікувати та нейтралізувати кіберзагрози. Пентагон виділяє значні ресурси на створення розвідки на основі великих даних, що допомагає попереджати потенційні атаки» [176, с. 21-22].

Не менш важливим є аналіз досвіду інших держав, які впроваджують ефективні підходи до забезпечення інформаційної безпеки та кібербезпеки. Зокрема, Ізраїль демонструє ефективне застосування передових технологій для зміцнення національної безпеки, зокрема у сфері кіберзахисту. Крім того, країна активно впроваджує інноваційні системи аналізу даних і штучного інтелекту, що дозволяють своєчасно виявляти загрози та оперативно реагувати на них, підвищуючи загальний рівень безпеки та ефективність державних структур.

У контексті порівняння підходів варто відзначити, що «Китай активно впроваджує штучний інтелект (ШІ) та технології розпізнавання обличчя для забезпечення громадської безпеки. Такі системи дозволяють китайському уряду здійснювати моніторинг за масовими зібраннями, відстежувати активність громадян та запобігати потенційним заворушенням. Аналітика великих даних у поєднанні зі штучним інтелектом дозволяє підвищити ефективність боротьби з тероризмом та злочинністю, оскільки вона дозволяє швидко і точно обробляти інформацію з багатьох джерел. Окрім того, Китай активно інвестує у розвиток власних технологій кіберзахисту, що є частиною ширшої стратегії національної безпеки, спрямованої на захист критичної інфраструктури, військових об’єктів та інформаційних ресурсів країни. У поєднанні з жорстким державним контролем та регуляціями, ці технологічні рішення допомагають Китаю здійснювати ефективне управління

національною безпекою та забезпечувати стабільність всередині країни»[176, с. 21-22].

Аналізуючи позицію зарубіжних політологів Kreiss, D., Hinds, J., Heffner, D., Edelson, L., Fowler, E. F. та інштих дослідниця Н. П. Гедікова дійшла думки, що «першою по-справжньому цифровою кампанією, яка продемонструвала міць нових технологій, була кампанія Барака Обами у 2008 році. Його штаб уперше ефективно використав соціальні мережі для мобілізації молоді та онлайн-фандрайзингу. Проте справжня революція відбулася пізніше, з розвитком технологій аналізу великих даних» [177, с. 268-269].

«Кампанія Дональда Трампа у 2016 році та скандал навколо компанії CambridgeAnalytica продемонстрували нову реальність. Виявилося, що, аналізуючи дані з профілів мільйонів користувачів Facebook, можна не просто таргетувати рекламу, а створювати детальні психологічні портрети виборців та впливати на їхні емоції та рішення за допомогою персоналізованих маніпулятивних повідомлень» [177, с. 268-269].

«Вибори 2020 та 2024 років показали, що роль даних лише зростає. Разом з тим, посилилася дискусія щодо необхідності регулювання цифрового політичного простору, оскільки законодавче регулювання залишається фрагментарним. Проєкти законів, як-от HonestAdsAct, що мали на меті прирівняти регулювання онлайн-реклами до телевізійної, так і не були ухвалені через політичну поляризацію» [177, с. 268-269].

Ще одним із засобів боротьби з дезінформацією, яким користувалися впливові світові країни, є стратегічні комунікації, зокрема у формі – публічної дипломатії. Йдеться про здійснення впливу на громадську думку або на окремих посадових осіб, до повноважень яких належить ухвалення важливих стратегічних рішень як у зарубіжних країнах, так і всередині держави, шляхом використання радіо- та телемовлення, кінопродукції, публікацій, культурних заходів тощо. Такі заходи дозволяють формувати

позитивний імідж держави, протидіяти дезінформаційним кампаніям та сприяти поширенню достовірної інформації серед різних аудиторій.

Загалом, США вважаються беззаперечним засновником концепції стратегічних комунікацій, адже перше визначення цього терміна з'явилося в документах Пентагону на початку XXI століття. Крім того, у доповіді Конгресу США 2009 року під назвою «Національні рамки стратегічної комунікації» [178, с. 83] були окреслені основні цілі, завдання та організаційні форми реалізації стратегічних комунікацій у Сполучених Штатах.

У цьому контексті, якщо США заклали теоретичні та практичні основи стратегічних комунікацій, НАТО відіграє роль координаційного центру, який забезпечує узгодження інформаційної політики та посилення безпеки серед держав-членів Альянсу.

Роль НАТО у сфері стратегічних комунікацій полягає у забезпеченні координації інформаційної політики та зміцненні безпеки держав-членів Альянсу. Стратегічні комунікації розглядаються як комплексний процес планування, узгодження та поширення інформації з метою підтримки політичних і військових цілей, підвищення прозорості діяльності НАТО та формування довіри серед громадськості і союзників. Альянс здійснює протидію дезінформації та інформаційним загрозам, координує дії держав-членів у питаннях медіакомунікацій та обміну даними, інформує населення та партнерів під час кризових ситуацій, а також готує фахівців у сфері стратегічних комунікацій і медіаграмотності. У цілому, стратегічні комунікації у НАТО виступають важливим інструментом забезпечення інформаційної безпеки, підтримки стабільності та формування позитивного іміджу Альянсу.

Водночас, ефективність стратегічних комунікацій значною мірою залежить від інформаційного впливу з боку інших суб'єктів міжнародної арени. Зокрема, маніпуляція інформацією російськими засобами масової інформації виступає ключовим інструментом у реалізації стратегічних

комунікацій у рамках пропагандистської діяльності. Через відбір, спотворення або акцентування певних фактів, формування наративів та емоційно забарвленого контенту російські ЗМІ створюють сприятливе інформаційне середовище для впливу на громадську думку, легітимізації власної зовнішньої та внутрішньої політики, а також для дестабілізації позицій інших держав. «Як свідчать сучасні події, викладену інтерпретацію російські ЗМІ повною мірою реалізували у своїй пропагандистській діяльності» [179, с. 83].

Такий підхід дозволяє координовано поєднувати традиційні медіа та цифрові платформи, забезпечуючи широку адресність та високий рівень ефективності впливу на різні цільові аудиторії, що є вкрай небезпечним не тільки для самих громадян, а й для міжнародної спільноти.

Разом з тим, важливо акцентувати увагу на тому, що ефективна протидія дезінформації на національному рівні потребує не лише розуміння масштабів та механізмів інформаційного впливу з боку зовнішніх суб’єктів, але й обов’язкового врахування національної правової специфіки та інституційної спроможності органів влади, що забезпечує оперативне виявлення, нейтралізацію та координацію заходів із протидії інформаційним загрозам.

Національна правова специфіка визначає рамки, у межах яких можуть застосовуватися правові механізми реагування на інформаційні загрози, а також забезпечує відповідність заходів конституційним гарантіям прав і свобод громадян. Водночас потенціал державних органів забезпечує їх здатність оперативно виявляти, оцінювати та нейтралізувати дезінформаційні кампанії, координувати дії між різними органами та застосовувати певні заходи на основі законодавчо встановлених повноважень. Відповідно без належного поєднання цих двох чинників будь-які запозичення зарубіжних практик або інноваційних моделей протидії дезінформації можуть виявитися неефективними, оскільки вони потребують адаптації до конкретного правового та інституційного середовища країни.

Отже,адаптація зарубіжного досвіду до українських умов повинна здійснюватися не механічно, а з урахуванням національної правової системи, інституційних можливостей і специфіки суспільного розвитку, що дозволить підвищити ефективність протидії інформаційним загрозам та зміцнити адміністративно-правову стійкість держави.

Висновки до Розділу 3

Протидія дезінформації є одним із визначальних завдань сучасної державної політики. Вона потребує поєднання правових, організаційних, комунікаційних та освітніх заходів, які мають забезпечувати належний рівень захисту інформаційного простору. Особливої ваги у цьому контексті набуває формування комплексної системи, здатної ефективно реагувати на виклики інформаційної доби та забезпечувати баланс між свободою слова і необхідністю охорони суспільних інтересів.

У цьому процесі ключову роль відіграє національне законодавство, яке має закладати належні правові засади для протидії дезінформації. Наявні норми правового регулювання, хоч і спрямовані на захист інформаційного простору, потребують системного вдосконалення з урахуванням сучасних інформаційних викликів та практики їх застосування.

Однак самих лише нормативних змін недостатньо, адже в умовах інформаційної глобалізації та гібридних загроз Україна зіштовхується з безпрецедентним зростанням обсягів дезінформації. Це явище має безпосередній вплив на національну безпеку та адміністративний благоустрій держави, що, у свою чергу, вимагає налагодження чіткої координації між органами державної влади у сфері інформаційної політики, кібербезпеки та національної безпеки.

Соціальні мережі, цифрові платформи та технологічні компанії відіграють ключову роль у формуванні та поширенні інформаційних потоків. Вони є основними каналами, через які громадяни отримують новини та комунікують між собою. Водночас швидкість і масштабність поширення контенту роблять соціальні мережі потенційно ефективним інструментом для розповсюдження дезінформації та маніпулятивних повідомлень, включно з чутками, які можуть дестабілізувати суспільство та ускладнювати діяльність органів публічного управління.

Технологічні компанії, як власники цифрових платформ, мають можливість та відповідальність за моніторинг контенту, його модерацію та запровадження превентивних механізмів, що обмежують поширення дезінформації, зокрема через впровадження фактчекінгу, позначення сумнівних матеріалів або блокування бот-мереж.

Застосування штучного інтелекту у протидії дезінформації демонструє значний потенціал у забезпеченні інформаційної безпеки та стабільності суспільства. Завдяки здатності оперативно аналізувати великі обсяги даних, виявляти приховані маніпулятивні стратегії, визначати джерела поширення неправдивих відомостей та відстежувати мережеву активність, алгоритми ШІ стають важливим інструментом у боротьбі з фейками, чутками та пропагандою. Особливої ваги набуває можливість виявлення новітніх форм дезінформації, які здатні суттєво впливати на формування громадської думки.

У питанні підвищення ефективності протидії негативним дезінформаційним впливам особливого значення набуває аспект медіаграмотності та медіаосвіти населення. Адже навіть за наявності ефективних правових механізмів і сучасних технологічних рішень протидія дезінформації буде неповною без належної підготовки громадян до критичного сприйняття інформації. Медіаграмотність виконує функцію як особистісного захисту від інформаційних маніпуляцій, так і колективної компетенції, яка сприяє зміцненню інформаційної безпеки держави.

Аналіз й узагальнення зарубіжного досвіду становлять вагомий науковий інструмент для розвитку адміністративного права, адже це дає змогу не лише виокремити закономірності формування стійкості держави до інформаційних загроз, а й врахувати унікальні фактори, обумовлені національною правовою системою, політичним ладом, культурними особливостями. Такий підхід забезпечує необхідне підґрунтя для формування ефективних пропозицій щодо вдосконалення вітчизняної моделі адміністративно-правового регулювання у сфері інформаційної безпеки.

ВИСНОВКИ

Підсумки проведеного дослідження засвідчують ефективне виконання поставленої мети та завдань, а отримані результати стали базою для формування висновків, рекомендацій і узагальнень, що мають як теоретичну, так і практичну цінність. Основні положення такі:

1. Інформація виступає ключовим чинником у формуванні адміністративного благоустрою держави, оскільки саме на її основі здійснюється управлінська діяльність органів публічної влади та забезпечується реалізація принципу відкритості і прозорості управлінських процесів. Достовірні та своєчасні відомості є підґрунтям для ухвалення ефективних адміністративних рішень, спрямованих на підтримання правопорядку, захист прав і свобод громадян, а також розвиток інституційної спроможності держави. Водночас викривлена або недостовірна інформація здатна дестабілізувати адміністративні механізми, породжувати суспільну недовіру та ускладнювати функціонування правової системи. Отже, інформація набуває статусу стратегічного ресурсу, від належного використання якого залежить стабільність, ефективність та легітимність адміністративного благоустрою держави.

2. Правове регулювання інформаційного простору в контексті адміністративно-правових відносин дозволяє констатувати, що національне законодавство України створює нормативно-правові засади для формування відкритого, безпечного та ефективного інформаційного середовища як складової адміністративного устрою держави.

На сьогодні нормативно-правова база України у сфері інформації загалом відповідає сучасним європейським та міжнародним стандартам. Разом з тим, на практиці існує низка суттєвих недоліків, що ускладнюють ефективну реалізацію правових норм. Зокрема, спостерігається фрагментарність законодавчого регулювання, відсутність належної узгодженості між окремими нормативно-правовими актами, а також недостатній розвиток підзаконних актів, які забезпечували б механізми

реалізації задекларованих принципів. Проблемними залишаються питання застосування законодавства зокрема, у сфері доступу до публічної інформації, захисту персональних даних, протидії дезінформації та ін. Окрему стурбованість викликає недостатня адаптація правових норм до новітніх цифрових викликів, а саме: функціонування соціальних мереж, платформ штучного інтелекту, використання цифрових технологій у державному управлінні. Крім того, брак системного контролю, ефективного правозастосування та відповідної підготовки кадрів у сфері інформаційного права знижує ефективність реалізації положень чинного законодавства та створює передумови для виникнення правової невизначеності й зловживань.

Відповідно, виходячи з вищезазначеного, для оптимізації правового регулювання інформаційного простору запропоновано впровадити такі заходи: 1) оновити законодавство з урахуванням розвитку цифрових технологій для комплексного регулювання інформаційної безпеки та прав учасників інформаційного простору; 2) посилити механізми протидії фейковим новинам і дезінформації; 3) зміцнити кібербезпеку через впровадження нових стандартів і розвиток спеціалізованих інституцій; 4) гармонізувати національне законодавство з міжнародними стандартами, особливо щодо захисту персональних даних і боротьби з кіберзлочинністю; 5) підвищувати цифрову грамотність та правову культуру населення і фахівців.

Реалізація цих заходів сприятиме створенню сучасного, безпечного та правового інформаційного простору, здатного адекватно реагувати на виклики цифрової епохи та забезпечувати захист прав і свобод громадян.

3. На підставі аналізу різних наукових досліджень виокремлено основні джерела та причин, що сприяють виникненню і поширенню чуток, які водночас доповнені авторським баченням з урахуванням сучасних соціально-політичних умов:

1) інформаційна невизначеність і дефіцит достовірної інформації. В умовах нестабільності, криз або швидких змін у суспільстві відсутність

повноцінних і своєчасних офіційних повідомлень створює вакуум, який заповнюють чутки. Цей феномен є особливо актуальним в періоди воєнних дій та соціально-політичних трансформацій;

2) психологічна потреба в поясненні та контролі. Люди схильні шукати логіку і сенс у подіях, особливо коли офіційна інформація є складною або недостатньо емоційно забарвленою. Чутки компенсують цей дефіцит, надаючи прості, емоційно насичені пояснення, які легко засвоюються і поширюються;

3) низький рівень медіаграмотності та політичної свідомості. Відсутність критичного мислення та навичок аналізу інформації сприяє легковірному прийняттю і поширенню неперевірених тверджень;

4) соціальні та комунікаційні мережі як платформи поширення. Сучасні цифрові платформи, соціальні мережі та месенджери створюють сприятливе середовище для швидкого розповсюдження чуток, де вони часто маскуються під достовірну інформацію або авторитетні джерела;

5) маніпулятивні цілі різних суб’єктів. Чутки можуть штучно генеруватися та поширюватися як інструмент політичних, економічних або соціальних маніпуляцій для досягнення певних інтересів – підриву довіри до інституцій, дискредитації опонентів чи формування потрібного суспільного настрою;

6) культурно-соціальні особливості і локальні контексти. Важливу роль відіграють традиції, історичний досвід та локальні соціальні структури, які можуть підтримувати схильність до поширення певних типів чуток.

4. Основні джерела і причини виникнення чуток можуть бути інтегровані у специфіку публічного управління, а саме йдеться про:

– дефіцит офіційної комунікації органів влади. В умовах кризи або нестабільності органи публічної влади часто не встигають оперативно надавати чітку, системну та зрозумілу інформацію. Це створює інформаційний вакуум, у якому зростає роль неофіційних каналів. Поширення чуток у таких випадках виконує функцію «заповнення

прогалин», проте підриває довіру до офіційних джерел, що безпосередньо впливає на легітимність управлінських рішень;

– низький рівень комунікативної компетенції влади. Коли управлінські рішення виглядають складними, суперечливими або не мають публічного обґрунтування, громадяни шукають альтернативні пояснення. Це породжує чутки як спробу створити зрозумілу версію управлінських дій. Отже, нестача прозорого пояснення публічної політики підсилює поширення домислів, які можуть суперечити дійсності, але емоційно задовольняють очікування громадян;

– вразливість до дезінформації у публічному середовищі. Без належної підготовки до критичного сприйняття інформації громадяни легко потрапляють під вплив чуток. У системі публічного управління це призводить до втрати контролю над наративами, формування альтернативних інтерпретацій державної політики та розриву між офіційним дискурсом і громадським сприйняттям;

– паралельні канали впливу, не контрольовані державою. Цифрові платформи стали альтернативним публічним простором, у якому формуються думки, оцінки й очікування щодо дій органів влади. Якщо публічне управління не інтегрує ці канали у власну інформаційну політику, виникає ризик, що інформаційний порядок денний буде визначатися через чутки, маніпуляції;

– використання чуток у боротьбі за політичний або адміністративний вплив. У межах публічного управління чутки можуть використовуватися свідомо, як інструмент тиску або делегітимізації опонентів, зниження авторитету керівників, підриву рішень або дестабілізації внутрішніх структур;

– локальні уявлення про владу і способи передавання інформації. У публічному управлінні важливо враховувати, що в окремих регіонах або соціальних групах традиції довіри до неформальних джерел можуть переважати над довірою до офіційної влади. У таких контекстах чутки

виконують роль народної інтерпретації управлінських процесів і впливають на сприйняття державних рішень не гірше за медіа.

5. У правовій площині чутки – це неофіційні повідомлення непідтвердженої або частково підтвердженої достовірності, що поширюються в неформальному спілкуванні та впливають на громадську думку й соціальні настрої. У сфері державного управління вони набувають правового значення, оскільки можуть порушувати публічний порядок, впливати на довіру до органів влади та створювати юридичні ризики для реалізації адміністративних рішень.

6. Виходячи з визначення та враховуючи вплив чуток на державне управління, окреслено їх різновиди та означено функції, які вони виконують у суспільстві, а саме:

– інформаційні чутки передають нові або уточнені дані про події, рішення органів влади та суспільні процеси. Вони виконують інформаційну функцію, заповнюючи інформаційний вакуум і формуючи обізнаність громадян. У правовому контексті такі чутки допомагають громадянам оцінювати законність дій органів влади. Вплив на адміністративний благоустрій проявляється у більшому розумінні громадянами адміністративних рішень, зменшенні ризику порушень публічного порядку та підвищенні ефективності реалізації управлінських заходів;

– соціально-адаптаційні чутки стосуються норм поведінки та очікувань у колективах і громадах. Вони сприяють інтеграції нових членів, формуванню соціальних норм і групової солідарності, а в правовій площині підтримують дотримання адміністративних правил. Для адміністративного благоустрою такі чутки забезпечують стабільність громад і колективів, допомагаючи підтримувати порядок і ефективне виконання норм благоустрою;

– маніпулятивні чутки містять перебільшену або спотворену інформацію з метою впливу на думку чи поведінку людей. Їхня функція полягає у зміні рівня довіри до органів влади, стимулюванні підтримки або

опору управлінським рішенням та створенні юридичних ризиків. Для адміністративного благоустрою вони можуть підривати ефективність реалізації рішень, провокувати конфлікти або порушення публічного порядку;

– розважальні та релаксаційні чутки мають мінімальний інформаційний зміст і виконують емоційно-регулятивну роль, знижуючи соціальну напругу та підтримуючи психологічний клімат у колективах. У правовому та адміністративному аспектах вони сприяють збереженню соціальної стабільності, що опосередковано підтримує належний рівень адміністративного благоустрою.

7. Зміст і структура механізму адміністративно-правового забезпечення протидії чуткам полягають у поєднанні нормативно-правових засад, організаційно-інституційних елементів та практичних заходів реалізації. Його зміст визначається системою правових норм, спрямованих на регулювання інформаційної діяльності та відповідальності за поширення недостовірних відомостей. Структурно механізм охоплює коло уповноважених суб’єктів (державних органів, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства, медіа, приватних структур), методи і форми їхньої взаємодії, а також інструменти превентивного, контрольного й санкційного характеру. Отже, ефективність протидії чуткам забезпечується не лише через координацію діяльності всіх учасників, а й через чітко сформовану нормативну, інституційну та організаційну основу адміністративно-правового механізму.

8. Особливістю юридичної відповідальності за поширення дезінформації, зокрема чуток, є її спрямованість на захист не лише приватних прав громадян, але й публічних інтересів та безпеки держави. Такі прояви дезінформації можуть негативно впливати на громадський порядок, підривати авторитет органів державної влади та загрожувати національній безпеці, що обумовлює необхідність комплексного правового реагування. Цивільно-правові засоби у цьому контексті спрямовані на відновлення

репутації та компенсацію шкоди, завданої поширенням недостовірної інформації, тоді як адміністративні механізми дозволяють оперативно реагувати на публічні загрози, встановлювати обмеження та запобіжні заходи щодо осіб, які поширюють чутки з потенційно деструктивним ефектом. Кримінально-правові норми застосовуються у разі, коли поширення дезінформації створює реальну загрозу державній безпеці або соціальній стабільності, підкреслюючи суспільну небезпеку таких діянь та необхідність суворого реагування. Дисциплінарна відповідальність у цьому контексті доповнює систему заходів, регулюючи поведінку працівників у межах організацій та забезпечуючи дотримання професійної етики. В цілому, специфіка юридичної відповідальності за поширення дезінформації полягає в її багаторівневому характері, який поєднує превентивні, захисні та каральні функції, створюючи ефективний правовий механізм протидії інформаційним загрозам та підтримання стабільності публічного та державного порядку.

9. У сучасних умовах динамічного розвитку цифрових технологій та інформаційних комунікацій ключовим викликом для держави стає протидія поширенню недостовірних повідомлень, що охоплюють як свідому дезінформацію, так і неперевірені чутки. Вони виступають чинником дестабілізації адміністративного благоустрою, оскільки здатні: формувати викривлене сприйняття державної політики та управлінських рішень; підривати довіру до органів влади й демократичних інститутів; спричиняти суспільну паніку, соціальну поляризацію та конфліктність; знижувати ефективність реалізації публічних програм та адміністративного регулювання.

На законодавчому рівні очевидною є потреба у введенні нових правових категорій, що дозволять чіткіше розмежовувати різновиди інформаційних впливів. Зокрема, доцільним видається нормативне закріплення таких понять, як «дезінформація», «чутка», «маніпулятивна інформація», «деструктивний інформаційний вплив», «інформаційно-психологічна дезінформація», «систематизована дезінформаційна

діяльність», «цифрові дезінформаційні практики», «інформаційний суверенітет держави», а також вироблення комплексного правового інституту протидії зазначеним явищам. Це забезпечить можливість не лише визначати відповідальність за поширення неправдивих відомостей, а й розробити превентивні механізми нейтралізації їхнього впливу на громадський порядок та адміністративний благоустрій.

Окрім правового механізму протидії поширенню чуток та дезінформації, особливого значення набувають також організаційний, технологічний та освітній напрями.

Організаційний аспект передбачає інституційне посилення статусу та функціональних повноважень Центру протидії дезінформації при РНБО України, який доцільно визначити як головний координаційний орган у сфері боротьби з дезінформацією та інформаційними загрозами, регламентувавши при цьому чіткий розподіл повноважень між іншими органами державної влади.

Технологічний аспект охоплює впровадження сучасних цифрових інструментів, зокрема алгоритмів штучного інтелекту, систем моніторингу соціальних мереж та фактчекінгових платформ, що забезпечують оперативне виявлення, перевірку та нейтралізацію недостовірних або маніпулятивних інформаційних повідомлень.

Освітній аспект має на меті підвищення рівня медіаграмотності та формування навичок критичного мислення громадян, що виступає превентивним механізмом проти неконтрольованого впливу чуток на суспільну свідомість та сприяє зміцненню інформаційної стійкості держави.

10. Порівняльне дослідження зарубіжних моделей адміністративно-правового реагування на інформаційні загрози засвідчує, що ефективність систем протидії дезінформації та гібридним впливам формується завдяки інтегрованому застосуванню різних заходів.

Встановлено, що впровадження міжнародного досвіду сприятиме вдосконаленню національної моделі адміністративно-правового забезпечення

інформаційної безпеки, що є важливою умовою зміцнення стійкості держави до сучасних інформаційних загроз.

Разом з тим, акцентовано увагу на тому, що ефективна протидія дезінформації на національному рівні потребує не лише розуміння масштабів та механізмів інформаційного впливу з боку зовнішніх суб’єктів, але й обов’язкового врахування національної правової специфіки та інституційної спроможності органів влади, що забезпечує оперативне виявлення, нейтралізацію та координацію заходів із протидії інформаційним загрозам.

Національна правова специфіка визначає рамки, у межах яких можуть застосовуватися правові механізми реагування на інформаційні загрози, а також обумовлює відповідність заходів конституційним гарантіям прав і свобод громадян. Водночас потенціал державних органів забезпечує їх здатність оперативно виявляти, оцінювати та нейтралізувати дезінформаційні кампанії, координувати дії між різними органами та застосовувати певні заходи на основі законодавчо встановлених повноважень. Відповідно без належного поєднання цих двох чинників будь-які запозичення зарубіжних практик або інноваційних моделей протидії дезінформації можуть виявитися неефективними, оскільки вони потребують адаптації до конкретного правового та інституційного середовища країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Великий тлумачний словник сучасної мови. URL: https://slovnyk.me/dict/vts/%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%83%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B9.

2. Клімова Г. П. Концептуальні підходи до аналізу поняття «держава». *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2015. № 2 (25). С. 161-169.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. URL: https://vtssum.wdbk.org/%D0%B0/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9.

4. Словник чужомовних слів і термінів. URL: https://scsit.wdbk.org/%D0%B0/%D0%B0%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B8%D0%B9.

5. Мазур О. Г. Адміністративний процес в органах публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування.* 2017. Вип. 4 (35). URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/dums_2017_4_6.pdf.

6. Іванцов В. О. Адміністративна відповідальність: узагальнюючий підхід до визначення поняття. *Право і безпека*. 2014. № 3 (54). С. 48-53.

7. Краснов В. В. Адміністративний нагляд: поняття та види. *Актуальні проблеми держави і права*. 2005. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/apdp_2005_24_52%20(1).pdf.

8. Максименко О. В. Адміністративні правовідносини в теорії адміністративного права України. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/bmju_2014_8_33%20(2).pdf.

9. Кісіль З. Р. Адміністративне право. URL: https://westudents.com.ua/glavy/57993-2-admnstrativno-pravov-vdnosini-h-

osoblivost-ta-vidi-pdstavi-viniknennya-zmni-ta-pripinennya-admnstrativno-pravovih-vdnosin.html.

10. Михайлюк О. В., Вершина В. А. Інформація і реальність: Проблеми відображення, сприйняття та інтерпретації «Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences». 2024. № 7 (1). URL: file:///C:/Users/ Hp/Downloads/ epstphsps_2024_7_1_7.pdf.

11. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text.

12. Ковбасюк Ю. В. та ін. Енциклопедичний словник з державного управління. Київ: НАДУ. 2010. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_168_ 62903572. pdf.

13. Бєлєвцева В. В. Теоретико-правові підходи до визначення поняття «інформація» через інформаційні правовідносини. *Інформація і право.* 2015. № 3(15). URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/Infpr_2015_3_3.pdf.

14. Кіцул Ю. С. та Лиса Р. О. Функції органів публічної адміністрації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Випуск 32. Том 3. С. 33-35.

15. Блінова Г. О. Адміністративно-правові засади інформаційного забезпечення органів публічної адміністрації в Україні: актуальні питання теорії та практики. URL: http://phd.znu.edu.ua/page/dis/07_2019/Blinova.pdf.

16. Терещук Г. А. Інформаційно-правові засади діяльності органів публічної влади. *Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 224-230.

17. Чернишова Л. О., Новікова Л. В. Світовий ринок інформаційно-комунікаційних технологій: тенденції та перспективи розвитку. *Підприємництво та інновації*. 2021. Випуск 16. С. 15-19.

18. Доскалов І. С., Ручинська Н. С. Зарубіжний та вітчизняний досвід функціонування системи публічного управління в умовах становлення інформаційного суспільства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 21. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/ipd_2021_21_19.pdf.

19. Мамонтова Е. В. Імідж органу публічної влади: структура та функції. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_887_65395275.pdf.

20. Бугар А. Деякі аспекти формування іміджу країни в інформаційному просторі. *European political and law discoourse*. 2020. Volume 7. URL:https:// eppd13.cz/wp-content/uploads/2020/2020-7-6/32.pdf.

21. Демчина Л. І. Аналітична інформація як засіб підготовки управлінських рішень органами місцевого самоврядування. *International Academy Journal Web of Scholar.*April 2020. № 4(46). URL: file:///C:/Users/ Hp/Downloads/1309-Article%20Text-2531-1-10-20200726.pdf.

22. Дєгтяр О. А. Інформаційно-комунікативна діяльність в державному управлінні як інструмент інтенсифікації соціального партнерства. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 9. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=623.

23. Функції державного управління: поняття, види та їхня характеристика. URL: https://studies.in.ua/admin-pravo-shpora/2907-funkcyi-derzhavnogo-upravlnnya-ponyattya-vidi-ta-yihnya-harakteristika.html.

24. Організація як функція управління. URL: https://pva.com.ua/funkcziya-organizacziyi-v-systemi-upravlinnya/.

25. Кравцова Т. М. Організація та правове забезпечення державного регулювання господарської діяльності як функції управління.URL:file:///C:/Users/Hp/Downloads/FP_index.htm_2006_2_13%20(1).pdf.

26. Терещук Г. А. Інформаційні правовідносини у діяльності органів публічної адміністрації. *Revista științifică internațional ăsupremația* «*dreptului*». 2019. № 2. С. 58-64.

27. Бурега В. В. та Розова О. В. Інформаційний простір: сутність, зміст і функції. *Теорія та історія соціології*. 2020. Випуск 16. С. 11-15.

28. Солодка О. М. Інформаційний простір держави як сфера реалізації інформаційного суверенітету. *Інформація і право*. 2020. № 4 (35). С. 39-46.

29. Осмольська О. А. Інформаційний простір України: національний та зовнішньополітичний виміри. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/10382-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-20654-1-10-20210625%20(1).pdf.

30. Северінова О. Б. Інформаційно-правовий простір: питання розвитку в умовах реформування. *Право і суспільство*. 2019. № 6. С. 75-80.

31. Косогов О. М. Інформаційний простір як об'єкт управління в системі державної інформаційної політики. *Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил*. 2016. Випуск 3(48). URL: file:///C:/Users/Hp/ Downloads/ZKhUPS_2016_3_14.pdf.

32. Довгань О. Д. Інформаційні ресурси: національні та державні, зміст, поняття. *Інформація і право*. 2015. № 3 (15). С. 85-91.

33. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/article-12461.

34. Солодка О. М. Організаційно-правові аспекти взаємодії держав у глобальному інформаційному просторі. *Державна політика України у сфері забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2022. № 1-3 (34-36). URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/iblsd_2022_1-3_15.pdf.

35. Пазюк А. В. Інтеграція України в європейське інформаційне суспільство: виклики та завдання. *Спільна програма Ради Європи та Європейського Союзу «Зміцнення інформаційного суспільства в Україні»*. 2014. URL: https://rm.coe.int/1680599369.

36. Павлова Ю. С., Павлова О. С. Правове регулювання інформаційних відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 6. С. 473-475.

37. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

38. Конституційний суд України. У справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34

Конституції України. Рішення в справі № 1-9/2012 від 12.01.2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51.

39. Правове регулювання інформаційної сфери в Україні. *Інформаційна політика*. URL: https://pidru4niki.com/15931106/politologiya/pravove_regulyuvannya_informatsiynoyi_sferi_ukrayini.

40. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 р. № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text/.

41. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text

42. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. №2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text.

43. Про державну таємницю: Закон України від від 21.01.1994 р. № 3855-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text.

44. Про Національну систему конфіденційного зв’язку: Закон України від 10.01.2002 р. № 2919-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2919-14#Text.

45. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text.

46. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text.

47. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 р. № 3322-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text.

48. Про концепцію Національної програми інформатизації: Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 75/98-%D0%B2%D1%80#Text.

49. Про Національну програму інформатизації: Закон України від01.12.2022 р. № 2807-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text.

50. Про рекламу: Закон України від 03.07.1996 р. № 270/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80#Text.

51. Климанська Л. Чутки як спосіб організації та самоорганізації інформаційного простору політики. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2008. Випуск 20. С. 71-80.

52. Кравчук В. Л. Історичний феномен появи чуток. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 234-236.

53. Сікорський О. П., Якобчук М. Ю. Інформаційно-психологічні війни: форми та методи. *Наукові записки. Серія: Право.* 2018. Випуск 5. С. 193-198.

54. Юркова О. А.Чутки як соціокомунікаційний феномен. *Обрії друкарства.* 2021. № 1 (9). С. 121-131.

55. Потапчук Є., Потапчук Н. Причини та чинники виникнення чуток серед населення в умовах пандемії коронавірусу. URL: https://view. officeapps. live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Felar.khmnu.edu.ua%2Fserver%2Fapi%2Fcore%2Fbitstreams%2F8a4bcd2e-597e-4607-80f6-eb7a80fdd434%2Fcontent &wdOrigin=BROWSELINK.

56. Осадченко І. Масова паніка щодо початку карантину-2020 в Україні: сутність та причини виникнення: методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Психологія масової свідомості» для студентів спеціальності 053 Психологія. 2021. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13714/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82_%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BC_%D0%9E%D1%81%D0%B0%D0%B4%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BF%D0%B0%D0%BD_2021.pdf.

57. Тімченко О. М. та інші. Місце кризової психології у системі психологічних знань (частина перша). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2069/1/kryzova.pdf.

58. Потапчук Є., Потапчук Н. Надзвичайна ситуація як чинник виникнення чуток серед населення. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 12-18.

59. Бабкіна М. І. Використання інформаційних потоків у процесі проектної діяльності студентів за фахом. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2014. № 5 (39). С. 150-157.

60. Готун А. Основні концепції дослідження комунікації в політичній системі суспільства. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 75-86.

61. Лисенко В. Чутки – активний засіб модифікації суспільної свідомості. *Політичний менеджмент*. 2004. № 6. С. 96-102.

62. Тогобицька В. Д. Психологічні особливості розповсюдження чуток в умовах надзвичайних ситуацій. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України*. Сер.: Педагогічні та психологічні науки. 2013. № 4. С. 393-402.

63. Тімченко О. В. Екстремальна психологія: підручник. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.

64. Карпенко О. О., Пахота Н. В. Організація системи кризової комунікації з урахуванням негативного впливу гібридних загроз. URL: https://duit-fut.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Materialy_kryzovyi_menedzhment-1.pdf.

65. Телешун С. О., Рейтерович І. В. Моніторинг джерел інформації в системі державного управління: навчальний посібник. 2009. URL: https://center.kr-admin.gov.ua/pdf/tel.pdf.

66. Бадер А. та Вовк С. Інформаційна агресія: стратегії та техніки маніпулювання. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2024. Чис. 31. С. 110-115.

67. Бойко О. Чутка як інструмент політичного маніпулювання. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26863/26-Boyko.pdf.

68. Васильченко М. І., Гришко В. В. Комунікативний менеджмент: навчальний посібник. Полтава: ПолтНТУ, 2018. 208 с.

69. Шульська Н. М. та ін. Наративи формування зневіри як вияв ворожої інформаційно-психологічної операції: на матеріалі мови ЗМІ. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2023. Том 34 (73). С. 152-157.

70. Юркова О. А. Чутки як соціокомунікаційний феномен: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Київ, 2024. 317 с.

71. Комих Н. Блогосфера як актор комунікативного поля війни: феномен розмитої еспертності. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 82-89.

72. Психологія чуток і забобонів. URL: https://stud.com.ua/47164/psihologiya/psihologiya_chutok_zaboboniv#srcannot_2.

73. Тріщук О. В., Фіялка С. Б. Підходи до розуміння феномену чуток у системі соціальних комунікацій. *Обрії друкарства*. 2024. №1 (15). С. 75-87.

74. Смола Л. Є., Юркова О. А. Теоретичні засади дослідження феномена чуток. *Обрії друкарства*. 2023. № 2 (14). С. 102-115.

75. Білоконенко Л. А. Чутки як джерело суспільної конфліктної комунікації.URL:https://elibrary.kdpu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/0564/1851/%d0%a7%d1%83%d1%82%d0%ba%d0%b8%20%d1%8f%d0%ba%20%d0%b4%d0%b6%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bb%d0%be%20%d1%81%d1%83%d1%81%d0%bf%d1%96%d0%bb%d1%8c%d0%bd%d0%be%d1%97%20%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84%d0%bb%d1%96%d0%ba%d1%82%d0%bd%d0%be%d1%97%20%d0%ba%d0%be%d0%bc%d1%83%d0%bd%d1%96%d0%ba%d0%b0%d1%86%d1%96%d1%97.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

76. Функції чуток. URL: https://stud.com.ua/140630/psihologiya/funktsiyi_ chutok.

77. Берегова Н., Джигун Л. Психологічні особливості розповсюдження чуток та механізми їх протидії. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2017. Випуск 1. URL: file:///C:/Users/Hp/Downloads/Vnadpn_2017_1_3%20(1).pdf.

78. Слюсаревський М. М. Основи соціальної психології: підручник для закладів вищої освіти. Київ: Талком, 2018. 580 с.

79. Соціально-психологічні функції чуток. URL: https://studfile.net/ preview/ 9197649/page:40/.

80. Ткач О. І. Особливості використання комунікативних властивостей чуток у політичному маніпулюванні. *Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2014. № 2(2). С. 57-59.

81. Марфобудінова Л. І. Комунікаційний простір політики: неформалізована складова інформаційних потоків. *Вісник Дніпропетровського університету.* 2013. Т. 21. Вип. 23 (4). С. 104-109.

82. Мігус І. П., Таран В. В. Вплив чуток на розвиток бізнесу та забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. *Вісник Черкаського університету*. 2015. № 12 (345). С. 91-95.

83. Ліщук Ю. М. та Скригун Н. П. Неформальні вербальні маркетингові комунікації в системі комунікаційного міксу. URL: https://dspace.nuft.edu.ua/ server/api/core/bitstreams/3ec9b8bf-8237-45c1-b416-d147c0290d39/content.

84. Самсон О. Чутки як соціально-комунікативна технологія поширення інформації в шоу-бізнесі. *Вісник Львівського університету. Серія журналістика*. 2013. Випуск 37. С. 79-83.

85. Абисова М. А. Вплив неформальної комунікації на розвиток проєктного мислення в контексті роботи над соціальним проєктом. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2023. № 1 (37). С. 21-25.

86. Соболь Є. Ю., Звенигородська О. В. Основні складові елементи адміністративно-правового забезпечення прав і свобод людини. *Наукові записки.* Серія: право. 2022. Випуск 13. С. 70-74.

87. Косілова О. І. Правове забезпечення конституційних прав і свобод: адміністративно-правовий аспект. *Інформація і право*. 2021. № 1 (36). С. 151-158.

88. Мамчур Л. О. Адміністративно-правові засади взаємодії правоохоронних органів України з публічними інституціями: дис…канд.

юрид. наук. Київ, 2019. URL: http://library.megu.edu.ua:8180/jspui/bitstream/123456789/2811/1/diss_gotovo.pdf.

89. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правове забезпечення: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 4. С. 46-50.

90. Стебловський В. В. Поняття, принципи та складові безпекового середовища як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Наукові записки.* Серія: право. 2023. Випуск 15. С. 116-121.

91. Кравчук В. Л. Значення інформаційного забезпечення у формуванні системи адміністративного благоустрою держави. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 травня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 37-39.

92. Лук'янова В. В., Лаутар А. Ю. Інформаційна безпека в умовах розвитку інформаційної системи. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2017. № 2. Т. 3. С. 97-101.

93. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки»: Указ Президента України від 28.12.2021 р. № 685/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 685/2021#Text.

94. Кравчук В. Л. Інформаційна безпека в контексті протидії чуткам. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 260-264.

95. Котерлін І. Б.Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції.* 2022. № 1. С. 150-155.

96. Самчинська О. Дезінформація: поняття та сутність. URL: file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/Downloads/762-Article%20Text-1321-1-10-20220815.pdf.

97. Васюк Н. О., Гаєвська Л. А. Реалізація державної політики протидії дезінформації в Україні: організаційно-правові засади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 16. С. 172-177.

98. Положення про Центр протидії дезінформації: Указ Президента України; Положення від 07.05.2021 р. № 187/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/187/2021.

99. Дяковський О. С. Правові та інституційні механізми протидії дезінформації у розвинутих країнах світу. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 210-216.

100. Гурковський В. Деякі організаційно-правові питання взаємовідносин органів державної влади в сфері інформаційної безпеки. *Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні*: науково-технічний збірник. 2002. Вип. 5. С. 86-91.

101. Ільницька У. Інформаційна безпека України: сучасні виклики, загрози та механізми протидії негативним інформаційно-психологічним впливам. *Політичні науки*. 2016. Вип. 2 (№ 1). С. 27-32.

102. Кравчук В. Л. Система і правовий статус суб'єктів адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Наше право*. 2025. № 1. С. 198-202.

103. Крупнова А. О. Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки в Україні. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. 2024. Вип. 83. Ч. 2. С. 277-287.

104. Животова К. В. Механізми протидії дезінформації в сучасному інформаційному середовищі: економічний аспект. *Стратегія економічного розвитку України*. 2023. Вип. 52. С. 6-16.

105. Остапенко О., Баїк О. Адміністративно-правова природа інформаційної безпеки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* Серія: «Юридичні науки». 2021. № 3 (31). С. 167-179.

106. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80#Text.

107. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р. № 794-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text.

108. Деякі питання діяльності Міністерства культури та стратегічних комунікацій. Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 16.10.2019 р. № 885. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text.

109. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 26.11.2014 р. № 671. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text.

110. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text.

111. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 2163-19#Text.

112. Залєвська І. І., Удренас Г. І. Інформаційна безпека України в умовах російської військової агресії. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 20-26.

113. Кушнір І. П., Адамчук С. В. Протидія дезінформації: організаційно-правовий аспект. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. 1. С. 470-475.

114. Тлумачний словник сучасної української мови. URL: https://slovnyk. ua/index.php?swrd=%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.

115. Тлумачний словник української мови. URL: https://tsum. wdbk. org/%D0%B4/%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F.

116. Рудник Л. І. Поширення недостовірної інформації як засіб ведення гібридних війн. *Інформація і право*. 2024. № 4(51). С. 46-54.

117. Посібник із протидії дезінформації. Центр протидії дезінформації. URL: https://cpd.gov.ua/announcement/posibnyk-z-protydiyi-dezinformacziyi/.

118. Що таке дезінформація. URL: https://t.me/CenterCountering Disinformation/1398.

119. Шлапаченко В. М. Дезінформація як спосіб інформаційно-психологічного впливу. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2013. № 2 (12). С. 78-86.

120. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. URL: https://cyclop.com. ua/content/view/1000/58/1/3/.

121. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

122.Про Дисциплінарний статут Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 551-XIV.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/551-14#Text.

123. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України: Закон України від 15.03.2018 р. № 2337-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2337-19#Text.

124. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

125. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text.

126. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

127. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Верховного суду України від 27.02.2009 р. № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/ show/v_001700-09#Text.

128. Постанова Касаційного цивільного суду Верховного суду України від 24.12.2021 р. в справі № 757/9133/18-ц. URL: https://reyestr.court.gov.ua/ Review/ 102551141.

129. Черниш Р. Ф. Юридична відповідальність за поширення фейкової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 191-194.

130. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

131. Шаповал Р. В., Політанський В. С. Адміністративно-правові засади юридичного обов'язку громадянина в контексті забезпечення національної безпеки у публічно-інформаційній сфері. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 643-650.

132. Ковальчук А. Ю. та Наконечна І. В. Поширювання неправдивих чуток, що можуть викликати паніку серед населення або порушення громадського порядку: адміністративний делікт в умовах гібридних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 587-592.

133. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: https: //zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

134. Веремєєва Т., Заворітний В. Від штрафів до тюремного ув'язнення: як карають за фейкові новини про війну в Україні. URL: https://www.rbc.ua/news/vid-shtrafiv-tyuremnogo-uv-yaznennya-k-karayut-1737468356.html.

135. Павленко Т. А. Дезінформація: поняття, ознаки, перспективи протидії. *Юридичний науковий електронний журнал.*2022. № 7. С. 337-339.

136. Кравчук В. Л. Поняття, різновиди і функції чуток, їх вплив на суспільство та державу. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 345-347.

137. Кравчук В. Л. Аналіз наукових джерел щодо трактування феномену чуток. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки*: матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Мукачево, 24 січня 2025 року). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2025. С. 181-183.

138. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text.

139. Alodat, A. M. (2023) Social media platforms and political participation: a study of jordanian youth engagement. MDPI. URL: https://www.mdpi.com/2076-0760/12/7/402.

140. Brookhouse, A., Derr, T., Karimi, H., Bernard, H., &Tang, J. (2020) Road to the White House: Analyzing the Relations Between Mainstream and Social Media During the U.S. Presidential Primaries. Proceedings of the 32nd ACM Conference on Hypertext and Social Media. URL: https://doi.org/10.1145/3465336.3475115.

141. Іванцов В., Бахмат В. Протидія дезінформації та пропаганді в умовах війни: роль медіа та соціальних мереж. *Безпекова ситуація в Україні в умовах війни: стан, загрози, напрями забезпечення безпеки*: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 27 вересня 2024). URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad69ced0-93dd-44d5-a029-d85a8ed34dd2/content.

142. Юрченко О. А. та ін. Роль соціальних мереж та інших цифрових платформ у комунікації під час війни. *Наукові інновації та передові технології*. 2024. № 7(35). С. 990-1001.

143. Войчук В. Комунікаційні інструменти протидії недостовірній інформації. *Інтегровані комунікації*. 2025. №1 (19). С. 60-65.

144. Гречуха Л. Маніпуляція інформацією та фейкові новини в онлайн середовищі: виклики та шляхи протидії. *III international scientific and practical conference «applied linguistics-3d: language, it, elt»* (May 23-24, 2024 Zhytomyr), Ukraine. URL: https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/4915/1/AL3D_abstracts% 202024_CORR%2004.06.24.pdf#page=57.

145. Does Fake News Create EchoChambers? (2022) SSRN. URL: https://papers.ssrn.com/ sol3/papers.cfm?abstract_id=4144897.

146. Романюк О., Майданюк В. та ін. Використання штучного інтелекту для виявлення дезінформації. *Сучасні суспільні комунікації: міжнародний досвід та українські реалії*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Лубни, 2025. С. 250-257.

147. Фодоренко С., Синицина Ю. Штучний інтелект та виявлення дезінформації: можливості та виклики: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 15.03.2024). Ч. ІІ. С. 391-392.

148. Лучко Ю. І. Роль технологій штучного інтелекту в поширенні та боротьбі з дезінформацією. URL: file:///C:/Users/%D0%BF%D0%BA/ Downloads/Rol_ tehnologij_stucnogo_intelektu_v_posirenni_ ta_b.pdf.

149. Дмитренко С. П. та Дмитренко О. С. Національна безпека в інформаційному суспільстві. *Гілея: науковий вісник*. 2025. № 205-206 (3-4). С. 63-70.

150. Кравцов О. В. Дезінформація, маніпуляція та фейки як загрози інформаційної безпеки органів публічного управління в умовах європейської інтеграції. *Національна безпека: загрози та виклики*: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації (1 квітня – 12 травня 2024 року). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/ 22907/1/% D0%90dvanced _training_UzhNU.pdf#page=98.

151. Бабіна В. О. Політичний вимір забезпечення свободи слова та інформаційної гігієни в країнах світу. *Регіональні студії.* 2024. № 39. С.12-21.

152. Марко О. Медіаграмотність громадян в епоху дезінформації: збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 5-6 грудня 2023 року. С. 78-81. URL: https://pl.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_2024_1.pdf#page=78.

153. Гуда О. Ю. Роль освіти та інформаційної грамотності як засобу підвищення стійкості суспільства до дезінформації. *Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи*: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Анн-Арбор - Харків, 12-13 груд. 2023 р.). Харків, 2023. С. 325-327.

154. Кравчук В. Л. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення. *Право.ua*. 2024. № 4. С. 270-274.

155. Антошина І. В. Можливості впливу права на інтернет-інформацію. *Lex Portus*. 2017. № 6 (8). С.48-56.

156. Кравчук В. Л. Зарубіжний досвід протидії поширенню фейкової інформації. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 477-478.

157. Черниш Р. Правовий досвід країн Європейського Союзу у сфері протидії поширенню фейкової інформації. *Підприємництво, господарство і право.* 2019. № 10. С.123-128.

158. Гринь Д. В. Закордонний досвід державного регулювання поширення недостовірної інформації у медіапросторі. *Актуальні проблеми державного управління*. 2022. № 2 (61). С. 145-156.

159. Слінько Т. Сучасні загрози інформаційній безпеці країни та шляхи їх подолання. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 4. С. 77-84.

160. Кравчук В. Л. Соціальні та правові наслідки поширення фейкової інформації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація*: матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 17 січня 2025 р.). Львів, 2025. С. 165-167.

161. Мігалатюк В. В. Удосконалення адміністративно-правового забезпечення кібербезпеки в Україні: досвід європейських країн. Н*аукові записки. Серія: право*. 2023. № 14. С. 143-147.

162. Кравчук В. Л. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 142-144.

163. Смотрич Д., Іванов Н. Правові аспекти боротьби з дезінформацією в Європейському Союзі: уроки для України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки».* 2023. № 4 (40). С. 155-161.

164. Протидія кремлівській дезінформації в ЄС. Центр публічної дипломатії. URL: http://publicdiplomacy.org.ua/?p=969.

165. Запитання та відповіді – ЄС посилює боротьбу з дезінформацією. *Офіційний сайт Європейської комісії – European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/memo_18_6648/.

166. План дій ЄС проти дезінформації. *Вікіпедія.* URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%B4%D1%96%D0%B9_%D0%84%D0%A1_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97.

167. Інформаційний бюлетень: План дій проти дезінформації. *Офіційний сайт дипломатичної служби Європейського Союзу – External action*. URL: https://www.eeas.europa.eu/node/54831_en.

168. «Зламали демократію? Як реагувати?» Резолюція 2326 (2020). *Офіційний сайт Парламентської асамблеї Ради Європи – Parliamentary Assembly*. URL: https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid= 28598&lang=en.

169.Маляренко В. І. Кращі практики зарубіжного досвіду боротьби з фейками та дезінформацією. *Інформація і право*. 2021. № 3 (38). С. 21-27.

170. Кузьменкова К. С. Досвід Сполучених Штатів Америки щодо протидії дезінформації та можливості його використання в Україні. *Вісник післядипломної освіти*. 2024. Вип. 27(56).С. 105-125.

171. Медіарегулятори Латвії, Литви, Польщі, Румунії та України підписали Декларацію про співпрацю і взаємну підтримку в боротьбі з дезінформацією. *Сайт – Посольство України в Республіці Польща.* URL: https://poland.mfa.gov.ua/news/mediaregulyatori-latviyi-litvi-polshchi-rumuniyi-ta-ukrayini-pidpisali-deklaraciyu-pro-spivpracyu-i-vzayemnu-pidtrimku-v-borotbi-z-dezinformaciyeyu.

172. Ткаченко О. С. та ін. Правові засади поширення інформаційних впливів в соціальних мережах. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2024. № 2 (26). С. 170-188.

173. Department of justice's review of section 230 of the communications decency act of 1996. (б. д.). Department of Justice | Homepage | United States Department of Justice. URL: https://www.justice.gov/archives/ag/department-justice-s-review-section-230-communications-decency-act-1996.

174. Агентство з кібербезпеки та безпеки інфраструктури США. URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/CISA/.

175. Стратегічний план. URL: https://www.cisa.gov/strategic-plan.

176. Білоус С. П. та ін. Інноваційні підходи до забезпечення національної безпеки: міжнародний досвід та перспективи впровадження. *Публічне управління та адміністрування*. 2024. № 2. С. 19-24.

177. Гедікова Н. П. Цифрова трансформація виборчих технологій: порівняльний аналіз досвіду США та України. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2024. С. 267-271.

178. Сивак Т. Міжнародний досвід формування стратегічних комунікацій. *Актуальні проблеми державного управління*. 2019. № 2 (78). С. 81-86.

179. Пелепейченко Л. М. Стратегічні комунікації силових структур України в сучасному соціальному контексті. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави.* 2017. № 1 (21). С. 34-41.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кравчук В. Л. Інформаційна безпека в контексті протидії чуткам. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 260-264.

2. Кравчук В. Л. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення. *Право.ua*. 2024. № 4. С. 270-274.

3. Kravchuk V. L. The role of artificial intelligence in countering disinformation: administrative and legal aspects. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 15. С. 9-13.

4. Кравчук В. Л. Система і правовий статус суб’єктів адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Наше право*. 2025. № 1. С. 198-202.

5. Кравчук В. Л. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 142-144.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Кравчук В. Л. Зарубіжний досвід протидії поширенню фейкової інформації. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 28 квітня 2023 р.). Тернопіль, 2023. С. 477-478.

7. Кравчук В. Л. Поняття, різновиди і функції чуток, їх вплив на суспільство та державу. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 19-20 квітня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 345-347.

8. Кравчук В. Л. Історичний феномен появи чуток. *Правова система України в умовах європейської інтеграції: погляд студентської молоді*: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової студентської конференції (м. Тернопіль, 15 травня 2024 р.). Тернопіль, 2024. С. 234-236.

9. Кравчук В. Л. Соціальні та правові наслідки поширення фейкової інформації. *Технології та суспільство: взаємодія, вплив, трансформація*: матеріали III Міжнародної наукової конференції (м. Львів, 17 січня 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С.165-167.

10. Кравчук В. Л. Аналіз наукових джерел щодо трактування феномену чуток. *Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки*: матеріали IV Міжнародної наукової конференції (м. Мукачево, 24 січня 2025 р.). Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2025. С. 181-183.

11. Кравчук В. Л. Значення інформаційного забезпечення у формуванні системи адміністративного благоустрою держави. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 травня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 37-39.

Додаток Б

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Львівська, 11, м. Тернопіль, 46009; тел./факс +380 (352) 51-75-75;
www.wunu.edu.ua; rektor@wunu.edu.ua; ідентифікаційний код за ЄДРПОУ 33680120

№ 126-29/912 23 квітня 2025

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної роботи Західноукраїнського національного університету
к.е.н., доцент
Віктор ОСТРОВЕРХОВ

АКТ
про впровадження у навчальний процес юридичного факультету Західноукраїнського національного університету результатів дисертаційного дослідження Кравчука Віталія Леонтійовича на тему «Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голови: *Сломи Валентини Миколаївни*, т.в.о. декана юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, доктора юридичних наук, професора;

Членів комісії:

Москалюк Надії Богданівни, заступника декана юридичного факультету Західноукраїнського національного університету, доктора юридичних наук, професора;

Іванюк Вікторії Дмитрівни, доцента кафедри адміністративного права та судочинства Західноукраїнського національного університету, доктора філософії (PhD) з права

склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження Кравчука Віталія Леонтійовича на тему «Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави» використовуються у навчальному процесі для проведення занять з дисциплін

«Адміністративне право», «Актуальні питання адміністративного права та процесу», «Інформаційне право», які викладаються для студентів юридичного факультету Західноукраїнського національного університету.

Результати наукового дослідження знайшли своє відображення у навчально-методичних виданнях вказаних дисциплін, опорних конспектах лекцій та інших навчальних матеріалах. Зокрема, в якості джерел для поглибленого вивчення окремих тем рекомендовано наступні публікації:

1. Кравчук В. Л. Інформаційна безпека в контексті протидії чуткам. *Європейські перспективи*. 2024. № 4. С. 260-264.
2. Кравчук В. Л. Проблемні аспекти підвищення ефективності протидії дезінформації та шляхи їх вирішення. *Право.ua*. 2024. № 4. С. 270-274.
3. Kravchuk V. L. The role of artificial intelligence in countering disinformation: administrative and legal aspects. *Legal, Economic Science and Praxis*. 2024. № 15. С. 9-13.
4. Кравчук В. Л. Система і правовий статус суб'єктів адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Наше право*. 2025. № 1. С. 198-202.
5. Кравчук В. Л. Міжнародний досвід адміністративно-правового забезпечення протидії дезінформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 6. С. 142-144.
6. Кравчук В. Л. Значення інформаційного забезпечення у формуванні системи адміністративного благоустрою держави. *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 2-3 травня 2025 р.). Тернопіль, 2025. С. 37-39.

Голова комісії:
т.в.о. декана юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету,
доктор юридичних наук, професор **Валентина СЛОМА**

Члени комісії:
заступник декана юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету,
доктор юридичних наук, професор **Надія МОСКАЛЮК**

доцент кафедри адміністративного
права та судочинства
Західноукраїнського національного університету,
доктор філософії (PhD) з права **Вікторія ІВАНЮК**

Додаток В

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кравчука Віталія Леонтійовича
на тему «Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави»

На підставі розгляду матеріалів дисертаційного дослідження Кравчука Віталія Леонтійовича на тему «Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави» встановлено, що результати роботи мають практичну значущість для організації інформаційної роботи та управлінської діяльності Великобірківської селищної територіальної громади Тернопільського району Тернопільської області.

Дисертаційне дослідження містить теоретично обґрунтовані та практично орієнтовані пропозиції щодо удосконалення системи реагування на чутки та дезінформацію, підвищення рівня інформаційної безпеки громади, формування ефективних каналів комунікації між органами місцевого самоврядування та населенням. Запропоновані методичні підходи та рекомендації сприяють підвищенню прозорості діяльності органів влади, зміцненню довіри жителів громади та своєчасному інформуванню населення щодо важливих управлінських рішень.

За результатами опрацювання дисертаційного дослідження впроваджено такі заходи у практичну діяльність Великобірківської селищної територіальної громади:

1. Організовано систематичний моніторинг соціальних мереж та інформаційних ресурсів для раннього виявлення деструктивних інформаційних процесів.
2. Проведено навчання працівників виконавчих органів громади з питань протидії чуткам, кризових комунікацій та інформаційної безпеки.
3. Підготовлено інформаційні пам'ятки та роз'яснення для населення щодо розпізнавання неправдивих повідомлень та отримання офіційної інформації.

Запроваджені заходи підтвердили практичну користь результатів дисертаційної роботи та позитивно вплинули на організацію інформаційної взаємодії всередині громади, підвищивши її стійкість до чуток і дезінформації та сприяючи більш ефективному адміністративному благоустрою.

Отже, результати дисертаційного дослідження Кравчука Віталія Леонтійовича успішно інтегровані в діяльність Великобірківської селищної територіальної громади та використовуються у процесі організації комунікацій, забезпечення інформаційної безпеки та реалізації заходів з удосконалення адміністративного благоустрою.

Великобірківський селищний голова **Любомир КОВЧ**

ВЕЛИКОБІРКІВСЬКА СЕЛИЩНА РАДА ТЕРНОПІЛЬСЬКОГО РАЙОНУ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ 04394869 УКРАЇНА

Додаток Г

Адвокат
Свірський Тарас Володимирович
Свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю серії ТР № 000352 від 25.01.2019р., 46001, м. Тернопіль, вул. Чорновола, 1А/офіс 42, тел.: 067 436 48 99, e-mail: tarasstv2010@gmail.com

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кравчука Віталія Леонтійовича
на тему
«Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави»

Цей Акт складено про те, що результати дисертаційного дослідження Кравчука Віталія Леонтійовича на тему «Вплив чуток на адміністративний благоустрій держави» впроваджено в практичну діяльність адвоката Свірського Тараса Володимировича. У процесі ознайомлення з науковою роботою було встановлено, що дисертація містить цінні теоретичні та практичні розробки, спрямовані на виявлення, аналіз і нейтралізацію впливу чуток на адміністративні процеси та роботу органів державної влади. Зазначені результати мають значну правозастосовну та практичну цінність для діяльності адвоката, зокрема в питаннях захисту прав громадян і юридичних осіб від наслідків поширення недостовірної інформації.

Впровадження положень дисертації Кравчука В.Л. позитивно позначилося на якості правової допомоги, дало можливість більш глибоко аналізувати інформаційні ризики та їхній вплив на адміністративні процеси, а також забезпечило застосування сучасних підходів до правового реагування на поширення чуток. Використання наукових результатів сприяло посиленню доказової бази, підвищенню обґрунтованості адвокатських стратегій, а також ефективнішому захисту законних інтересів клієнтів.

Таким чином, наукові результати були повною мірою адаптовані та інтегровані в практичну адвокатську діяльність Свірського Тараса Володимировича.

Адвокат **Тарас СВІРСЬКИЙ**

СВІРСЬКИЙ ТАРАС ВОЛОДИМИРОВИЧ
СВІДОЦТВО ПРО ПРАВО НА ЗАНЯТТЯ АДВОКАТСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ № 000352
АДВОКАТ